Radoslav
Rotković

Teatar bez kuće

CRNOGORSKA KAPA

Radoslav Rotković
Teatar bez kuće

Na koricama:

Crnogorska kapa kao nacionalni simbol bila je zabranjena u Crnoj Gori poslije 1918. Tek 1938. pisala je podgorička "Zeta" da se stara kapa ponovo nosi.

Biblioteka

A n t e j

Izdavači

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske
Dukljanska akademija nauka i Umjetnosti
Skaner studio d.o.o.

Za izdavače

Dr. sc. Radomir Pavićević
Prof. dr. Božidar Nikolić, akademik
Dragi Savićević

Urednik

Sreten Perović, akademik

Tisak

Skaner studio, Zagreb

Tiraž

550

Zagreb, 2011.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 786935

NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE
ISBN: 978-953-7239-35-0

SKANER STUDIO d.o.o.
ISBN: 978-953-7080-28-0

Knjigu sufinancira Savjet za nacionalne manjine

Radoslav
Rotković

Teatar bez kuće

NZCH - DANU - SKANER STUDIO

Knjaz
i
njegov
pobratim

drama u dva čina

LICA:

Knjaz Danilo
Knjeginja Darinka
Vojvoda Mirko
Stefan Perkov
Serdar Šćepan
Ekar, francuski konzul
Đurica Filipov
Vuković, ađutant

U epizodnim ulogama pojavljuju se: knjažev sekretar Delari, engleski konzul Čerčil, austrijski Balarini, pop Joko Kusovac, Šćepanovi pograničari: Jovan, Peko, Idžo i Radoje, momak iz Cuca, Stefanov unuk Labud, asker pograničar, perjanik, sluga.

Prvi čin

Scena prva

(Prije nego se osvijetli dubina scene vidimo na proscenijumu staroga serdara Stefana Perkova, kako u pratnji unuka Labuda odnekud dolazi. Čuje se daleka zvonjava.)
STEFAN: E, muke moje, slabo vidim. Znaš li ti da ja ne bi sad prepoznâ Smail-agu da se pojàvi. E eno mu glava od gipsa u Biljardu.[1]
LABUD: Neka, de, đedo, dosta si se ti aga i begova nagledâ.
STEFAN: Vaistinu ih nijesam željan. Ali nema dobra brez zla, ni zla brez dobra. Da nema ratovæg, kako bi se žnavalo ko je junak a ko izdajnik? Daj, kućo moja, napuni mi simsiju, da ne gledam kako mi se ruke tresú.
(Stanu da Labud napuni Stefanu simsiju. Dolazi serdar Šćepan.)

[1] Nazanačeni su samo neki akcenti, za orijentaciju.

ŠĆEPAN: Zdrav da si mi, čestita starino.
(Ljubi ga u ruku)
STEFAN: E, moj serdare, koje ruke ne drže ni sablju ni lapis, nijesu više za ljubljenje.
ŠĆEPAN: Jesu one koje su držale sablju, kako nijesu, Stefane.
STEFAN: Jesi li sad iz Markovine?
ŠĆEPAN: Na 'vi čas. Zove Gošpodar.
STEFAN: A što će ovo bit, serdare?
ŠĆEPAN: Kako ću ja žnat, Stefane, ako ti ne žnaš?
STEFAN: E, bilo je moje vrjeme, moje Šćepane. A evo sam se približio devedesètoj, skoro sam oćorìo, a pijenuću u postelju kâ ženetìna!
ŠĆEPAN: A što se žališ, Stefane, jadan; ne ležiš ti u postelju nô u „Gorski vijenàc". Mnogo je onija mudrosti tamo uz tvojijeh ustâ!
STEFAN: Jes', bogomi. Au, a ja se toga nijesam šetio. Auuu. E, sad mi se lakše ispružit... (Osokoljen, ispravi se.) Pa ajmo da čujemo što će bit.
(Labud uz pomoć truda i kresiva pomaže Stefanu da zapali simsiju. Ulaze. Osvjetljava se dubina scene.)

Scena druga

(Odžaklija. Knjaz šeta. Knjažev ađutant Vuković i sekretar, Francuz Delari, koji je u civilu ali sa crnogorskom kapom na glavi, nešto šapuću. Perjanik najavljuje one te dolaze.)
PERJANIK: Šenatur Stefan Perkov Vukotić.
(Svi ustaju i ukazuju pažnju starome Stefanu. Knjaz mu priđe i poljubi ga u ruku. Vuković i De-

lari mu pomognu da śedne. Labud ostane pored njega stojeći.)
PERJANIK: Serdar Šćepan Radojević.
KNJAZ: Kako si mi, mio pobratime. Je li mir na granicu?
ŠĆEPAN: Teško ga je održati, Gošpodaru.
PERJANIK: Komadãt sve vojskè vojvoda Mirko.
(Ulazi Knjažev brat. Rukuje se i ljubi sa Stefanom i Šćepanom, rukuje sa sa Delarijem i Vukovićem.)
ŠĆEPAN (Mirku): Što ovaj kriješti na vratima, kâ da se ne poznajemo?
MIRKO: Vježba za śutra. Dolaze nam poklisari a Knjeginja veli da je tako na franceski dvor.
KNJAZ (koji je to čuo): I na ruski. I na svaki dvor. (Nastavi da šeta, pa stane.) Dolaze Ekar iz Skadra, Čerčil iz Trebìnja i Balarini iz Dubrovnika, strani poklisàri. I tražiće od nas da utvrdimo mir na granicu za tries danaèg, kako bi oni imàli vremena da ubijède sultana da se š nama razgraniči, kâ Austrija. Ta granica će biti, žanago, nepravedna, kâ i ova sa Ćesarom, ali Turci više neće moći da zbore da je Crna Gora njiov pašalùk. Pa ćemo potlja, kad bude sreće, pomijerati te granice. (Šeta, razmišlja, pa stane.) A smijemo li mi obećat da će biti mir na granicu? (Gleda po prisutnima.) Ne smijemo. Jer mi smo narod nerazuman, neposlušan, samovoljan. Svako je pleme država za sebe. A smijemo li reći da to ne smijemo? (Opet gleda po prisutnima.) Ne smijemo ni to! Kakva smo mi država ako se u njoj ne zna red a Gošpodar ne sluša!?

MIRKO: Oni će tražiti od nas mir sa Turcima! Poslije četiristo godinah! Rano li su se śetili toga, falim te bože. Za to, zisto, ne moraju ni doodiți.
KNJAZ: Ali taj mir je potreban nama! (Nastavi da šeta i da zbori.) Ja kao Danilo Stankov mišlim ovo: što mi imamo da se mirimo s Turcima? Oni su na našu zemlju. Neka odu i eto mira!
MIRKO: Aferim.
KNJAZ: Ali oni ne ote da odu! A ja nijesam samo Danilo Stankov no i Knjaz, šef države, otac ove famelje. Zašto ja ne bi mišlio i na to: kako da ne dobijem brez krvi ono za što bi ginula naša mlados'? Treba ovi narod da da'ne dušom, da se podmlàdi, da nauči da ore i kopa, ište rude, sadi cvijeće, podiže škole...
MIRKO (ustane): A što bi' ja râdìo da nema bojevaeg?
KNJAZ: Pisâ pjesme, kâ i do sad.
MIRKO: Ali ja pišem o junàčkijem primjèrima a ne o sađenju zelja!
KNJAZ: Doći će dan kad se nećemo stiđet od sađenja zelja.
MIRKO: E, ja ga ne dočekô! I nemo' śutra da me zoveš na ta' teferìč, da ti što ne pokvarim. (Ostalijema.)
Spuštavah se ja na takvo uže. Uglaviš mir, i ne dura no tri-četiri dana. Ili ga prekršimo mi, ja li oni. Ko će objasnit Crnogorcima e ne smiju da biju Turke! Oni bi pukli da ne pucaju! A oni Azijati mišle: ko će njima zabranit da ne ubiju kaurina, ako dođe na nišan? Ko će to viđet? Đe je Sultàn? Dosta je njemu posla okô onijeh četreset ženaeg.

(Smiju se. Mirko ode do prozora i zuri napolje.)
KNJAZ: Ljudi, Turska je velika sila. Ne može se ona povući ako je mi tučemo svaki dan. Ima'u i oni obraza. I ponos!
STEFAN: A da nô.
KNJAZ: Nego, što da im rečem? Serdare?
ŠĆEPAN: Ja se bojim od zla domaćega. Obećat a ne održat riječ, ne valja se, bogomi. Bruka.
KNJAZ: A ti, vojvodo?
MIRKO (pokazuje na sablju): Ovo je jedini lapis kojijem se kroje granice.
KNJAZ: E, dosad ih nijesmo dobro iskrojili. A da jesmo, ne bi oni dolazili sporadi toga. Niti bi ih mi zvali. Stefane?
STEFAN: Ako možeš sačuvati i obraz i mir, ne premišljaj. Ako ne možeš oboje, čuvaj obraz!
KNJAZ:Ali ja bih stio, Stefane, da što ne pogriješim!
STEFAN: E, to mogu samo mrtvi, Gošpodaru. A ti si nam živ i zdrav, za našu diku i slavu.
KNJAZ: Žnavâ sam, žnavâ, vladar je vazda sam pred istorijom.

Scena treća

(Knjeginja ulazi i nosi neki list. Oni svi ustanu. Ona im se nakloni i ide prema Knjazu.)
KNJEGINJA: *Moniteur Universel.* Perović je u svosvu viceprezidenta Senata učinio posjetu Sulanu![2]

---

[2] Knjeginja je rođena u Trstu i zbori drukčje. Kurziviran je francuski tekst.

(Pokazuje novinu Knjazu. On gleda, uzima novinu. Dolazi Delari, valjda da što protumači ako Knjaz ne razumije.)
MIRKO: Zar je Sultan došâ u Beč?
KNJEGINJA: Ne, nego je Stefan Perović Cuca otišao u Istambul.
KNJAZ: Saznâ je od Austrije da mi nešto ćukamo sa Sultanom i pošâ da to pokvari.
MIRKO: Ili je presušila kasa austrinska pa je pošâ na korito Sultanòvo.
KNJEGINJA: Tu piše:" *Le prince montenegrin*..."
KNJAZ: Kakav princ?
KNJEGINJA: Knez! Princ je knez!
KNJAZ: A što sam ja?
MIRKO: Može li on tamo potpisat česov ugovor, da ne osramoti?
KNJAZ: Može ako mu ne odsiječemo ruku. Mala je Crna Gora za dva knjaza! (Delariju, Vukoviću) Sekretaru, ađutante, danu prevedite to sve. Da bolje vidimo kako su to novine franceške shvatile.
(Oni odlaze. Oni koji su šedili ustali su da pozdrave Knjeginju. Zatamnjuje se dubina scene.)

Scena četvrta

(Delari i Vuković na proscenijumu.)
VUKOVIĆ (Delariju): Da li ste vi poznavali toga Stefana?[3]
DELARI: *Non. Pas du tout.*

[3] I Vuković je stranac, pa ne zanosi cetinjski. Delari (Delarue) je francuski slavista.

VUKOVIC: Nije on tako zločest kao što se misli. Tu su mu titulu princa svakako prilijepili novinari. Što oni znaju kakva je ovo zemlja. Taj isti *Moniteur* pisao je jednom da se Sava uliva u Jadransko more. Ovaj Perović je sestrić (*neveu*) pokojnoga vladika. A vladičin brat Pero, koji je bio prezident Senata, ostao je bez sinova koji su pomrli prije no su porasli, pa se pričalo da je mislio da ovome Peroviću doda jedno slovo T, da ga posini (*adopter*), i da tako Perović postane Petrović. *Comprenez?*
DELARI: *Mais oui.*
VUKOVIĆ: A kao adoptirani Petrović mogao bi da postane pretendent na prijesto.
DELARI: *Alors*, to je mnogo opasno.
VUKOVIĆ: Ali on je poeta, boem. Nemiran duh. Školu je učio u Beogradu, Dubrovniku, Beču. Ne može da miruje.
DELARI: Ukleti Holanđez. Pa zašto se oni njega plaše?
VUKOVIĆ: Eto, vidite, neki glupi žurnalist mu je pridodao titulu princa, i on neće biti ni prvi ni posljednji koji će poginuti zbog neke tuđe budalaštine. A kladio bih se da on sada gleda ove iste zvijezde i da misli na svoju domovinu.
(Odlaze zamišljeni .)

Scena peta

(Osvjetljava se dubina scene. Knjaz i pop Joko, koji ulazi i ljubi mu ruku. Pop ima bradicu ali u nošnji je isti, samo ne onako luksuzno odjeven kao Knjaz.)

POP JOKO: Da nije neko zlo, Gošpodaru?
KNJAZ: A što bi drugo bilo? Odvede li ih?
JOKO: Odvedoh pravo u Stambol.
KNJAZ: Jesu li se snašli? Imaju li posâ
JOKO: Bogomi su na cijenu kâ čuvari banakaeg, baštovani, ađutanti...
KNJAZ: Čiji ađutanti?
JOKO: Pratioci, lična gvardija bogatašaeg, begovaeg...
KNJAZ: Ne rade to, valjda, u ovu našu robu, da ne brukaju!
JOKO: Ne ovi ađutanti, Gošpodaru. Oni su uzeti po visokome stasu i mrkome pogledu. Od nji' se svak boji. A nakićeni su po turski. Mnogi mišle da su nečesovi Kurdi jaliti Sirijci. A oni te čuvaju banke baš su u našu robu.
KNJAZ: Dobro, dobro, pope Joko, samo da ne brukaju nas. A neka zarade koju paru. A 'oće li se oni vrnut ako bude boja?
JOKO: Oće, Gošpodaru, kako neće; vazda su se vrtali.
(Knjaz šeta, premišlja pa će Joku)
KNJAZ: Pope Joko, bi li ti izvršio sve što bi ti ja naredio?
JOKO: Bih, Gošpodaru!
KNJAZ: Bi li žrtvovao svoju glavu za dobro Crne Gore?
JOKO: Bih, da ih imam deset. A, da, Gošpodaru, dosad je nijesmo čuvali.
KNJAZ: E, kad bi – onda održi riječ!
JOKO: Vala, Gošpodaru, sad ne mogu nazad, pa da je u pitanju moj rođeni brat!
KNJAZ: E, nije brat nâko pobratim, Stefan Cuca.

JOKO: A što me nagrdi, Gošpodaru, za boga miloga!
KNJAZ: Ne nagrdih ja tebe, pope Joko, nô on sve nas. Spanđâ se sad sa Sultanom. On se od tebe neće plašit. A ti, ako ćeš pogazit riječ, ti pogazi!
JOKO: E, nije je niko moj pogazio pa zisto neću ni ja, no ću učinit sve što mi narediš, makar glavu izgubio, kao što sam dušu!
KNJAZ: Kakvu dušu, pope Joko! Zar bi te ja slâ da ubiješ čovjeka nevinoga? Stefan se, kâ što žnaš, i nije ti bilo milo, prodâ prvo Ćesaru, koji ga je bio prigrlio, kad je odavde pobjegâ, kâ zavjerenik protiv svoga zakonitoga gošpodara, a to sam ja! A sad je pošâ u Stambol. Kao crnogorski knjaz! Novine su pisale, pope Joko. Zar je tebi žâ ubit izdajnika otačastva!?
JOKO: Ne, bogomi, izdajnika, Gošpodaru! No, je li on pâ tako nisko, Gošpodaru? U glib do guše!?
KNJAZ: Do guše, pope Joko. A ja odgovaram pred bogom za to, pope Joko!
JOKO: Onda zbogom, Gošpodaru.
KNJAZ: Zbogom, pope Joko.
(Rukuju se, zagrle i razdvoje. Joko odlazi.)

Scena šesta

KNJAZ (sam, uhvati se rukama za glavu): Lele mene, Stefane, za tvojom lijepom glavom!... Može li Crna Gora bez tebe? A može li Knjaz bez vlasti?
(Skljoka se u naslonjač.)

Scena sedma

PERJANIK (na vratima, serdaru Šćepanu): Da vas najavim.
ŠĆEPAN (ljut): Ajde, što kriještiš tuna povazdan? Ko je to vodio da se Gošpodar odvaja od naroda?
PERJANIK:Oprostite, tako je naredila Njena Svjetlost.
(Perjanik se povuče.)

Scena osma

(Šćepan ulazi. Knjaz utonuo u misli. Čuje korake. Prene se. Ustane. Ne rukuju se, jer to je nastavak onoga šednika.)
KNJAZ: A, ti si. Moraš čuvati dobro mir na granicu! Oni će šutra tražiti od mene da im to garantim. Ako kažem da ne mogu, oni će reći: Sultan je u pravu, ovo nije ničesova država. A ako kažem da mogu, a pogazim riječ, onda je opet Sultan u pravu! Znači, pobratime, moj obraz je sad u tvoje ruke. Moraš zaprijetit mušketanjem svakoga ko zapuca na Turke. Od šutra će Evropa gledat u nas. Neka svako procijeni: je li važnija tuđa ovca ili svoja sloboda!?
ŠĆEPAN: Bogomi si me, Gošpodaru, metnuo na velje muke. A što ako oni pripucaju?
KNJAZ: Onda će se oni obrukat.
ŠĆEPAN: A kako ću ja spriječit da se na vatru odgovori vatrom?
KNJAZ: Tako što ćeš im objasnit o čemu se radi, serdare. Što ćeš im reć unaprijed: da Turci 'oće nas da osramote, time što će ne izazvat da pu-

camo! Oćemo li im davat gušta, da ne ocrne pred Evropom tako jevtino?
ŠĆEPAN: Ta ti je dobra, Gošpodaru. To je najlakše: da objasnimo ljudima da će do toga doć i da se čuvamo. Biva, da mi nagrdimo njih a ne oni nas. Ta ti je dobra. Umoran si, Gošpodaru, počini. Śura će biti bolji dan. Vidiš da ti Jevropa dolazi u pohode.
KNJAZ: Ali mi još nijesmo Evropa!... Zar se nijesmo ja i ti, nase tri godine, jakali ovđe pred Bijardom, valjali se u prašini?
ŠĆEPAN: Bogme sam se bio prepâ, prvo, da ću te oborit jer sam viši rastom, a onda kad te oborih, da će mi puć pogibija!
KNJAZ: Toga su se i oni drugi plašili, što nijesu šćeli da se sa mnom jakaju. Bilo je tu dosta mlaarije koja je mogla preskočiti konja bolje od mene maloga, bačiti kamena s ramena dalje od mene, jer su im ruke duže. A ti skoči i dalje, i više, i još me obori u prašinu.
ŠĆEPAN: Ali sam se i ja, Gošpodaru, dugo snebivâ, no sam premišljâ: ako se puštim kâ česova ženetina, svi će znat da sam to uradio ne što si ti, Gošpodaru, jači, nô što sam se prepâ.
KNJAZ: A i mene je bilo sramota što sam pâ, a jopet milo što se našâ neko da se pošteno bori, pa što bude. E, pobratime moj, još smo mi svi u prašinu, kâ i drugi stvorovi te gamižu... Ajde, poiaj, u dobri čas.
ŠĆEPAN: Zbogom, Gošpodaru.
(Zagrle se, poljube i rastanu.)

Scena deveta

(Odaja za prijeme u Biljardi. Rano je jutro, jer gore svijeće. U odaji jedan sluga i neko seljače, svakako pozvano za pripomoć. Vidi se među njima razlika u odjeći. Dok sluga radi, čisti krpom, seljače se privikava na prostoriju, jer mu je sve to nepoznato, ali i on drži krpu u ruci.)
SELJAČE: Što je ovo?
SLUGA: Salon za prijeme.
SELJAČE: A čije su ovo slike?
SLUGA: Ovo ti je franceski car Napolijun Treći, a ovo je njegova žena, zaboravio sam joj ime.
SELJAČE: A đe je rosijski car?
SLUGA: Jedan rosijski car je umro prošloga mjeseca, a od novoga još nema slike. Pa je Knjaginja rekla: " Što da držimo sliku mrtvoga imperatora Nikolaja. Tražićemo da nam pošalju ritrat cara Aleksandra." Tu je visio car Nikolaj.
SELJAČE: A ko ga skide?
SLUGA: Ne žnam. Ovo je sverosijski car Petar Veliki.
SELJAČE: Pa što reče da nema cara rosijskoga?
SLUGA: Petar Veliki je umro davno, a Napoleon je živ; pa se povazdan, dok se ne ugase svijeće, gledaju živi franceski car i mrtvi Rus.
SELJAČE: Nije pravo.
SLUGA: Nije. Pa sve nešto mišlim: da ponovo okačim sliku cara Nikolaja!
SELJAČE: A što će reć Knjaginja?
SLUGA: Može se naljutit.
SELJAČE: Onda ne smiješ.

SLUGA: Smijem. Braniće me vojvoda Mirko. A sile vrh njega nema u Crnu Goru... Čisti, neko dolazi!

Scena deseta

(Dolazi Knjeginja. Gleda namještaj.)
SLUGA: Klanjam se Vašoj Svjetlosti Uzvišenoj Knjaginji.
(Seljače se pokloni ali ne reče ništa.)
KNJEGINJA (prevuče bijelim rukavicama preko naslona stolice): Ovo nije čisto. Danas imamo važne goste!
(Ode. Oni se poklone.)

Scena jedanaesta

SELJAČE (otare oznojano čelo rukavom): Uh, ledni me znoj oblio... Vitka je. A što jede?
SLUGA: Dovela ti je kuvara iz Triješća, pa sve gotovi po njiovski. Prvo ti uzme juhu, pa vareno, na štufano, pa pečeno i salatu, pa slatko a najposlije – voćku! Ja bih ti pored takvoga ručka krepâ od gladi.
SELJAČE: Kako, jado crni, ti nabroja pe'-šes jelah.
SLUGA: A znaš po kolicno je to? Ko tičje govno. Vele: tako se jede u svijet, a ne ždere kâ u nas. I su malo kruva. A glavari koji se tu zateknu śede i gledaju, pa im dođe žâ i krivo. Žâ jer će jadnica umrijet od gladi, a krivo jer treba da rodi našljednika. A ona se tako uteže, da će rodit česovo žgepče... Čim zađe sunce neće niko smjet da se miče

(gleda u patos), da ne bi neđe nagazio maloga našljednika!... Nije to Crnogorka, pa da ide bređa u goru i donese otud dijete i – breme drva... Trljaj, evo je opet.

Scena dvanaesta

(Ponovo se pojavi Knjeginja. Oni stadoše mirno, kao vojnici. Ona opipa bijelom rukavicom onaj isti naslon.)
KNJEGINJA: *Bien.* (I ode.)

Scena trinaesta

SELJAČE: Što reče?
SLUGA: A što žnam. Biće da je dobro. Ne razumije nju ni Knjaz ponekad. Ona ti parla talijanski, franceski, švapski, ingleški. Jedino još ne žna crnogorski. No ispravlja Gošpodara da ne zbori: *šednik, šutra.*
SELJAČE: Leleee.
SLUGA: Ajde ne leleči. Ona ni to ne podnosi! U Triješće se to ne radi, no svak plače za se, bez glasa.
SELJAČE: Kako bez glasa, što zboriš? Zar da se mučeći sa'rani Nikac od Rovinah, kâ krtola kad se meće u zemlju! Da se ne zaleleče ispred kuće (pa stavi prst u uho i zaleleče u sav glas): "Lele mene, sabljo prelomljena, diko plemenska..."
SLUGA: Muč, manitove!... Evo neko ide!
(Odu.)

Scena četrnaesta

(Knjaz i Knjeginja ulaze sa desne strane a sa lijeve perjanik najavljuje goste koji ulaze redom.)
PERJANIK (čita iz cedulje): Njegova Ekselencija Ijasent Ekar, poklisar Njegova Veličestva Cara Francije.
(Ekar ulazi, ljubi ruku Knjeginji koja ima rukavice, rukuje sa sa Knjazom.)
PERJANIK: Njegova Ekselencija Pjetro Balarini, poklisar Njegova Veličestva Ćesara austrinskoga.
(Ulazi Balarini i čini isto što i Ekar. postroji se pored Ekara.)
PERJANIK: Njegova Ekselencija Henri Čerčil, poklisar Njegova Veličestva kralja Anglije.
(Ulazi Čerčil i čini isto što i prethodna dvojica.)
PERJANIK: Sekretar Njegove Visosti Svijetloga Knjaza Anri Delari. Ađutant Njegove Visosti Svijetloga Knjaza Danilo Vuković.
(Oni ulaze i ne rukuju se jer su domaći. Perjanik se povlači.)
KNJAZ: Ekselencije, čini nam veliku čast trud koji ste učinili da biste stigli ovamo.
(Delari prevodi svoj trojici, jer je francuski diplomatskli jezik.).)
EKAR: *Nous nous remercions a Vous, Votre Altesse.*
DELARI (prevodi): Mi zahvaljujemo Vama, Vaša Visosti.
(Okreću se prema zidovima.)
KNJEGINJA (govori a Delari prevodi svoj trojici)): Kada smo razgledali radionicu Njegovog Imperatorskog Veličestva u Pariz, svidjeli su nam se go-

bleni. Ali, pošto nije bilo gotovih, opredijelili smo se za ove oleografije. Malo je neobičan ovaj ovalni format.
EKAR: *Mais, si Vous permetez, Votre Altesse, il semble que nous regarde une personne vivante. C' est la forme d' un miroir.*
DELARI (Knjazu, jer Knjeginja zna francuski): Ako dopustite, Vaša Visosti, imamo utisak da vas gleda živo lice. Jer to je oblik - zidnoga ogledala.
KNJEGINJA (Čerčilu i Balariniju): A vi nas, Ekseencije, još niste udostojili ovakvoga poklona.
(Delari prevodi.)
ČERČIL: *Votre Altesse, cette negligence sera corigée.*
DELARI: Vaša Svjetlosti, ova nemarnost će biti ispravljena.
BALARINI (sa naporom, naški): Također, Vaša Svjetlosti.
KNJEGINJA (pokazuje na sliku Njegoša): A ovo je pokojni Vladika.
(Delari prevodi na uho.Dugo ga svi zagledaju.)
KNJAZ: Slobodan sam da ve zamolim, Ekseenije, da pogledamo mapu.
KNJEGINJA: *Votre Excellences, je Vous laisse dans les bras des experts de la guerre et de la pax. A bientôt.*
(Oni se svi poklone. Ona odlazi.)

Scena petnaesta

(Vuković raširi veliku mapu na patosu. Dalari mu pomaže, ali jednom rukom drži malu crnogorsku kapu da mu ne padne sa glave. Kad je

mapa raširena, i Delari zauzeo poziciju prevodioca, Vuković, na zaprepašćenje poslanika, izvadi sablju iz korica, da bi njome pokazivao đe je što.)
VUKOVIĆ: Ekselencije, neprekidnom linijom označena je oslobođena teritortija koju bi Porta bila sklona da prizna, jer nam je ne može oduzeti. Tačkicama sam imao slobodu da označim prostor na kojemu živi naš narod. kao što Vaše Ekselencije primjećuju, razlike su velike.
KNJAZ: Ipak, kao dokaz naše miroljubivosti, mi nudimo Porti ovu isprekidanu liniju, koja je između stvarnoga stanja granicaeg i stvarnoga prostiranja našega naroda, uzimajući u obzir neke prirodne granice, oblik terena, rijeke, provalije. Mi žnamo da ne možemo odjednom utvrditi pravedne granice. Važno je da prestanu neprijateljstva i počnemo pregovarati.
ČERČIL: *Mais, les collisions ininterrompées ne permettons pas du stabilir l' occasion du commencer les negociations.*
DELARI: Ali, stalna čarkanja ne dozvoljavaju da se stvori prilika za početak pregovora.
KNJAZ: Ja sam, gospodo, raspet između naroda koji vrišti od zlostavljanja i ište (traži) spas i Vas koji od mene tražite strpljenje. Evo što nam pišu Vasojevići, sa istočne granice (čita, a Vuković pokazuje sabljom na mapi na podu): "Volove naše uzeše, uzeše ovce, uzeše konje, uzeše globu (taksu), uzeše đevojke. Mi ostat ne možemo ako nas ti ne pokriješ svojim krilom, kako orel (orao) ptenci svoja (ptiće svoje)." A Turska veli da tamo ne živi naš narod. Još nešto, ekselencije. (Vadi iz džepa komad olova.) Ovo je olovo sa ribarskih

mreža koje Paštrovići (Vuković pokazuje sabljom na mapi) skidaju da bi nama slali, jer nam nije dozvoljeno da u sušednim zemljama kupujemo barut i olovo. (Olovo ide od ruke do ruke.)Vidite rupu kuda se provlači ribarski konac. Ne može se od nas tražiti da podupiremo otomansko carstvo da ne pane, kad ga rušimo od pamtivijeka. Ali, mi hoćemo mir i razgraničenje, posredsvom međunarodne komisije. Da li je Porta otomanska raspoložena za mir?
EKAR: *Nous avons, déjà sa consentement, mais, il manque la garantie de cette côté.*
DELARI: Mi imamo njen pristanak, ali nedostaje još garancija sa ove strane.
KNJAZ: Ja garantujem svojom čašću!
(Delari prevodi.)
EKAR (gleda u ostale poslanike): *Votre Altesse, je trouve sa soufissant.*
DELARI: Vaša Visosti, ja smatram da je to dovoljno.
(Ostali potvrdno klimnuše glavom.)
KNJAZ: Gospodo, pošto smo se složili oko mira, ostaje nam vremena za malu šetnju prije ručka.
(Delari prevodi. Izlaze. Vuković savija mapu i odnosi.)

Scena šesnaesta

(Zatamnjuje se scena u dubini. Knjaz i Knjeginja na proscenijumu.)
KNJAZ: Jesam li se zaletio, Daše?

KNJEGINJA: Ne zaletio nego poletio. Ka Evropi. Jesu li ikada ranije ovdje dolazila tri poklisara odjednom?
KNJAZ: Nije ni doodio niko ovsem Rusa. Stari Gagić iz Dubrovnika. Balarini se dopiševa...
KNJEGINJA: Dopisivao...
KNJAZ: Neka de. Pisâ je iz Dubrovnika vladici Radu, ali ga nijesmo viđali na ove bande. A Čerčil je u Trebinje. Nije ni on svraćâ. Ne bi ni Ekar iz Skadra doodio, da ti ne parlaš š njim franceski i ne sviraš Šopena na oni klavsen. Ali to je tako. Ako Crna Gora želi da uđe u red evropskijeh država, mora i sama takva da postane. Ali ako se naredba Gošpodara ne bude počitovala, neće nam pomoć ni Šopen.
KNJEGINJA: Da nijesi garantio mir, mira ne bi bilo. Ovako, može se desiti da ga bude. Pokušao si.
KNJAZ: Narod cijeni samo ono te je uspjelo. Sad se neđe krčka kačamak, neđe nema ni njega, glad je; seljak se pita: 'oće li biti dažda ili suše; 'oće li pasti na stoku česova bolijest, a niko od tijeh ljudih sad ne žna da ja brinem za njino sijeno, za njinu đecu!
KNJEGINJA: Ali će položiti život za tebe, ako treba, moj kneže.
KNJAZ: Neki bi šćeli da mi ga uzmu. Ađutant!

Scena sedamnaesta

VUKOVIĆ (ulazi): Zapovijedajte, Goš... (vidi Knjeginju) Vaša Visosti.
KNJAZ: Piši.

(Pošto nema ni đe ni čime da piše, odlazi u drugu prostoriju.)

Scena osamnaesta

VUKOVIĆ (otuda): Zapovijedajte, Vaša Visosti.
KNJAZ (diktira i šeta sa Knjeginjom): Od nas... i proč i proč...
VUKOVIĆ (odonud):...i proč...
KNJAZ: Kako vas dopane...
KNJEGINJA: Dopadne.
KNJAZ: Neka de, "dopadne"... ova zapovijed... da imate taj čas... objaviti svoj nahiji... Radi razgraničenja... s Turskom... utvrđen je mir... na granicu...
KNJEGINJA: Na granici...
KNJAZ (tiše): Neka de. .. „na granici" od tries danaeg... Neka se svaki vrće na svoju kuću... da radi i pase stoku u svoju granicu... A žestoko zabranjujemo ... da se zadijevate... s Turcima, zašto... ni Turci neće zadijevati dok traje ovi rok i termen.
KNJEGINJA: Dovoljno je" ovaj rôk"
KNJAZ: „Ovaj rôk"... Zato, po danas ko bi u Turaka... uskočio i prestupio ovu... našu zapovijed, takav prestupnik neće... ni š čim platiti do svojom glavom...
(Odlaze. Čuje se daleka zvonjava, pomiješana sa odlomcima ove zapovijesti, ali različitijem glasovima: "prestupnik", "zapovijed", "svojom glavom", "svojom glavom", "svojom glavom")

Scena devetnaesta

(Onaj salon za prijeme u dubini. Knjaz i vojvoda Mirko koji ulazi.)
MIRKO: Dosad je onaj ko ubije Turčina dobijâ medalju na prsi junačke!
KNJAZ: A posad će – metak u čelo.
MIRKO: Što to zboriš, Gošpodaru?
KNJAZ: Gošpodar zapovijeda, a žene ćakulau.
MIRKO: Ti bi zabranio da se koljemo s agarjanima.
KNJAZ: Zabranio nego kako, er kad mi koljemo, i oni kolju. A nas je malo.
MIRKO: Sve što imamo na sablju smo dobili!
KNJAZ: A koliko je to? Ovo malo krša. I svaki put kad su Turci osvajali ovi krš, zborili su:"U, pa ovđe nema ništa!" I vrtali se natrag. A mi se onda prsili da smo ih pobijedili! Koliko su putah palili namastir. A ja ištem barem Ivanbegovinu!
MIRKO: A kako mišliš da je zadobiješ? Na lapis? Jesmo li mi ženetine da mamimo osmijehom i onijem praškovima? Ko će ti dati Ivanbegovinu?
KNJAZ: Evropa!
MIRKO: Jevropa? Ona dosad nije žnavala za nas.
KNJAZ: Ne dokle pokojni striko nije uzeo pero! A na to pero, kâ na udicu, dovučeni su i kralj Saksonije…
MIRKO: Sporadi travah.
KNJAZ: i parlamentari iz Ingleške…
MIRKO: I oni Vuk te ne obruka kad je napisâ da na jedna vrata ulaze šenatuiri a na druga magarci.

KNJAZ: Napisâ je zato što je tako bilo, prije Biljarde, ali više nije.
MIRKO: I nečesov ste kašun donijeli, da se na njemu svira. Da bog da i lica posipali onijem praškom (tiše) ko ovi poklisari. I oblačili se kâ maškare. Evo su pomiljele uskogaće lacmanske po Cetinju kâ bijeli mravi. I na majku Rusiju smo zaboravili, te ne izdržava kâ siročad!
KNJAZ: Nijesmo mi zaboravili nju, ni dâ bog, ali jeste ona nas. Svaku njinu kopejku mi smo platili krvlju, brate Mirko. Oni se śete nas kad im treba da malo zabavimo Turke âmo, da ih je manje tamo. “Ha, braćo rišćanska, ha na Turke”! A kad sklapau mir, niđe nas ne pominju! Dadoše li Boku Austriji?
MIRKO: Velike sile…
KNJAZ: Ruski je car pisâ Svetome Petru da je to bila i njegova volja i da mišli da je tijem udovoljio nama! Eto koliko car sverosijski žna što mi oćemo i što nama treba. Pa ih mi ipak poštivamo.
MIRKO: A mi dadosmo cijelu Crnu Goru Franciji, za one dvije šlike. I dovodimo tu poklisare, samo sporadi toga da bi Njena Visost imala š kime da parla. A ako neđe zaprašti puška, i u svatove, kaed su je dovodili, to joj je paralo uši.
KNJAZ: Jesam li ja zborio Kovaljevskome: ”Jegoruška, ovo što mi zborimo sa Francijom, to je diplomatija. Oni su prijatelji Turske, š njom su ratili protivu vas na Krimeju. Oni mogu da utiču na Turke. A mi jedino s vama zborimo otvoreno!” I Jegoruška je to pofermavâ i tako je pisâ u onu knjigu: da je ovdena tražio zlato, jerbo je išâ u Zlaticu, i nije ga našâ u zemlju, jerbo je Zlatica

dobila ime po ribi a ne po zlatu, ali jes - u ljude!... Nego, slušaj vojvodo i brate moj dragi, ja sam danaes dâ riječ poklisarima, da će mjesec danaeg biti mir. A ako ja izgubim obraz, i ti si mrtav: i kao brat knjaza bez obraza, kojega ne slušaju i kao komandat vojske koja krši naredbe Gošpodara!
MIRKO: Zar ne moga da nam nađeš nâkvu ljevšu smrt, nâko da se brukamo pred svijetom?
KNJAZ: Zašto da se brukamo. Dovoljno je da se posluša oni te *na brdo ak i mâlo stoji i više vidi no oni pod brdom!*
MIRKO: Neki narodi su bili pokorni, pa su nestali sa kugle zemaljske, a mi smo se održali zato što smo bili nepokorni.
KNJAZ: Koliko ne je ojačâ otpor sultanu, toliko ne je oslabio otpor Gošpodaru. Dobro je rekâ vojvoda Marko, iako si se ti š njime krvio...
MIRKO: Po tvojoj zapovijedi, gošpodaru!
KNJAZ: Bilo, ne ponovilo se, vojvodo. On je rekâ: "Sveti se je Petar posvetio, čineći on narodu dobro, a narod njemu vraćajući zlom"! Nema kuće bez domaćina!
MIRKO: Ali ti tražiš mir s onijema te čuče na našu zemlju!
KNJAZ: I Austrija čuči na našu zemlju, vojvodo. Pritisla je svo primorje, kâ da joj je od baba ostalo! Pa ne ratimo š njima, nô je vladika Rade potpisâ š njima ugovor o razgraničenju, jerbo je važno da je to uradio a da ne pita ni Turke za dozvolu, ni majčicu Rusiju za mišljenje, iako su ovce ostale u našu granicu a trava u njiovu. I zato sada Evropa 'oće da šetuje Portu otomansku

da se utvrdi granica i na drugu bandu, i ako se to uradi, bićemo priznata država, suverena država, čôče!
MIRKO: Koja se slaže da pola njenoga naroda ostane tuđinu!
KNJAZ: Privremeno. Da imamo snage da to uradimo silom, mi bi to uradili davno!(Čuje se svirka sa klavsena.) Kâ da se jato tica vije po nebu. (Pokretom ruke dočarava kovitlanje jata tica.)
MIRKO: Ma to nijesu sokolovi. A ja najviše volim sokolove. A oni se ne vrte kâ dame u Beč.
(Odlaze. Zatamnjuje se scena u dubini.)

Scena dvadeseta

(Šćepanova pogranična straža na proscenijumu, osmatra okolinu. Neki razmotavaju krpe u kojijema je sir i kruh, i suvo meso. Osvjetljava se scena u dubini. Desno se vidi česma.)
JOKAŠ: Ožednjesmo.
PEKO: Treba i konje napojit.
IDŽO: Fala bogu, serdare, 'oće li ona voda ostat u našu ili tursku granicu?
ŠĆEPAN: To ti je, moj idžo, veliko pitanje.
ĐURICA: Kakvo pitanje, serdare! Ono je moj đed ozidâ. I danas tamo ima uklesano njegovo ime.
ŠĆEPAN: Znaš kako će to bit, moj Đurica? To je meni knjažev ađutant objašnjavâ. On je bio školski drug Omer-paše Latasa, pa su i pobjegli iz austrinske škole, samo na dva pravca. On crta mape. Sastane se komisija, metne onu mapu preda se i povlači lapisom granice, i đe što ostane, tuna je.

JOKAŠ: Ja mnim, može ti kuću prepolovit taj lapis.
PEKO: E, da 'oće onu moju krknu prepolovit, pa da imam dvije žene, šesne kâ knjaginja.
IDŽO: Što ćemo brez vode?
ŠĆEPAN: Ako odemo svi, bojim se da se ne uzbune askeri. Eno je tvrđava iznad češme.
IDŽO: A ako neko odvede konje da napoji, polakomiće se Turci na njih.
ŠĆEPAN: Najbolje je, ljudi, da mirujemo. E sa svojom glavom i Knjaževim obrazom nije igre. Cijela Jevropa sada gleda u nas ovdena!
ĐURICA: Vala, ja se ne bi mirio s Turcima, ako će ona moja voda ostat u njiovu granicu.
ŠĆEPAN: *Pacencija, pacencija*, što veli Knjaginja. Ili ona veli: *pacijenca*? Kad je Knjaz bio u Pariz, turski je poklisar tamo trtljâ da Crna Gora nije država nâko njiov sandžakat. A ruski se poklisar nije bunio, no je kazâ da je naša jedina veza ta što vladika tamo ide da se zavladiči!
JOKAŠ: Ma neka!
ĐURICA: Uuu, je li to moguće?
ŠĆEPAN: Jes, moj Đurica. Zato mi i dreždimo tuna, da se razgraničimo, bilo kako, jer onda Sultan neće moći da trtlja da nas nema, jerbo će ga neko priupitat:"A kako se vi to razgraničiste sa državom koje nema?" A čim se taj ugovor potpiše, mi ćemo se jopet tuć kâ i dosad, ali onda ne kâ pobunjenici protiv sultana, što oni sadake trtljau, no kao druga država! Zato, braćo, pamet u glavu. Mi smo ovdena državnijem poslom!
IDČO: Jokašu, ti prvi pomenu vodu, pa ožednjasmo. Ajde, napuni tu čuturu.

(Jokaš pogleda u Šćepana.)
ŠĆEPAN: Ajde, Jokašu. Đe je oni Radoje. Tebe ćemo neđe izgubit. Vazda mûčiš.
(Jokaš odlazi.)

Scena dvadeset prva

(Česma se gurne ka proscenijumu a Šćepanovi graničari se skrajnu lijevo i desno. Asker se popne na česmu. Jokaš dolazi.)
ASKER: Selam, kaurine.
JOKAŠ: Selam.
ASKER: Što ćeš ovđe?
JOKAŠ: Ajde, dina ti, ne šali se. Ja sam tuna oduvijek i ti mene pitaš što ću ovđena, a ja tebe, vidiš, ne pitam. A da sam ja došâ u Anadoliju, na vašu vodu, ti bi mene pitâ:"Oklen ti tu? Što radiš u tuđu zemlju? Što ne ideš doma da oreš i kopaš?"... Imaš duvana?
ASKER: Imam.
JOKAŠ: Skadarskoga?
ASKER: Jašta.
JOKAŠ: Daj da zapalim. Imam ja neke travuljine, ma je prema tome tvome sigurno kâ sijeno prama šenici.
(Asker mu pruža dolje kesu.)

Scena dvadeset druga

(Dok Jokaš vadi duvan i meće u lulu, osvjetljava se položaj Šćepanov, desno.)
IDŽO: Oni će, ja mnim, zapalit.
ŠĆEPAN: Duvan, ja li Crnu Goru!?

PEKO: Nemo', serdare, zlo proricat.

Scena dvadeset i treća

(Gasi se reflektor koji je za tren osvijetlio Šćepana. Scena na česmi kao prije.)
ASKER: Jesi li sam?
JOKAŠ: Jok, more, ima nas stotinjak. No su ožednjeli. Pa neko pije iz bunara, neko neće no sa češme. Fala ti na duvan. Bogomi je bolji od ovoga moga.
(Jokaš krene natrag.)
ASKER: Vala se naeglenisasmo.
(Zatamnjuje se scena u dubini.)

Scena dvadeset i četvrta

(Osvjetljava se položaj Šćepanov. Jokaš donosi vode. daje Peku da pije pa redom.)
PEKO: Fala bogu, ljuđi, prije, dok bijah žedan, ćah pregristi vrat onome Anadolcu onamo. A sad bih najrađe zaspâ. Mogu li malo trenut, serdare?
ŠĆEPAN: A što si radio naćas? Jesu li te buve smetale da spavaš ili si bio vrh žene?
PEKO: A da đe nô na brdo najviše.
ŠĆEPAN: E onda spavaj. Zaslužio si. Ako te oni dolje zakolje u san, rodiće ti žena osvetnika.
ĐURICA: Mi se napismo ali konje ne možemo napojit iz čutura.
JOKAŠ: Pušti sad konje. Rekâ sam mu da imamo vode iz bunara.
ĐURICA: Onda da napunim koju čuturu. Što ode s jednom?

JOKAŠ: Pravo zboriš, dina mi.
(Daju mu čuture. On dolazi.)

Scena dvadeset i peta

(Ponovo česma sa askerom koji šedi na njoj a puška mu u krilu. Puši. Đurica miluje kamen i priča sa đedom.)
ĐURICA: E, moj đede, ti si bar nešto ostavio iza sebe.
ASKER: Što reče?
ĐURICA: Pričam sa đedom.
ASKER: Što se zevzečiš? Kao da ne vidim da smo nas dvojica sami.
ĐURICA: Pričam s mrtvijem đedom. On je ozidâ ovu češmu! Kad dođe komisija za ucrtava granicu, neka vidi čije je ovo.
ASKER: A čije veliš da je?
ĐURICA: Piše tu. Vidiš da piše:"OVU ČEŠMU OBNOVI MAŠAN ĐURIČIN (po njemu sam ja dobio ime) LJETA GOSPODNJEG 1831."
(Asker siđe da čita, pa ode, a Đurica nastavi da miluje onaj kamen sa slovima. Zatamnjuje se scena u dubini. Osvjetljava položaj Šćepanov.)

Scena dvadeset i šesta

JOKAŠ (gleda kako Peko spava): Fala bogu, što ga je ušikala. Kako i neće kad veli da bi mu bilo do-sta pola nje. (Šćepanu) Harambašo, mi osiroma-šismo otkad čuvamo granicu. Prije, što god ti fali, pođeš i uzmeš Turčinu.

ŠĆEPAN: Pa se potlja on sevi da mu nešto fali, pa dođe i uzme od nas. I svi mislimo da smo na dobitku. A svi smo na gubitku, jer zbog ovacah padaju glave junačke.
JOKAŠ: A od česa ćemo življet?
ŠĆEPAN: Biće otvoreni pazari. Pođeš u Nišić, prodaš što imaš, kupiš što ti treba. Fali li što Njegušima što idu na kotorski pazar?
RADOJE: Evo danas izdangubismo. Mogâ sam posadit krtolu.
ŠĆEPAN: Ha, živ si! A što ti žena ne posadi!
RADOJE: Da prostiš, noseća je. Ne može više da se saginje.
ŠĆEPAN: Pa što da *prostim*? Ko bi rađâ junake da nema žena? Ko bi dâ Knjazu našljednika? Žena je odnjivila i vladiku Rada i Vuka Mandušića.
(Zatamnjuje se taj dio scene. Osvjetljava česma.)

Scena dvadeset sedma

(Dolazi asker sa dlijetom i čekićem. Smeta mu puška. Stavi je na česmu. Đurica nije odmah obratio pažnju na njega. Asker počinje da kleše, da pokvari ona slova.)
ĐURICA: Što ćeš to? Miči se otalen!
ASKER: Samo da ovo malo "popravim".
ĐURICA: Ostavi mi đeda na mir, čuješ li!?
ASKER: Što je? Što si se nakostriješio kâ orozi kad se bore?! Vidiš da je gore naša tvrđava. Ne smiješ pisnut!

Scena dvadeset i osma

(Osvjetljava se i Šćepanov položaj.)
ŠĆEPAN: Đurice, 'ajd' ovamo.
(Asker kleše, siguran u posadu iznad česme.)
ĐURICA (ne čuje Šćepana): Ostavi mi đeda, ili bi druga!
(Asker kleše. Đurica vadi ledenicu iza pasa i puca u askera. Asker pada. Đurica uzima njegovu pušku sa česme, čekić i dlijeto i bježi ka Šćepanu. Peko koji je spavao skoči.)
ŠĆEPAN: Što učinismo, ljudi!? Što učinje, Đurica, nesretnjiče?! Što nas u crno zavi! Lele mene, crnome kukavcu!
ĐURICA: Serdare, zar si počeo naricat za mrtvijem askerom?
ŠĆEPAN: A ne za njime, smetenjače, no za Crnom Gorom!
ĐURICA: Krenuo je da išteti ona đedova slova!
ŠĆEPAN: A to bi se viđelo, avetinjo! To bi komisija utvrdila na njiovu štetu.
ĐURICA: Kako kad se ne bi viđelo što je pisalo?
ŠĆEPAN: Da nije nešto pisalo što se njima ne sviđa, ne bi ištetili slova, Đurica?
ĐURICA: A ko bi znavâ ko je to i kada ištetio?
ŠĆEPAN: A što je jedna češma spram države, blento? Spram obraza Gošpodareva? Što će sad reć oni poklisari? Da ovo nije država, da se on ne pita koliko pjan od gaćah!
JOKAŠ: Što ćemo sada sa Đuricom, serdare?
ŠĆEPAN: To je ono, moj Jokašu, što mi mislimo:što ćemo sa Đuricom, što ćemo sa krtolom, a niko ne pita: što će sada bit sa Crnom Gorom!

ĐURICA: Serdare, ja sam morâ osvetit đeda! E gledat kako bije čekićem u glijeto i kako ono glijeto šteti ona slova, ka da se zarijeva u đedovu glavu, na nijesam mogâ! A ako će Knjaz da me za to mušketa, neka mu je na dušu. Zato sam uzeo ovu askerovu pušku da me iz nje mušketa, da ne ginem od naše puške. I ovi čekić i glijeto nosim na Cetinje, kao dokazanije.
ŠĆEPAN: A ja tamo ne smijem.
JOKAŠ: Zašto, harambašo?
ŠĆEPAN: Ako bi mi Knjaz oprostio, rekâ bi narod:"Da je to neko drugi, Gošpodar bi ga muškетâ, a za pobratima zakon ne važi! A ako bi me mušketa, rekli bi da je to uradio zato što sam ga bačio u prašinu kad smo se jakali pred narodom.
JOKAŠ: Ali, on se poslije toga pobratimio s tobom!
ŠĆEPAN: I to bi izvrnuli pa bi kazali: da me nazvâ pobratimom zbog naroda, a ubio iz osvete! Ima Knjaz dosta muke i bez mene. Ja odo' Mušoviću i Nišiće! Njima dugujemo krv!
PEKO: Nemo', serdare, stavljat glavu na panj, da se Turčin ne muči, kâ knez Lazar na Kosovo! Zašto u smrt prije vremena?
ŠĆEPAN: E, jedna me čeka na Cetinje, a druga tamo. Zar da poginem od bratske ruke, kâ da sam krâ kokoši?! Kâ da sam izdâ otečestvo? A i jesam. Zbog metra kamena, kam mi u dom. A ta slova ne vrijeme države, ni da su zlatna, Đurica, crni sinko! Tebi, Jokašu, kâ najstarijemu, predajem komandu. I vi svi da ga slušate bolje nô mene! Sad će pripucat oni askeri iz tvrđave. Skočiće narod iz sela. Držite ih podalje, da se opet

neki nazlobrzović ne pomami, kâ Đurica. čuvajte nejač i mislite kâ da je svako od vas Knjaz – na državu, a ne na konje i ovce, sir travnički i ruvo gatačko. Čuvajte mi sina. Te poraste, primite ga među se. A Knjazu recite: "Pošâ je Šćepan da plati kome dugujemo krv, i da kazni sebe što nije bio oprezniji! Nije mu na tebe ništa krivo, jerbo je Crna Gora skuplja od ma čije glave. Pa, zbogom braćo i družino!"
(Svi se redom ižljube. Šćepan odlazi.)
ĐURICA: A ja ću s ovom turskom kapsulačom pred Gošpodara. Moliću ga, ako mora da me mušketa, zbog Jevrope i obraza, neka mi iz nje srce raznesu, Biće mi lakše. Pa, zbogom, braćo.
(I s njime se ižljube. On ode a oni, kao ošamućeni, jer se sve zbilo brzo.)
JOKAŠ: Što ovo bi, ljuđi? Bješe li serdar sada tuna?
PEKO: Pošâ je.U Nišiće. Tebi je predâ komandu!
JOKAŠ: A ja, crni kukavac, pomislio e sam snijeva ružan san! Leleee. Anu, vojsko, u zaklon. I ne otvaraj na vatru. Neće oni izlazit iz tvrđave.
(Sa druge strane čuje se izdaleka:"Ehej, što je to tamo? Jesu li udarili na nas?")
JOKAŠ: Eto, kolišno je dovoljno da se zapali vatra. A koliko muka treba da se ugasi! (Viče onijema te zovu."Nije Ništaa. Śe'te domaaa. Nemo'te dolazit!") "Nije ništa"? Pa i nije ništa novo, na našu žalos'. Manje države a više gošpodarah nema u svijet!

Z a v j e s a

Drugi čin

Scena prva

(Zavjesa je spuštena. Sve je isto kao na početku prvoga čina. Labud i Stefan na proscenijumu. Ponovo se čuje i neka daleka zvonjava.)
STEFAN: Ko ovo dolazi?
LABUD: Neko monče.
STEFAN: Đe si pošâ, junače?
CUCA (zadihan od puta): Uh, ubih se trčeći. Čulo se u selo da je Stefan Andrin poginuo u Stambol a Knjaz je zabranio da se tuži za osuđenijema, pa me poslali da nađem Stefana Perkova, ne bi li rekâ Knjazu, jer on jedini smije i da ga probudi u ponoć, da se ožali mrtac. Greota je.
STEFAN: Greota, greota. E, bogomi mi je žâ njega mladoga i zelenoga, ali on je pobjegâ, a to znači: ili da je bio nešto kriv ili da je mišlio da je tamo neđe bolje. Pa ako je bio kriv, morâ je znat da se za krivicu plaća. A ako je zavolio više neku drugu zemlju više no svoju, a ovđe je bio šenatur, to je, časnoga mi krsta – izdaja. A za izdaju se vazda kažnjava. A plah nije samo Gošpodar, no

svi mi. I ja stari i polućori. Začas bi' planuo, za riječ, i potegâ ledenicu iza pasa, kâ nesrećni Đurica i mi svi š njime! A, vidiš, sinko, i tice kad lete ima'u jednoga te leti ispred nji'. I svatovi ima'u prvijenca i barjaktara. Ne mogu svi svatovi da budu ni prvijenci ni barjaktari. Tako ti je i u državu. Mora jedan da se pita. A taj jedan je Knjaz, a on je živ, za našu slavu i falu, a Cuca je mrtav! Je li se bolje zamjerit mrtvome Peroviću ili živome Knjazu? No se ti vrni i zapitaj ovo isto one te su te poslali, pa će ti oni sami reć ovo isto što ti zbori stari Stefan Perkov!
CUCA: Ti si, znači, Stefan! (Priđe i poljubi ga u ruku.)
STEFAN: Bio sam, sinko, bio. A ovo se sada samo moj duh mota oko Biljarde. 'Ajd', sa srećom.
(Cuca ode. Razmiče se zavjesa i Stefan ulazi.)

Scena druga

KNJAZ (bez rukovanja i ljubljenja ruke): Što ću ja sada, Stefane? U ovoj zemlji brat brata ne razumije! Ovđe mati od milošte tepa đetetu: "Crko, majci, da bog da". Ovđe i samo nebo piše munjama, a samo krvi pada cijena i sve je više teče!
STEFAN: Rekoh li ti ja, Gošpodaru, da prvo čuvaš obraz pa onda mir?
KNJAZ: Ali ja sam stio i jedno i drugo.
STEFAN: A jesi li kada ćerâ dva zeca odjednom?
KNJAZ: Ne.
STEFAN: E, da jesi, oba bi promašio.
KNJAZ: O, ima li kraja ovijem mukama? Čuje li ovđe iko ikoga? Đavo odnio dan kad sam se rađâ!

Scena treća

MIRKO (dolazeći): Što je, Gošpodaru? Što đavolikaš?
KNJAZ: Kako – što mi je? Zar ne čuješ da nam je neko okinuo nos? Ja slažem ciglu po ciglu, klanjam se poklisarima, uvijam se kâ da sam došâ iz Mletaka, ne bi li iskamčio barem nešto po nižoj cijeni. Vascijeli svijet trguje asprama i cekinima i fjorinima, a jedino mi sve plaćamo krvlju! Ja sam Gošpodar, i ja treba da procijenim što je ovoj zemlji prvo. I ja kažem – mir. Ali nekome se tamo svidi konj pod Turčinom, pašnjak sušednoga plemena, ralo zemlje, kresne oganj i zapali – devet selaeg. Nikad mira! Isklasmo se među se, kâ da nas ima mnogo. Vala će mi taj smetenjak platit glavom, pa da mi je pobratim!
MIRKO: Ne zalijeći se uvijek, Gošpodaru. Ako sad bane oni poklisar, ne obećavaj ništa. Još se ne zna zašto ona zvona zvone. More bit da je zaratila Rusija!
PERJANIK: Njegova Ekselencija poklisar Francije Ekar moli da bude primljen.
MIRKO: Eto ti ga na, mogoh li ja da ga ne spominjem! Ja odoh, da ga ne zadavim. 'Ajdemo, Stefane.
(Odlaze.)
KNJAZ: Neka uđe.

Scena četvrta

(Ulazi Ekar sa Delarijem. Rukuje sa se Knjazom.)

EKAR: *Votre Altesse, est ce que nous devons attendre que l' armistice est violé?*
DELARI (prevodi): Vaša Visosti, da li moramo da očekujemo da je primirje prekršeno.
KNJAZ:Ekselencijo, čim stigne glasnik bićete obaviješteni.
(Delari prevodi na uho.)
EKAR: *Votre Altesse, j' ai joué gros jeu. Je risque ma cariere.*
DELARI (prevodi): Vaša Visosti, ja sam se izložio velikoj opasnosti. U pitanju je moja karijera.
KNJAZ (za sebe): Sitni li smo mi, prema njoj, bogom te kumim.
EKAR (Delariju na uvo a Delari prevodi): To je bila moja ideja da se nađe mirno rješenje. ja sam uložio prilično truda da u korisnost ovakve akcije ubijedim prvo Njegovu Ekselenciju ministra Valevskog a zatim kolege poklisare. Oni su došli ovdje sa nepovjerenjem. Oni su iza svakoga *buison*... grma očekivali da će neko da ih napadne i opljačka. A ja sam ih ubjeđivao: "Gospodo, pa mi smo okusili hljeb i so. Mi smo time stekli pravo na njihovu *protektion*... zaštitu. Oni bi poginuli za nas ako bi nas neko napao iz *embuscade*... zasede."
KNJAZ: To je sve istina, Ekselencijo.
(Delari prevodi.)
EKAR (preko Delarija): I mi smo u takvome zanosu postigli sporazum. I oni su to u svojim brzojavima *orne*... iskitili kao da je riješeno balkansko pitanje. A sad? Što sad? Reći će mi da su njihova strahovanja bila opravdana a da sam ja sve uljepšavao, dovodeći ih time u *illusion*... zabludu. Njihovi ministri su ove povoljne vijesti već dosta-

vili suverenima, a suvereni su među sobom razmijenili… *felicitasions…*
KNJAZ: Čestitke.
EKAR: Moj Suveren je svakako bio polaskan što je njegov poklisar *méritant…*
KNJAZ: Zaslužan.
DELARI: Hvala, Vaša Visosti.
EKAR (preko Delarija):… za ovako plemenito primirje među vjekovnim neprijateljima. I taj ko je prekršio primirje nije samo … okaljao čast moju i Vaše Visosti nego i moga suverena! Visosti, ja sam … *dêshonorée* … osramoćen.
KNJAZ: Ekselencijo, pa mi još ne žnamo ko je prekršio primirje! Možda su naši krvnici shvatili našu miroljubivost kao slabost, pa su krenuli da žare i pale. Možda sada gore naša sela i ona zvona zovu u pomoć! Zašto smo uvijek krivi mi koji branimo svoju zemlju, a upravu oni nas porobljavaju!
EKAR (preko Delarija): Izvinite, Vaša Visosti, ja sam garantovao samo za Vas. A ja sam sada samo saopštio njihov stav. U Vaš pristanak na primirje nije niko vjerovao. A ja sam rekao: ako Njegova Visost Knjaz nešto obeća, on će održati riječ!
KNJAZ: I to je istina, Ekselencijo. Ali ni jedan car ne može da odgovara za svaku riječ izgovorenu u njegovu državu. A ovđe se gine i zbog – riječi! Ali, ako se dokaže da je našom krivnjom prekršen mir, krivac će biti mušketan, strijeljan. I to, ako želite, u Vašem prisustvu! Da se ne misli da smo krivca sklonili a oglasili da je platio glavom. I odnijeli na groblje sanduk napunjen kamenjem! I platili narikače, tužilje da čupaju kose nad kame-

njem! Da li mogu smatrati da bi to ublažilo Vašu srdžbu i blamažu?
EKAR (preko Delarija, razmisli): Da, Vaša Visosti. To ću moći da navedem kao dokaz Vaše mirolju...bivosti. Dozvolite mi da se povučem.
(Ekar se nakloni Knjazu i izađe sa Delarijem.)

Scena peta

(Ulaze Stefan sa Labudom i Mirko.)
MIRKO: Opet si se zaletijo, Gošpodaru. Obećâ si mu na pjat jednu našu glavu biranu, koja brani svboju čast, u zamjenu za krvnika koji prži tuđe zemlje i narode!
KNJAZ: Ja sam samo rekâ da ćemo kaznit krivca! Ko gođ je prekrašio zapovijed, kriv je! A ako ja nemam pravo da mušketam krivca koji je kompromitovao državu, onda ja nijesam gošpodar a ovo nije država! Ja, onda, mogu da idem u Triješće sa Knjaginjom, da gledamo operu! Što ću vam ja ovdena?
MIRKO: Ali ti si to njemu obećâ unaprijed, i on će unaprijed javit da će neko biti smaknut. I na kraju, ako ne budemo krivi i nikoga ne mušketamo, oni će biti razočarani!
KNJAZ: Ja čuvam naš obraz a ne nji'ove nerve. Baš me briga što će njima biti milo a što neće... Ja mišlim što mi je milo, kâ i svaki Crnogorac, ali ja zborim ono što moram, jer ja nijesam bilo koji Crnogorac, no gošpodar. A to bi se i tebi desilo da si gošpodar!
STEFAN: Pravo zboriš, Gošpodaru. Ni u svatove nijesu svi barjaktari! A čemu bi to ličilo da se

svatovi tuku ko će od nji' ugrabit oni barjak da ga razvija. Zaboravili bi na mladu.
KNJAZ: Fala ti, Stefane, i đe čuo i đe ne čuo. To što sam ja kazâ poklisaru, to se moralo reć u ime države, inače nema države! Onda su ovo nâkva divlja plemena, kâ u Afriku! A ako ti je milo žnat što sam mišlio, e pa evo: mišlio sam da mu razbijem onu naprašenu tikvu i da zagrlim toga osvetnika, koji nije bez česove muke uždio oganj u zlotvora!
MIRKO (veseo): E, tako te volim, brate mili!(Zagrli ga i dugo drži. A onda se prene.) Ali ti si tu glavu osvetnika obećâ poklisaru. Ja, bogomi, nijesam, To je obeća Knjaz! I koga gođ poperiš na onu moju stolicu, moraće da zbori isto!
STEFAN: Ne treba više da se premišlja, Gošpodaru. Prije nego opališ zrno, možeš da se premišljaš: da li da opališ, ili ne opališ,a kad opališ, ne mo'š više stić ono zrno da ga vrneš u fišek. Nema tu spasa!
MIRKO: Kome nema spasa, Stefane?
STEFAN: Nikome, moj vojvodo. Ni meni, ni tebi, ni Knjazu, ni tome te će biti mušketan. Svi smo mi osuđeni, pa ne znam što o tome mislimo.
MIRKO: Pa što ćemo da činimo?
STEFAN: Da čekamo, dokle zrno ne doleti! A sve mi se čini, ćorome, da neko dolazi. Vidim li ja bolje nô vi s očima?
KNJAZ: Vidiš, Stefane, vidiš. A da ti si oni iguman u Vladike.

Scena šesta

(Na vratima se pojavi Vuković sa torbicom i onom askerskom kapsulačom.)
VUKOVIĆ: Vaša Visosti, Vi se žalite da vas narod ne sluša, a oni su sami sebi presudili!
KNJAZ: Ko to?
MIRKO: Čija je to puška? Danu da je viđu.
VUKOVIĆ (daje pušku vojvodi Mirku, koji je razgleda): Onaj što je ubio askera i serdar Šćepan, što ga nije spriječio.
KNJAZ: Đe je to bilo? Što je to bilo?
VUKOVIĆ: Tamo na granici ima česma koju je ozidao neki Mašan Đuričin, taman između nas i njih. I kad je asker saznao od ovoga nesrećnika da je na česmi natpis o tome, uzeo je dlijeto i čekić i stao da šteti ona slova, a sin toga Mašana, što nosi djedovo ime, Đurica, ohladio ga iz ledenice!
MIRKO: Ha, ruka mu se zlatila!
KNJAZ: I ja tako ošećam, vojvodo, ali on nije ubio samo askera no i priliku za razgraničenje! A što ti je to u torbicu? Đe je taj Đurica?
VUKOVIĆ (vadi iz torbice čekić i dlijeto): Evo, Vaša Visosti, alat kojim je asker klesao onaj kamen, a ono je puška askerova.
MIRKO (Stefanu): Viđi, Stefane, ovu pušku. Kapsulača a ne ove naše kremenjače. Vazda imaju novije oružje, jer ih snabdijeva ova ista Francija koju ovdena predstavlja ovi poklisar!
(Stefan uzima, pipa pušku. Pa je Labud predaje Vukoviću.)

KNJAZ: 'Oćemo li ratit i sa Francijom, i sa Anglijom, i sa Austrijom, jer je Sultan sitan protivnik za našu silu? (Vukoviću) Ne reče mi đe je taj Đurica.
VUKOVIĆ: Spava, Vaša Visosti.
MIRKO: Spa...
VUKOVIĆ: Spava, tamo u Šuta.
KNJAZ: Zar on ne zna da će šutra biti mušketan?
VUKOVIĆ: Zna, Vaša Visosti, kako ne zna. Došao je umoran u Šuta i rekao: "Ja ubih askera i osvetih đeda, ali sam prekršio primirje i pogazio zapovijed gošpodara; i za to me čeka smrt. I sad 'oću da se ispavam. Ja sam sve račune sa svijetom izmirio. Ovu torbicu i pušku ćeš dat ađutantu Vukoviću." I čim se bacio na postelju, onako je nesvučen zaspâ!
(Tajac. Svi šetkaju. Samo Stefan stoji uz Labuda.)
KNJAZ: Pa kako ga Šćepan ne zaustavi? Đe je on bio?
VUKOVIĆ: To je sve planulo iznenada, kad je asker stao da kleše onaj kamen. Prije toga su od njega duvan uzimali i falili ga. Ko je mogao znati što će se desiti menut kasnije?
KNJAZ: Šćepan je odgovarâ za družinu, kâ ja za državu!
VUKOVIĆ: Zato je, Vaša Visosti i pošao Turcima da mu sude!
MIRKO: Tur...! Kako Turcima?
KNJAZ: Zašto Turcima? Zar mi nemamo sud?
VUKOVIĆ: Njima dugujemo krv, rekao je serdar Šćepan. Dosta je Knjazu muke i bez mene!
KNJAZ: Dovedite mi Đuricu. Neka odma dođe.

STEFAN: Greota je, Gošpodaru, buditi mrca koji spava!
KNJAZ: A da imaće kaed da se naspava!
STEFAN: Imaće, Gošpodaru, ali on skuplja snagu da stane pred pušku a ne da pane od umora!
KNJAZ: Ali zbog njega ja izgubih Šćepana!
STEFAN: Ne sluti na zlo, Gošpodaru. Nije on izgubljen ako je tamo pošâ. I tamo ima ljudih, iako se tučemo. Mušović je, bogomi, čestitiji od mnogija našija glavarah. Ja sam čuja da on tamo u medžlis ište samo dokazanu krivicu.
MIRKO: A serdar im nije ništa skrivio i bez ovoga?
STEFAN: Jes' u boj, vojvodo. Tukli smo se i mi i Francija u Boku, pa njiov poklisar dohodi ovđe slobodno, a Gošpodar je išâ u Pariz!
KNJAZ: Đe da ode u ruke krvniku!
STEFAN: A ču li ađutanta, Gošpodaru? Pošâ je tamo da tebi bude lakše.
KNJAZ: Kako da mi bude lakše bez njega?
STEFAN: Zato, Gošpodaru, što bi ti morâ da mu sudiš!
MIRKO: Što zboriš, Stefane, zaboga? Da ubijemo serdara Šćepana u zamjenu za nâkvu askerčinu iz Anadolije?
STEFAN: Bogomi, vojvodo, kad se pogleda âmo iz Pariza, oni ne vide razliku! Mi smo krivi što nijesmo čuvali mir, kad smo ga obećali!
MIRKO: A zašto smo ga obećali? Ja sam tome bio protivan!
KNJAZ: Dobro, de, što ćemo saed? Da čekamo dokle se Đurica naspava. A zbog njega Evropa još ne može da pridrijema poslije objeda! I zato će

biti mrzovoljna, kâ Marko iza sna, i svoj će gnjev iskalit na mene. Svak mišli svoju misô a ja jedini moram da mišlim za sve. Lijepo sam objasnio da se čuva mir na granicu i da će oni te ga prekrši platit glavom! (Vukoviću) Pa što bi s ostalijema? Pogibe li ko?
MIRKO: Dobro se šetismo i naše vojske.
VUKOVIĆ: Ne pogibe niko, Vaša Visosti. Jokaš, kojemu je serdar predao komandu, naredio da se ode u zaklon i da se na vatru ne odgovara, ako je bude. A oni se nisu čuli.
KNJAZ: Fala bogu da me neko poslušâ! A ču li ovo, vojvodo? Nijesu pripucali! Oni su lukavo isturili toga askera da nekoga od nas snerva, ne bi li ga ubio, da se mene okine obraz! To je država! Sultanova volja se počituje u Crnu Goru a Knjaževa – ne!
MIRKO: Gošpodaru, ja sam sve ovo predvidio, ali se moja nije slušala. Ti bi stio da naš narod zaboravi ko pritiska njegove livade i oranice, i drži ne u ove krše da ni Rusija šilje šenicu, jerbo mi nemamo đe da je sadimo.
KNJAZ: Sve to što ti zboriš, vojvodo, mi žnamo i činimo, pa dokle smo stigli? Iz Bara smo oćerani na Žabljak, sa Žabljaka na Obod, sa Oboda na Cetinje! Što smo dobili za toliku prolivenu krv?
MIRKO: Obraz!
KNJAZ: Tačno, i obraz i slavu, ali Crna Gora bez mora je kao tijelo bez ruku, a bez ravnice gladna stomaka. Pa kaed je godina sušna, Crnogorci idu i Skadar kod paše za bagaš žita. Što onda ostade od toga našega obraza, vojvoda? Ili ćemo poslije po'are Kuča napraviti jednu po'aru Crmnice, pa

Piperaeg, dokle se sami ne istrijebimo. Na sablju nijesmo dobili ni more ni ravnicu! Vladika je izgubio i Lesendro! Na Podgoricu je napadâ zaludu! Ali, ako ti možeš da to uzmeš na sablju, ja ću svijem poklisarima reći – iš! Ali pošto se na sablju ne može, probaćemo na – lapis. Ađutante, vidi s Delarijem da ovđe bude šutra poklisar kad i Đurica!
VUKOVIĆ: Razumijem, Vaša Visosti.
(Odlazi. Zatamnjenje.)

Scena sedma

(Otamnjenje. Ista prostorija. Knjaz šeta. Ona turska puška je na zidu.))
PERJANIK: Njegova Ekselencija poklisar cara Francije želi prijem.
KNJAZ: Neka izvoli ući.
(Ulazi Ekar sa Delarijem. Ekar se pokloni Knjazu. Knjaz odgovara na naklon. Drži u ruci čekić i ono dlijeto. Delari prevodi Ekaru na uho.)
KNJAZ (pokazuje na pušku na zidu) : Ovo je, Vaša Ekselencijo, turska puška kakvu mi još nemamo. Nju je nosio turski asker koji je ovim glijetom i ovim čekićem počeo da šteti slova na česmi na granicu, kako međunarodna komisija koja bude utvrđivala razgraničenje ne bi viđela da je tu česmu obnovio 1831. godine izvjesni Mašan Đuričin, đed osuđenoga Đurice, koji će, zbog ubistva toga askera i prekršaja primirja biti strijeljan! Mi vam ovo pokazujemo samo zato da biste razumjeli duševno stanje optuženoga. Mi mu zbog toga oprostiti nećemo i vi ćete, ako to bu-

dete željeli, moći da prisustvujete njegovome pogubljenju. Dakle, taj je asker isturen iz tvrđave da bi ovim načinom provocirao našega graničara. To što je on uništio neka slova na časmi, a to se može provjeriti na licu mjesta, predstavlja pokušaj promjene zatečenoga stanja, prije dolaska komisije.
(Ekar razgleda čekić i dlijeto.)
EKAR (preko Delarija): Zar ovakvoga alata nema u svakoj kući?
KNJAZ: Ima, Vaša Ekselencijo.
EKAR : Kako ćemo dokazati da je ovo alat koji je upotrijebio asker? Zar to isto ne bi mogao da uradi i neko od vas, da okrivi Turke?
KNJAZ (pokazuje na pušku koju drži Vuković): A puška? To je novo oružje kojijem Vaša država snabdijeva Tursku!
EKAR: Vaša Visosti, ja pokušavam da razmišljam međunarodno-pravno. Što bismo mi mogli da ponudimo jednoj nepristanoj komisiji kao dokaz turskoga pokušaja da se promijeni zatečeno stanje pred razgraničenje? Nemamo ni taj leš. Nema dokaza da je tamo uopšte bio turski asker. Možda ima samo koja kap krvi, ali i nju bi kiša sprala prije dolaska komisije.
KNJAZ: O, đavole, i na njega zvono.

Scena osma

PERJANIK: Osuđeni Đurica Filipov moli za prijem.
KNJAZ: Neka uđe.

EKAR (preko delarija): Zar osuđeni na smrt dolazi ovamo bez straže u audijenciju, kao i ja?
KNJAZ: Oprostite, Vaša Ekselencijo, ali mi imamo svoje regule. Neka uđe.
EKAR: *C'est incroyable*.
(Ulazi Đurica Filipov bez straže, odriješenih ruku. Ali za pasom drži ledenicu.)
EKAR: On je naoružan!
ĐURICA (sa vrata):Pomaga bog u ovi svijetli dom. (Klekne pred Knjaza i poljubi mu ruku.) Go-špodaru, moja glava, tvoja sablja.
KNJAZ: Žnaš li ti, Đurica, da si kriv što je prekršena moja zapovijed da na granicu bude mit tries danaeg? Žnaš li da je zbog tvoje krivice Šćepan pošâ Turcima pod nož? I da smo osim obraza i mira izgubili i njega!?
ĐURICA: Znam, Gošpodaru. Žâ mi je Šćepana, a žâ mi je i Tebe, ali nijesam mogâ gledat kako oni asker bije čekićem u ono glijeto i skida ona slova sa česme moga đeda Mašana. Pâ mi je mrak na oči, Gošpodaru. Oprosti.
KNJAZ: Žnaš li što te čeka?
ĐURICA: Znam.
KNJAZ: Što je tvoja potonja želja?
ĐURICA: Gošpodaru, da poginem od one turske puške (pokazuije na pušku koju drži Vuković). I da je poslije moje pogibije daš mojijema, da je prelome i sačuvaju.
KNJAZ: Biće kako ti kažeš.
ĐURICA: Fala ti, Gošpodaru.
KNJAZ: A sad pođi da se pomoliš bogu u Manastir.
(Đurica poljubi Knjaza u ruku i izađe)

EKAR (preko Ekara): Gdje on to sada ide? On će da pobjegne!
KNJAZ: Kako? Đe da pobjegne? Da ga se bratstvo odriče kâ bjegunca! Pa on je sam došâ sa granice ovamo, da bude strijeljan.
EKAR: Vaša Visosti, pa Vi se žalite da Vas narod ne sluša!
KNJAZ: Sluša kad treba da se gine, jer u nas ima kletva, *malédiction*: "Da bog da umro u krevetu!". On je osvetio đeda i spriječio promjenu zatečenoga stanja na granicu na štetu Crne Gore, i tijem se pokazao kao patriota, ali je prekršio zapovijed Gošpodara i mora da bude kažnjen, i on to zna, i zato je donio tursku pušku da iz nje bude ubijen. Pleme će ga ožaliti kao junaka! Ne može svaki Crnogorac zakučit takvu smrt! Ali u svemu drugome narod je neposlušan!
EKAR: *Je ne comprend pas rien*! (Preko Delarija) Vaša Visosti, da li mogu da se udaljim? Moj suveren čeka izvještaj.
KNJAZ: Izvolite, Ekselencijo.
(Ekar odlazi u pratnji Delarija.)

Scena deveta

KNJAZ: On ne razumije ništa! Ne razumijemo ni mi Franciju! Sveti Petar Cetinjski je pitâ Marmona:"Kako ste mogli odrubit glavu svojoj kraljici? U nas se žena ne može ubit jer ne nosi oružje!" A đeneral se čudio isto kao i poklisar. (Stefanu) Stefane, jesam li mogâ što učinjet za Đuricu?
STEFAN (šedi i puši): Ne, Gošpodaru. On je sam presudio i sebi i Tebi i Šćepanu.

KNJAZ: A mogu li što učinjet za Šćepana?
STEFAN: Ne, Gošpodaru. I on je kriv što je držâ prah pored ognja! (Uzima dlijeto i čekića i stavlja u onu torbicu. Ali napipa unutra nešto.)

Scena deseta

MIRKO (ulazi): Evo mi stiže glasnik da se vojska digla iz Trebinja! Što to gledaš?
KNJAZ: Je li ovo medalja sa Krimeje?
MIRKO (gleda medalju): Savastopoli.
KNJAZ: Znači, ovi asker je bio tamo i sačuva glavu, ali je Rusiju osvetio Đurica!
MIRKO: A ti ćeš toga osvetnika pod oganj, da se dodvoriš Franciji!
KNJAZ: On je isti i tu vojsku iz Trebinja namamio na nas! I ta će vojska, vojvodo, kâ i dosad, pozobati mnogo biranijeh glavaeg crnogorskijeg. Sve su te buduće smrti njemu na dušu... A povrh svega - i Šćepanova!..
MIRKO: A ništa od toga ne bi bilo da nijesi obećâ mir poklisaru!
KNJAZ: E, da bog da jedan dan da upaneš u moju kožu, pa da vidiš muke Isusove, što znači biti gošpodar u ovakvu zemlju! Jesam li ja mogâ reć da ne mogu reć da će biti počitovano primirje?... Ovu bi medalju trebalo poslat Kovaljevskome, neka vidi kako mi pomažemo Rusiju.
MIRKO: Napiši mu pismo.
KNJAZ: Ne mogu. Ništa više ne mogu. Ja sam oduzeti čovjek. Napiši ti. Pjesmu, kâ umiješ.
MIRKO (razmisli): Pa može. "Što uteče od vas tamo, dočekasmo mi ovamo!"

KNJAZ: Eto. Kako to brzo sastavi?
MIRKO: Lako je pjevat no je muka pisat!
(Čuju se zvona.)
No, Gošpodaru, treba skupljat bataleone.
KNJAZ: Ja ću pred vojskom! Pa ako pobijedimo, da dijelim s vama slavu, a ako izgubimo, ja više nikome nijesam potreban!
STEFAN (ustaje): Ne, Gošpodaru! Nije sultan krenujo iz Trebinja na nas no nečesovi paša, kojijeh ima tamo na buljuke. Evo imaš brata i vojvodu Mirka. Njegova sablja je tvoja sablja; njegova slava je tvoja slava. On smije i izgubit boj a ti ne smiješ!
KNJAZ: Zar tako, Stefane?
STEFAN: Tako već nikako.
KNJAZ: Pa onda u dobri čas. (Ljubi seda bratom i oprašta. Mirko odlaze.)

Scena jedanaesta

VUKOVIĆ (koji ulazi): Zapovijedajte, Vaša Svjetlosti!
KNJAZ: Neka se oglasi ono malo zvono Ivanovo! Pred nama je – rat!
VUKOVIć: Razumijem, Vaša Svjetlosti!
(Ode. Zatamnjuje se dubina scene.)

Scena dvanaesta

(Labud i Stefan izlaze na proscenijum.)
LABUD: Đedo, evo sunca!

STEFAN (razmišlja): I ono se, moj Labude, u vječnoj borbi s pomrčinom, odmara svake noći, a Crna Gora – nigda!
(Odu.)

Scena trinaesta

(U Odžakliji Knjaz je sam. Čita francuske novine. Na prvoj strani se vidi *Moniteur Universel*. Ulazi Knjeginja.)
KNJEGINJA: Evo ti piše mrtvi Stefan Cuca!
KNJAZ: Kakav Cuca? Što pričaš, Daše?
KNJEGINJA: Glas o njegovoj pogibiji bio je brži od pisma.
KNJAZ: Biće mu rekli da mu radimo o glavi, pa se prepâ i napisâ pismo da se ulaguje! A što piše?
KNJEGINJA: Ne mogu ja čitati pismo mrtvoga čovjeka. A možda nije mrtav!
KNJAZ: Da nijesu unutra pjesme?
KNJEGINJA (zagleda pismo): Pisano je dan prije pogibije.
KNJAZ (ustane, baci novinu): Žna li ko za to pismo?
KNJEGINJA: Zna.
KNJAZ:Ko?
KNJEGINJA: Pisma stižu preko Kotora. Dunkve, zna Kotor. Poštijer ga nosi preko Njeguša. Dunkve, znaju Njeguši. A od njih će saznati Cuce. A kad je stiglo na Cetinje, saznalo je i Cetinje. Molim te, otvori ga da i mi saznamo ono što zna pola Crne Gore.
KNJAZ: Oni samo znaju da je pismo stiglo, a ne što u njemu piše. (Otvara pismo. Čita):" Crna Go-

ra mora da podnese jedan preobražaj. Vi ste razumjeli njenu potrebu... Produžite naprijed... Ovaj preobražaj drugi svijet ne želi da vi izvršite... Stvar sa Portom otomanskom moći će se dovesti u red...” Ma neka. On će to dovesti u red! “Vama je potreban jedan čovjek koji će umjeti u Vaše ime raditi. Ja ću se dragovoljno opteretiti sa ovim patriotskim poduhvatom, koji će biti za opšte dobro. Ovlastite me jednim pismom kod Porte...”
KNJEGINJA: Dunkve, on želi, želio je, da ga postavimo za poklisara u Istambulu!
KNJAZ (čita dalje, ide prema publici): :”Pošaljite mi jednoga čovjeka i naznačite mi u kojijem granicama treba raditi. Ja, Knjaže, za moju naciju i za vas moći ću raditi bolje nego svako drugi. Ja ću Vam pokazati koliko Vaše želje i dobro narodno držim u mom srcu...” Daše, mi smo ubili nevinoga čoeka! Zbog one tvoje riječi:”Princ!”
KNJEGINJA: To je pisalo u *Moniteru*! Što ja imam s time? On je od Austrije informan da je stigao tamo pop Joko, uplašio se i napisao takvo pismo.
KNJAZ: Može i to bit. Vidio je da poarasmo Kuče, proćerasmo Đorđiju i Medakovića... Uplašio se... Ali ovo, Daše, ne piše snervani čoek. Vidiš da je svaki red ravan. Sve je mirno. Nikakve bure nijesu prošle preko ove karte... Ako izgubimo ovu bitku, Daše, ostaćemo zapamćeni samo po onome što smo griješli! A ako pobijedimo, a imam nad u Boga, slava će pasti na te naše slabosti i pokriti ih, kâ što šnijeg pane na prljavu zemlju i cakli se bijel i nevin! (Šeta.)

Scena četrnaesta

PERJANIK (uđe): Vaša Svjetlosti, evo trči glasnik sa Grahovca!
KNJAZ: Kamo ga?. (Ulazi glasnik sav zadihan, sa ožiljkom na čelu.)
(Spolja se čuje vesela graja i pucnjava iz levora.)
GLASNIK (umoran, zadihan,iscijepana odijela, ima i fleka od krvi): Veseli su glasi, Gošpodaru! (Knjaz se sa njime grli. Kad se razdvoje Glasnik veli) Rašćerali smo ig kâ jato gusakaeg! Evo ti pismoo.
KNJAZ (čita jer pismo nema koverte):" Gošpodaru, danas ti je grahovačko polje kâ pokošena šuma! Poginujo ti je komadat gvardije, pop Đuro (Knjaz već čita dalje drhtavijem glasom), ali je smakâ Kadri-pašu i oteo mu topove!" Ha, junački, pope Đuro! "Poginuli su ti i pop Luka Jovović, kapetan Boro Milić, alaj-barjaktar Kustudić, serdar Đurašković i tvoj perjanik Risto Manojlović. A njih je mrtvijeh nekoliko iljadah. E, našli smo živa i sakletara Delarija. Njega je Husein-paša bio uzaptio, da se s pomoću njega izvuče. Plijen je velik." (Savija pismo u šaku. Skida kapu.) Neka vam je vječna slava i hvala, moji zatočnici, mrijet naviknuti! (Perjanik i Glasnik skinu kape.) A sve je ove smrti, i Šćepanovu, skrivio oni Đurica! Sve te smrti, ranjenici koji ječe između dvije vojske, sve te po'are, mušketanja, suđenja, zbjegovi, sve se to sakupilo u ovu moju glavu, i ne da mi sna!
PERJANIK: Pobijedili smo, Gošpodaru!

KNJAZ: A da na to smo, navikli, žanago! No izgibismo. A malo nas je. Daj ovome glasniku da se okrijepi i naspava.
GLASNIK: Ne treba nam danaes ništa, Gošpodaru. Kud će ljepšega i ića i pića od dušmanskoga krvoprolića!.
KNJAZ (šeta): Mnogo je smrti na moju dušu! (Dođe do prozora. Zagleda se napolje.) Smrti! Jedan mrtac ni je napisâ pismo, a evo drugi stiže na konju! Daše, je li ono...
KNJEGINJA (vidi da Knjaz tetura, pa i Perjanik i Glasnik i Knjeginja hoće da priskoče): Kneže! Što se desilo? Ti si bôn.
KNJAZ: Daše, je li ono Šćepan Radojev?
KNJEGINJA (pogleda, i sama začuđena): Jeste.
KNJAZ: Priviđa mi se mrtvi Šćepan!
PERJANIK: Nije, Gošpodaru, mrtav no živ!
GLASNIK: Živ je Šćepan! (Izađe.)

Scena petnaesta

KNJAZ (kao u bunilu): Đe su perjanici? Ima li ko?
ŠĆEPAN (ulazi): Ima, Gošpodaru, u dobri čas. (Vidi da ga Knjaz kao ne prepoznaje.) To sam ja. Došâ sam da mi sudiš!
KNJAZ: Neka, čoče, nijesi mi još ni u kuću uljegâ! Šćepane, brate, a ja sam te živoga lelekâ! (Zagrle se i dugo drže. Ne obraćaju pažnju na Knjeginju.) Kako da ti sudim, Šćepane? Što pođe Turcima?
ŠĆEPAN: Ja da te poštedim tija muka, Gošpodaru!

KNJAZ: Pa što bî tamo?
ŠĆEPAN: Sve sam u medžlis objasnio: i kako je česmu obnovio Mašan Đuričin, i kako je asker uzeo glijeto i čekić i štetio ona slova, i kako je Đurica morâ planut i uždit oganj, kâ što bi i ja da sam bio na njegovo mjesto! Ima stvari, Gošpodaru, koje se ne mogu otrpjet! I još sam im kazâ: "Hoću da znate kako je teško čuvat mir na granicu! Pa ako mir odistinski želite, nemojte zadijevat sirotinju crnogorsku, jerbo se ona napatila vjekovima i plane od nevolje ljute a ne iz objesti. Nijesmo mi došli u vašu zemlju no vi u našu! Zato sam došâ da mi sudite, jer vama dugujemo krv, a Đurica je pošâ na Cetinje, jerbo je prekršio Knjaževu zapovijed!"
KNJAZ: A oni?
ŠĆEPAN: Neki reže, neki ne vjeruju da sam ja glavom serdar Šćepan, jer mi na sablju nijesu mogli ništa; neki bi ugrabili priliku da me smaknu, ali veli Mušović,- on u medžlis zbori potonji, da ne bi uticao na druge...
KNJAZ: Zborio je mene za njega, bogomi, mudri Stefan Perkov.
ŠĆEPAN: "Tebe je Danilo osudio pa neka te on i mušketa! Mi nijesmo dužni da izvršavamo *irade* (biva: zapovijedi) crnogorskoga Knjaza! A jedna je smrt dovoljna svakome!" I pustiše me, pa sam došâ da mi sudiš.
KNJAZ: Kako da ti ja sudim, kad su ti oni oprostili?
ŠĆEPAN: Nijesu, Gošpodaru, oprostili, no nijesu šćeli da ih narod kara što me nijesu mogli ufatiti

u boj, no su me smakli kad sam sâm došâ, kâ musafir!
KNJAZ: Pa se uzdaju u moju plahovitost! Evo su se i Turci prolukavili kâ Latini! Puštili su te da men naude. Da narod mene kara i da izmišlja da sam te mušketâ što si me onda bačio u prašinu. Ali mi smo, Šćepane, već mušketali Đuricu! Tu je bio poklisar Francije! Nijesmo ga mogli poštedet nikako! Ali mnogo su dvije glave za jednu askeovu. A sad smo ih potukli na Grahovac, serdare!
ŠĆEPAN: Čuja sam usput, Gošpodaru.
KNJAZ: Ta će pobjeda pokrit i Cucinu smrt u Stambol(Klone u naslonjač. Nudi Šćepana.) Daše, danu zasviraj nešto... za pokoj dušama.

Scena šesnaesta i potonja

(Knjaginja izađe. Šćepan šedne. Iz druge protoije čuje se muzika. Ono Betovenovo kucanje Smri na vrata: *tatatata*...)

Z a v j e s a

Podgorička skupština

Dokumentarna drama u dva čina
o ”oslobođenju i ujedinjenju”
Crne Gore 1918. godine

LICA:

Kralj Nikola
Krsto Markov, komandijer
Jovana, njegova žena
Otaš "Puvalo", stariji sin, trubač,
apsolvent prava
Nikola, mlađi sin
Raduša, šćer
Đeneral Milutinović, komandant
srpskijeh trupa
Svetozar Tomić, načelnik za anticrnogorsku
propagandu
u Ministarstvu inostranih dela u Beogradu
Janko Spasojević, bivši ministar, urednik
Pašićevog lista "Ujedinjenje"
Bonja, gradski šeret
Francuska novinarka Žanet
"Bi3inuše", glasovi spolja (2)
Ustanik, svjedok testamenta
Lelekač, glas spolja

Događa se u jesen 1918. i zimu 1918/19. godine
na Cetinju

Svi službeni tekstovi su autentični

Prvi čin

Scena prva

(Kuća komandijera Krsta Markova. Kužina i trpezarija. Ognjište, verige, kredenca, sto, četiri stolice. Stepenište za gornji sprat. Na zidu slika kralja Nikole, gusle i oružje. Jovana bište oriz za ručak. Krsto silazi odozgo. Na njemu je crnogorska narodna nošnja ali ima komandijerski grb na kapi. O vratu mu dogled. Prilazi stolu i sijeda.)

JOVANA: Jesi li se nagledâ, ma jesi.
KRSTO: Jesam, zisto mi više oči ne trebaju ništa. Mogâ bi ig prodat, da ima ko da ih kupi. To što sam se nagleda od Bregalnice i Mojkovca, do današnjega dnevi, dosta mi je u ovi život. Srpska vojska maršira po Cetinju i trunbeca, a mi te smo joj štitili guzìcu kad se povlačila – rasformirani, i ja, komandijer sa Mojkovca šedim u kužinu i samo mi fali nož i malo krtole da ogulim za ručaek. (Ženi) Jovana, dodaj mi jedan nož i malo krtole…
JOVANA: E, nećemo danes krtole za ručaek no oriz u mlijeko. Evo ga bištem. Pun je gagrica.

KRSTO: Eto ti ga nà. A žnava sam, tako mi Boga, kaed nesreće krenu, neće niđe same no sve se postroje u kolonu jedna za drugom, kâ mravi. Kako ću, Jovana, popit čašu vina poslije oriza u mlijeko?
JOVANA: Ne treba ti danas vino, kad si se nalijo žuči!
KRSTO(za sebe, ka publici): Ova joj je dobra. (Jovani) Nešto si mi brža na jezik no na noge. Ajde, kućo moja, nađi neđe zeru kafe.
JOVANA: Dako bude u Kasoma.
KRSTO: A okle njima?
JOVANA Iz Legacije.
KRSTO: Pa poteci.

(Jovana odlazi.)

Scena druga

KRSTO (sam, ustaje, ide ka publici): Kad pomenu legaciju, a mene nešto štrecnu. Objavili mi rat Beču, i Švabe napustile Austrinsku legaciju, i tamo se uselio Štab, Glavni stan. U njemu zaśeli srpski oficiri, đeneral Janković, pukovnik Pešić i ađutanti, ordonansi, jer je Nikola Pašić rekâ Gošpodaru da za zajednički rat treba jedinstvena komanda. A Gošpodar veli:

Scena treća

(Svjetlosni pištolj osvjetljuje ugao scene i kralja Nikolu, tako da se i Krsto iznenadi toj pojavi iz njegovijeh misli.)

KRALJ NIKOLA: Nego što! Jedinstvèna! Moja vojska, tvoja komanda! Mogu li ja, Bàja, nešto više da učinim za opštu stvar?"

(Gasi se "pištolj". Nestaje lik kralja .)

Scena četvrta

KRSTO (sam): Ne, veli Bàja. A taj Baja je vođa Srba, radikal, Jermen a preziva se po nâkvome paši! Pa sad vi viđite kakva je to sedmoglava aždaja. I čim mu Gošpodar pruži prst, on ti odma zgrabi ruku, pa krunu s glave, pa državu, i evo mene u kužinu a Gošpodara u egzil! Ne daju mu da dođe u svoju zemlju! U svoju prijestônicu! A ko mu to ne da? Savèznici, zaveznici (pokazuje prekrštene ruke uhapšenika)! Isti ovaj Baja, Srbin, Jermen i Turčin! Leleee... Dobro je pisâ oni Ljubiša: "Ne čini dobra da te zlo ne snađe!" I kad ona pomenu Legaciju, pade mi na um... Napada Švaba na Cer, a ja i Gošpodar i Martinović (Serdar je bio na front) – u Legaciju, u Štab, da se dogovaramo. A tamo zaśela ona braća s olovnijema guzicama, pa im je teško i da ustanu, da salutiraju kralja! Veli Gošpodar:

Scena peta

(Opet se pali "pištolj" i osvjetljava kralja Nikolu kako šeta i zbori.)

KRALJ: Ne moremo mi iskat od Saveznika da ne pomàžu a da ne činimo ništa da im to olakšàmo! Tu nam je pod nos Boka i u njoj švapske podmornice. Iskaču iz nje te potaplju francuske i in-

gleške brodove, te ni donose hranu i oružje, pa uskaču u zaklon, pa opet iskaču i uskaču, a mi to posmatramo sa Lovćena i Kosmača i Rumije. Francuzi me, naročito, požuruju da zajednički udarimo i oslobodimo Boku, da se naši brodove sklone u Zaliv, pa neka Švabe drežde na otvoreno more! (U toj sceni čuje se glas Krstov.)
KRSTO: A znate što je na to reka Janković? "Vaše Velianstvo, ta je operacija za nas neprihvatljiva!" (Krsto je, citirajući Jankovića, promijenio akcenat.) Ja se zgranuh, kako to on odbija Kralja, a nije ga dobro ni sasluša!
KRALJ: A sporadi česa?
KRSTO: Janković veli: "To bi značilo da vi povlačite znatan deo vojske sa zaštite našega boka, da bi se napadala Boka! A to bi oslabilo našu zaštitu i mi to ne možemo da dozvolimo." Kvrc. A Gošpodar:
KRALJ: Zar vi, đenerale, ne predviđate da bi se oni branili?
KRSTO: "Naravno da bi se branili", zaleće se Janković.
KRALJ: A to znači da bi i oni povlačili dio svoje vojske sa Drine ka moru i Konavlima, da odbrane skloništе za svoju flotu! I kontrolu Južnoga Jadrana. A to bi oslabilo njihov pritisak na Cer! Zar to ne bi bilo rasterećenje srpskoga fronta?
KRSTO: A đeneral nemaše kuđ nô veli: "Veličanstvo, mi imamo stroge instrukcije da taj predlog ne prihvatimo!" A Gošpodar planu.
KRALJ: A kad ste vi to, đenerale, mogli dobit instrukcije, kad sam ja ovoga časa dâ taj predlog!

KRSTO: Umuča Janković, ali lanu pukovnik Pešić: ”Znamo mi za taj plan!”
KRALJ: Od špijunà, je li? Zaśeli ste ni za vrat i još ne špijunirate!
KRSTO: A đeneral doda mirnijim tonom: ”Veličanstvo, obaveštajna služba je deo vojske, a to je predlog Francuza. Oni brinu za svoje brodove. A mi moramo da vagamo što je važnije: Boka ili Beograd! Ako popustimo na Ceru, Beograd će pasti!”
KRALJ: I pašće ako ne rasteretite front borbom za Boku !

(Gasi se “pištolj”.)

Scena šesta

KRSTO (opet sam): I pâ je Biograd! A da su poslušali Gošpodara, cio bi tok svjetskoga rata na Balkanu bio promijenjen! Jer Švabe ne bi mogle da idu do Soluna, kad bi im se odovud mogâ zadat udarac nožem u bok! Ali oni su i taj pâd iskoristili. Prišili su mome sinu Petru da je naredio u Budvu da se svira bugarska himna, u znak veselja što je pâ Biograd! Da mu oca jebem, ko bi se tome mogâ veselit! A to nije bilo tadà no u vrijeme kad se nije znalo oće li Bugari uz Srbe ili protiv nji’! A kad im je ćesar obećâ Makedoniju, a u Bugarskoj je Švabo bio i vladar, oni su mu se pridružili ! Septembra petnaeste. I tako su se ti naši odnosi mutili. S planom. Jer da su nam dali da napanemo Švabe u Boku, i da je oslobodimo, saveznička pomoć bi i dalje dolazila na Bar i Bojanu i bio bi zaštićen Lovćen! Ovako, oni su izmi-

slili da je probijena pruga od Mitrovice na Andrijevicu, i to je Vesnić u Pariz slagâ Francuze, a njima dobro došlo da ne riskiraju više u Jadran, pa su ti obrnuli brodove na Solun, i sva je pomoć išla Srbima, a oni su amo cijedili po neku crkavicu i stalno ne ucjenjivali: ako ne budemo dobri, da će ni ukinut provijant! Jer sve je bilo u nji'ove ruke. A svak je 'itar na uzimanje, a spor kad treba da se vrće. I još se prosula priča da imamo tajni dogovor sa Bečom, a mi mu objavili rat! I ništa nijesmo radili od početka do kraja rata, no se tukli, krvavo, sa Bečom i Berlinom! Ali, što reče vladika Rade:"Svetu lampu lud vjetar ugasi!"

Scena sedma

(Jovana dolazi. Nosi kesicu od karte.)

JOVANA: Zboriš li to sam sa sobom?

KRSTO: Ne sa sobom, ni da bog, no s istorijom! Nađe li što?

JOVANA: Evo sam našla. Nesamljevenu.

KRSTO: Pa po'itaj. (Okreće se ka publici.) Imamo državu. Imamo zakone i Ustav. Imamo i Narodnu skupštinu, kojoj još traje mandat. Ja sam poslanik. Imamo kralja. Na njegov dekret bi se sakupila Skupština, da odlučimo što ćemo i kako ćemo. Domaćinski. Ali tamo-oni vele da to ništa više ne važi! Gošpodaru je zabranjen povratak! A ko je to zabranio? Oni isprdak od Aleksandra! Unuk! Gubalo ga majčino mlijeko! Kome je Gošpodar davâ oraja, krišom, kad bi se zaplakâ, da ga ćeši. I još bi mu ih krckao sam rukom, jerbo to on nije mo-

gâ, onako mali i spljošten, ka šekira. Oštronos! I još bi mu tepâ: ”A, ne plači, Ale”. A ono nije ”Ale”, nâko *ala*. Samo zbori cetinjski. Ostalo mu od đetinstva. Ništa više drugo ljucko u njega nema!
JOVANA (melje kafu u teški turski mlinac od mesinga): Zboriš li to jopet sam sa sobom?
KRSTO: S istorijom, Jovana, s istorijom.

Scena osma

(Dolazi njihov sin Nikola. Jovana i Krsto ka njemu.)

KRSTO: Zbori, što bi?
NIKOLA: Skinuli su oni državni barjak sa Dvora, da ga čeplju nogama!
JOVANA: Leleee…što smo doživjeli!
KRSTO: A ko je to čepà po barjaku, da mu oca jebem!?
NIKOLA: Ne smijem ti reć!
KRSTO: Znači, domaća govna! (Prošeta.) E, moj Nikola, niđe ti se tako ne miješaju, kâ na Cetinje, svetinje i avetinje! Red meda, pa red govaneg, pa red meda… I?
JOVANA: Lele, bruke i grdila!
KRSTO (Jovani): Ti melji kafu.
NIKOLA: Nađoh onoga Bonju, pa mu prišapnuh na uvo: da ode i traži oni barjak, tobože da ga zapali, pa da ga sakrije i donese meni, a ja ću mu dat cigarà!
KRSTO(i Jovana prilazi da čuje): I što bi?
NIKOLA: Dadoše mu barjak! Misle: biće sprdnja da barjak crnogorski sa Dvora nosi ludi Bonja!
JOVANA: Pa oće li ga donijet?

KRSTO: Još to nijesi samljela!
NIKOLA: Donijeće on, ne boj se. On će ti za duvan šesti gole guzice na led.
KRSTO: Zar ono čudo puši?
NIKOLA: Ma jok, on bi se udavio od prvoga dima. Nema on pluća. No skuplja za babu.
JOVANA: Zar je još živa?
NIKOLA: A nju je Bog zaboravio, mati. Pobrkali su se spiskovi u ovi rat.

Scena deveta

(Dolazi Bonja. Skida sako. Vidi se da je okô sebe omotao zastavu. Daje znak rukom Nikoli da uhvati za jedan kraj. Onda se okreće. Pojavi se cijeli barjak.Sav je mokar.)
KRSTO: E, svaka ti čast, junačino. (Pa ga potapša po ramenu, a on, mali i slab, od toga se sagnuo.)
BONJA: Da samo znate kudijen sam odio! Oće oni da vide kako ja palim barjak! (Nikoli) Što mi reče da to zborim? Nikad utèć.
JOVANA: A što je ovako mokar?
BONJA: Ja sam ga prâ na česmu iza kuće. Mirisnijem sapunom... Oni ga nijesu samo čepali...
JOVANA: Bože, sačuvaj me u svijest da ne poludim!
KRSTO(ipak poljubi barjak): Đe je Raduša? Ovo treba da se ponovo opere i uredi ka svetinja.
(I Nikola ljubi barjak i meće ga preko stolice. Bonja, potresen krene ka vratima.)
NIKOLA: A cigarete?

BONJA: Ne, ne. Neću za barjak... Ionako će nam baba njima kuću zapalit. Ispada joj to iz ruke, na postelju, na tapić... Ako ošetite miris paljevine, znajte da je to naša kuća zapaljena.

(Ode.)

Scena deseta

KRSTO: E, moj Bonja, lako bi mi za jednu kuću no će se sva Crna Gora zapalit! Đe ona Raduša?
NIKOLA: Raduša soldatuša!
KRSTO: Što reče?
NIKOLA: Eno je igra u kolo sa vojskom.
JOVANA: Nije sama š njima, žanago.
NIKOLA: Sestra soldatuša a brat koritaš! Otaš Puvàlo. Eno ga trunbeca u onu trunbu, ka da je š njome odrasta! T,t,rt, t, t,rt, rt "gde zelene beru lovorike"...
JOVANA: Pa što ne kažeš da je s bratom!? Ne valja se svašto pričat za žensko čeljade. Za sestru!
KRSTO: A lako ćemo, Jovana, za to kevtanje bi3ineg po uliceg.

(Čuje se truba. Ta,ta,ra,ta,ta.)

A evo i sina! Jesmo li ga mi, Jovana, poslali u Biograd da uči prava, ili da uči da puva?
NIKOLA: Na zli put je pošâ, ka i drugi te su tamo odili. Vele da i ne zbori više naški.
JOVANA (Nikoli, tiho): Ajde po sestru, da ne aveta tamo, er će i njoj prišit nešto, kad su mogli Gošpodaru.

(Nikola odlazi.)

Scena jedanaesta

(Krsto i Jovana sami. Ona melje kafu. Dolazi Bonja. U ruci mu je smotani papir.)

BONJA: Zatvorili su popa Sava!

KRSTO: A što? Da nije pokrâ brilijante iz onijeg kruneg?

BONJA: Molio se za kralja Petra.

JOVANA: E, za to ga nijesu mogli zatvorit. Da nije za Nikolu?

BONJA: Ne no za Petra.

KRSTO: Onda si nešto pobrkâ!

BONJA: Stâ mi je mozak.

JOVANA: Ti kad staneš, i mozak ti stane.

KRSTO: Danu proodaj malo, dako ti proradi.

BONJA (šeta, krv mu cirkuliše, pa kad mu je došla do glave, on se prenu): U crkvu je bilo vojske! Pa jedan soldat povika:"Stani, bre, popo! Pomenuo si kralja a ne *našega* kralja!" A pop se prepà pa veli: "Zar nijesam! Mora bit da jesam!""Nisi, popo, nisi", zagrajaše i oni ostali. I eno ti popa u pržun. Jesam li zaradio cigar?

KRSTO: Jesi i to pošteno. No ja ne znam đe ih je Nikola metnuo. A što ti je to u ruku?

BONJA: E, to je za još jedan cigar. (I razmota onaj papir.)

KRSTO: Koji je to belaj?

BINJA: Plakát za plàkat. Sve je zabanjeno!

Krsto (uzima plakat).

JOVANA (Bonji): Što zabranjeno, smetenjače! (Krstu): Anu, pročitaj to! (Prestane da melje.)

KRSTO: "Naredba broj jedan Komande mjesta na Cetinje, nije no *na Cetinju*. U izvršenju naredaba

Vrhovne komande srpske vojske, po čijem naređenju srpske trupe ulaze u Crnu Goru, kao nosilac reda, mira i pravde (ču li ovo, Jovana, ”pravde”), u opštem interesu naređujem sledeće: Prvo, zabranjujem nošenje oružja i municije svima onima, koji *nijesu* (ču li ovo, opet je ovo neko naše govno pisalo) od mene, i mojih organa na nošenje istih ovlašteni.” A kad su mogli da ne ovlaste, kad su tek došli? Zar oni ne znaju da je levor za pas dio narodne nošnje? Zna li ova avetinja kako izgleda Crnogorac? Da je čojak bio uapšen kad mu se uzme oružje, pa se on sam, od stida, sakrije u onu guvernaduricu, pećinu u Namastir, đe ga famelja ‘rani, dok mu kazna ne isteče! A onda mu se da oružje, i on onda može da se šetucka pred Dvorom. Niko mu ništa ne more.
JOVANA: Što veli dalje.
KRSTO: Leleee…
JOVANA (usplahirena): Što veli?
KRSTO: ”Izlazak iz kuće i slobodno kretanje po ulicah, nije no *po ulicama* i putevima poslije sedam sati uveče, zabranjujem sve do pet časova ujutru.”
BONJA: Jesam li vi rekâ da je to plakát za plàkat!
JOVANA: To si čuo tamo od naroda.
BONJA: A da nô? Meni je stâ mozak od toga plakata… Kako ću ja pred zoru izać napolje da se popišam? Da pišam u babin bokarić?
KRSTO: Ne no u ovakvo ”oslobođenje i ujedinjenje”!
JOVANA: A ko je to potpisa?
KRSTO: Major Nikolić.
JOVANA: E nije Nikolić no Nikogović. Lelee…

BONJA(oklijeva): Pa, ja da idem?
KRSTO: Daće ti Nikola cigara, ne brini.
(Bonja ode ali neveseo. Jovana počinje opet da melje. Krsto gleda kako bi okačio onaj plakat na zid. Nađe u kredenci rajsneglu pa ga prikači. Uto se čuje usamljena truba: *Rado ide Srbin u vojnike...*)
KRSTO: Eto ti ga nà. Otaš Puvàlo. Odo' ja gore da ga ne vidim.
JOVANA (zabrinuta, prestane da melje): A nemo' mi to činit danes! Sin ti se vrće iz rata!
KRSTO (blizu stepenica, okreće se): Nije on mrčio puške, Jovana, no je trunbio da drugi ginu!
JOVANA: A neko i to mora, čoeku moj. Sačekaj ga, pośetuj, ka otac...
KRSTO: Stra' me je od sebe, Jovana! Eto, skuvaj njemu tu kafu.
(Ode. Jovana pogleda u suprotni kraj scene. Prestala je truba.)

Scena dvanaesta

(Ulazi Otaš u srpskoj uniformi. Sa šajkačom. U lijevoj ruci drži trubu. Njoj skoro da ispane mlinac. Ostavi ga.)
JOVANA: Sine!
OTAŠ (širi ruke): Pa gde si, bre, majko? (Zagrle se, poljube. Kad se odvoje on pita) A gde je tale?
JOVANA: Koji *tale*?
OTAŠ: Tata, bre, majko.
JOVANA(snebiva se): Pośâ je gore, da te ne vidi!
OTAŠ: A što, bre, majko? Ne sviđa mu ova kapa?

JOVANA: A da ne smeta nama, sinko, to na glavu no to u glavu i u ruku. Što ti to šće?
OTAŠ: Ovo je muzika, majko. Vi to ne razumete. Vi znate samo da gudite uz gusle: guuun... guuun...guuun...guuun...(Pokuša da zapjeva kao uz gusle, kroz nos) "Kad to čuo aga Smail-aga, skoči aga na noge junačke..." Prošlo je, majko, vreme tih starudija. Ovo je dvadeseti vek!
JOVANA: A što ti je to "vek", sinko?
OTAŠ: Vijek, majko, vijek.
JOVANA: Pa što "večiš", kad ne moraš?
OTAŠ: U društvu, majko. Prêne to, iz dana u dan, iz rova u rov...
JOVANA: Što ti to znači "prêne", sinko?
OTAŠ: Prilepi se, majko.
JOVANA: A,"prijene". Zaboga, sinko, da si ostâ malo duže u ta rat, mi se ne bi više ni razumjeli!
OTAŠ: Ovako će ti se zborit, majko, i na Cetinju! I u Skupštini. U školama. Izlazimo u šire jato. Sve ćemo ove starudije da poskidamo. I sliku kralja treba nâć.
JOVANA: Pa eto tu je?
OTAŠ: Gde, bre, ja je ne vidim!
JOVANA: Zar ne vidiš Gošpodara?
OTAŠ: Nije to više naš kralj, majko. To je odlućeno lane na Krfu. A sad će to da potvrdi Podgorička skupština!
JOVANA A što podgorička? Zar se više neće vijećati na Cetinje?
OTAŠ: Treba sići u ravnicu, majko. Nećemo se više skrivat po gudurama.
JOVANA: A kaed će bit ta Podgorička... ?

OTAŠ: Sad će, čim je Sveto zakaže. Prvo treba da se obave novi izbori.
JOVANA: Koji Sveto?
OTAŠ: Tomić.
JOVANA: Nijesam za njega čujala.
OTAŠ: A kako ćeš čuti, majko, kad je on u Beogradu, načelnik u Ministarstvu inostranih dela, za Crnu Goru… određen…
JOVANA: Leleee, pa zar će nam odonud voditi Skupštinu?
OTAŠ: Iz centra, majko, iz centra. Ovo je jedna država.
JOVANA: A Gošpodar?
OTAŠ: Šurovao je sa Švabama, majko. Izdao je Srpstvo!
JOVANA: Ma neka. On izda Srpstvo! Ne valja se, sinko, svašta zborit. *Mi smo se kupali u krv da bi se vi kupali u more!*
OTAŠ: Imao je tajni ugovor sa Franjom Josipom.

Scena trinaesta

KRSTO(silazi): A što to trunbecaš, poserem ti se u trunbu!
JOVANA: A nemojte odma… Leleee, skapulasmo u rat a poginućemo u mir!
KRSTO (ženi): Ti melji kafu a mi ćemo istoriju.
JOVANA: Sin ti je došâ iz rata! Prvo se poljubite!
KRSTO (neće da priđe sinu): Nije on doša iz rata no iz gliba. Otaš koritaš! (Ode ka publici) Gošpodar je, veli ovi antihrist, šurovâ sa Švabama! I u znak ljubavi – objavio im je rat! I kad se za to čulo u Beč, bože, kakva je to bila fešta i šenlù-

čenje! Trče đeca po uliceg, one se žene dozivlju sa balkoneg... Svi viču: "Blago nama danas i dovijeka, evo ni je Crna Gora objavila rat!" Zvone zvona na Marija Kirhe katedralu. Franz Joseph *der Erste* suče brke!... A oni Konruga, na Mojkovac, te smo mu pobili sve vojnike, od sreće se – ustrijelio! (Okrene se Otašu) Ustrijelila tebe, da bog da jaki, munja nebeska!

JOVANA: A nemoj, Krle, ne kuni mi dijete.

KRSTO: Muč! Tebi ovi sin nije ispâ naprijed, kâ Nikola, no pozadi! (Otašu) Kako si to, avetinjo, mogâ povjerovat, da mi šurujemo sa Bečom? Ćesar je objavio rat Srbiji, a nas je preskočio, ne zbog šurovanja no što je žnavâ da nijesmo mi spremili oni atentat, i što je žnavâ da kroz ove klance još niko nije prošâ silom a da nije očerùpan, kâ barèna kokoš! I mi smo mogli da šedimo u lâd, i još da nam se prida komat zemlje, da ga mi ubodemo sabljom na mapu! Ali nije da – obràz, da Crnogorci laduju dokle Srbi ratuju i stradaju! Iako su oni ladovali, u tišinu, četiristo godineg, dok smo se mi tukli i za sebe i za nji', pa je sad naša istorija tobože i nji'ova, i naše junačke pjesme tobože nji'ove! (Skoro da zaplače.) A obràz je ono, Otašu, što si ti neđe izgubio u ta' glib, pa si došâ na Cetinje da trunbecaš: *Rado ide Srbin u vojnike... Nas Crnogorce nije trunba pozivala da branimo zemlju, no zvona crkvenà – i obràz*! (Briše rukavom suze.) *I ljubàv za ove krše, i ove kuđe i ovu đecu!*

OTAŠ (naravno i sam potresen, ipak odlučuje da napada): Eno vi državni barjak na Dvou. Švabe ga nisu dirale za vreme okupacije!

KRSTO: A vi ste ga bačili pod noge i čépàli! Oni barjak, nesrećo, nije čuvalo na Dvor šurovànje no – civilizacija! Švabe su prije nas štampali knjige! I što da se brukaju tuna skidajući dvorski barjak za dvije godine, kad ćemo ga mi opet poperìt! Barjak je kâ Dvor, Biljarda, Lovćen – simbol države. Pa je zaludu čepati Lovćen! (Pokazuje kako se nešto gazi čizmama.) Samo se brukaš. A što si uradio?
JOVANA: A nemojte sve na to, zaboga, danes!
KRSTO: Ti pazi ta' mlinac, er ako ti pane na nogu, biće vêčanja da se čuje do Đinova brda. (Otašu) Zbori, Puvàloviću, koliko si Švabeg razbučio tom trunbetom?
OTAŠ: Muzika diže moral vojsci.
KRSTO: E, našoj nije trebalo to *dizanje* ništa, niti smo znali što je trunba, ali su dušmani znali što smo mi! I kad se čêk razboli, žali se da mu trunbi u glavu!
OTAŠ: A što je Gošpodàr pobjègâ?
KRSTO: Ču li ga ti, Jovana? Omaklo mu se pa je prozborio naški.
JOVANA: Nije to naški kada zbori što ne valja!
KRSTO (publici): Što je ovo, ljudi, danes? Jedan mi je sin poludio, a žena se opametila! (Ide ka Jovani. Ona se čudi a on joj pruža ruku.) Fala ti kâ čêku, kad zboriš pravo. (Otašu) Veliš: Gošpodar je *pobjegâ*. A Pašić (tačnije bi bilo *Paščić*) je *pošâ*. I Perica je *pošâ*. Nije, lažem, njega su *nosili*. I Pešić, koji je potonji komandovâ našom vojskom, u ime Srpske vrhovne komande, zemlja mu kosti izmetala, jer on je tražio separatni mir sa Bečom, da ga prilijepi Gošpodaru, pa je onda

ostavio *svoju* crnogorsku vojsku na ćedilo, i na kraju je i on – *pošâ*. I to prije Gošpodàra! A samo je stari Gošpodar sa Kraljicom – *pobjegâ*, da kao 'car junakeg' ne bude zarobljen! Tebe, Otašu, da izbodem iglom, na sve strane bi propištao glib. Misliš li ti išta svojom glavom? Ili samo trunbecaš po tuđijem notama?
OTAŠ: Narod se probudio, tata. Krenuo je da ostvari vekovni san.
KRSTO: *Da siluje rođenu majku, Crnu Goru*!... Ne kažem, ni dâ bog, može i to da bude nečiji san, ali onaj ko to snijeva je – izròd!
OTAŠ: Ne razumeš ti, tata, više ciljeve.
KRSTO (prema publici): Znavâ sam ja za mnoge više ciljeve_iza kojijeh su se ukrijevale niske pobude! Vi ste došli slavodobitno sa trunbetama i narod ve je dočekâ, misleći da ste naša braća, a vi ste došli da zamijenite Austromađare, sa Judinim srebrnjacima, da za njih kupite Crnu Goru i da je ka prćiju predate onome oštronosu, Aleksandru! Lijepo je slušat kad se trunbeca: *Napred, za krst časni! Naprijed za sveti križž!* (Digne ruke k nebu) *Alah il Alah*! Vazda nesrećni narod prolijeva krv za nečije prkno! I taj ste "viši cilj" ostvarili na – Mojkovac!.. Đe si se ti, Otašu, zateka na Božić?
OTAŠ (razmišlja):U Medovi. Tamo smo stigli na Badnji-dan.
KRSTO: Eto vidiš, Jvana.. A Gošpodar je *pobjegâ*, kako vi velite, dan poslije tebe! On je osmoga bio cijeli dan sa regentom u Medovu. I niti je stari Gošpodar mogâ da kleči pred unukom, da ga povede sa sobom na Krf, niti se unuk šetio da

svoga "dedu" povede! Zato je Gošpodar mora na vapor za – Brindizi. I čim se vapor udaljio, počeli su da kevću vaši bi3ini da je izda Srpstvo. A ja sam tebi na pravoslavni, ili kako vi velite srpski Badnji dan i Božić čuva prkno na Mojkovac, misleći, i bojeći se, da si neđe oko Trešnjevika, ili još u Berane, a te su trupe krenule otuda krajem novembra, i prošle su iza našijeh leđah potonje 24. decembra po novome, na katolički Badnji dan. A iz-među njihovoga i našega Badnjega dana je trinaest daneg! Vi ste nas slagali za trnaest daneg! A da nas nijeste slagali, mi ne bi tamo ginuli i smrzavali se! Ulazi li što od toga u tvoju tikvetinu, Otašu?
OTAŠ: Mi to sve znamo, tata! *Mi smo vas morali prevariti*!
KRSTO (zgranut, Jovani) : Ču li ti ovo, Jovana?
JOVANA: Bolje da nijesam!
KRSTO: A sporadi česa, ne bilo vas?
OTAŠ: Da vas nismo tamo zaledili, vi bi se pojavili na Solunskome frontu, da delite s nama vlast i slavu! I danas bismo imali dva kralja i dve vojske? To je nama objasnio pukovnik Pešić. Što bi mi sada sa dva kralja i dve vojske?!
KRSTO: Ču li ti ovo, Jovana?
JOVANA: Bolje da nijesam!
KRSTO: I držali ste nas tamo do dvadeset i prvog januara, da bi Švabe zatvorile prolaz kod Skadra! Ko je onda šurovâ sa Švabom, Otašu?
OTAŠ: Sve je to nama objašnjeno.
KRSTO: A pade li tebi na um, koritašu, da su tamo ostali tvoj otac i brat! I one stotine poginulijeh! Koji bi danas bili živi?

OTAŠ: I sad bi poginuli, u borbi oko krune! Zar nije bolje što se to završilo tamo?
KRSTO (krsti se): Ču li ti ovo, Jovana?
JOVANA: Bolje da nijesam.
KRSTO: A pade li tebi na um, Puvaloviću, da i mi imamo samo jedan živòt, kâ i vi, i da nema živôtâ niže i više cijene, kâ sira na pazar, no smo svi od boga i od prirode isti! *I zašto da vazda ginemo baš mi, malobrojni Crnogorci? Zar se nijesu Srbi uščuvali za četiristo godineg? Što nas ne bi jednom i odmijenili? Kâ što se smjenjujemo na stražu* !?
OTAŠ: "Manji potok u viši uvire, kod uvora svoje ime gubi", tata! To je napisao vladika Rade. Mi smo jedan narod! Dosta nam je jedan kralj !
KRSTO: A kako se zove taj narod?
OTAŠ: Troimeni.
KRSTO: Kako reče?
OTAŠ: Troimeni. Srpsko-hrvatsko-slovenački. To stoji u Krfskoj deklaraciji. Sada će ona biti samo potvrđena u Podgorici.
(Vadi iz džepa uzduž presavijeni papir formata, otprilike:10X20. Pokazuje ga ocu.)
Krfska deklaracija. Tu piše (čita): "Teritorija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca obuhvata svu onu teritoriju, na kojoj živi naš troimeni narod u kompaktnoj i neprekidnoj masi..."
KRSTO: Pa vi ste, Otašu, zalutali! Ima li ta vaša vojska česovu mapu? *Što ćemo mi u tu državu? Mi nijesmo ni Srbi, ni Hrvati ni Slovenci* !
OTAŠ: Kako nismo Srbi, tata?

KRSTO: A da mi se kazujemo da smo srpske vjere, srbi po vjeri, ali smo kâ narod – Crnogorci, žanago.
OTAŠ: Nije, tata, no smo mi najčistiji Srbi! Srpski je elemenat tamo izmešan, a ovde je sačuvan, izbrušen.
KRSTO: Znači, mi smo Srbi, samo čistiji, od onija niz Moravu.I ti nečistiji će da nam vladaju!? A Srbi su isto što i Hrvati i Slovenci. Znači, ni mi nijesmo samo Srbi no i Hrvati i Slovenci! Ima li išta u tu tvoju tikvetinu, Otašu? ... A što veliš za jednoga kralja, što ne uzeste Nikolu?
OTAŠ: Star je on, tata, i nije omiljen.
KRSTO: Star jes', ali je još na noge. A Perica se ne vadi iz postelje. A što veliš da nije omiljen, to ste ga vi cijeloga rata olajavali. Znači, vi ga nijeste makli zato što nije omiljen, jer je prije vašega polajavanja bio omiljen! A Aleksandar je svojega rođenoga oca skrajnuo živa, ne ka prijestolonašljednik, no kâ regent, dakle – vladar! Time je kazâ da mu je otac, od početka rata – išćućio! A svojega je rođenoga brata Đorđa strpa u ludnicu, da bi mu oteo prijesto, kâ što ga otima i đedu po majci! I vi ste izabrali njega a ne 'cara junakeg', Nikolu Mirkova! To je sada inkona kojoj se ti klanjaš, Otašu! Nego ti meni reci, otkrito i jasno: jesi li ti s nama ili s tamo-njima?
OTAŠ: Ja sam tata, vojnik, a ne komita kao ti! Meni za plećima stoji država a ne bukva!
KRSTO: Ne trunbetaj, avetinjo! Nije tebi stalo što je za tobom no što je pred tobom! A pred tobom je punije korito! Pošâ si kâ prase na punije korito! I cijelo si pleme obrukâ tijem trunbetanjem! Ne

trunbetaš ti samo kroz tu pirliju, no čim zineš! Marš iz kuće!
JOVANA (Krstu): Nemoj, čoeku moj, života ti! Ne rasturaj mi familiju! Lele mene, jutros, što ovo bi! Rat se završio, a vi ćete na nož!
KRSTO: Nije se rat završio, Jovana, no počinje. (Publici) I sve me stra' da će potrajat!
OTAŠ: Ja se borim za Dušanovo Carstvo a vi ste se zatvorili u Vučje dolove i Trnjine!
KRSTO Iš, lješinaru! Ne kljuj meso junakeg i ljudih... tijem posranijem kljunom! Iš!

(Otaš izlazi, Jovana plače, a pomijera džezvu. Krsto sijeda za sto. Stavi glavu u šake pa se drica.)

JOVANA: *Evo, izgubismo sina*!
KRSTO: *Izgubismo mi Crnu Goru, Jovana*!
JOVANA: A ne zbori tako! To ne more bit. Srediće se to.
KRSTO (ustaje i ide ka publici): *Crna ti je Gora, Jovana, vitez kojemu niko nije mogâ ništa na sablju, ali su ga iźeli iznutra – bakcili: dinaridi, koritašidi, beskičmenidi, nemanjidi, dušanidi, garašanidi... A na bakcile ne moreš sabljom! Zaludu mavaš! Moraćemo naći neku drugu medižinu za to, Jovana!*

(Jovana je, konačno, skuvala kafu i izlila je u šoljicu, i stavila šolju na tanjir, i krenula ka stolu, đe će Krsto da šedne. Ali odjednom u njemu eksplodira sav bijes koji se nakupljao godinama, i on dreknu)

KRSTO Đe je više ta kava!?

(Jovana strekne, šolja padne i slomije se. Jovana ostane ukočena. A na vratima se pojave Nikola i Raduša.)

Z a v j e s a

Drugi čin

Scena prva

(Na proscenijumu susreću se dva gospodina u civilu, sa šeširima i srpski đeneral. Raspoloženje je prazničko. Vrijeme je jesenje.)

TOMIĆ (jedan od dvojice pod šeširom): Gospodine đenerale, mi smo svoj posao obavili. Crne Gore više nema na mapi!

ĐENERAL (salutira): Aferim. Efikasno, nema zbora. To što nije uspelo ni duždevima ni sultanima, uspelo je vama.

SPASOJEVIĆ (drugi pod šeširom, zbori crnogorski): Ali oni su napàdali spolja a mi iznutra. Što ne mogu baterije topova, mogu bakterije. Ni Aleksandar Veliki nije poginuo u boju vitéškome no ga je ubìlo piće.

TOMIĆ: Što ne može paša, može – čaša!

SPASOJEVIĆ: Kralja smo raskraljìli, zabranili mu povràtak, imovinu konfiskovali...

ĐENERAL: Zar je to moguće po Ustavu? Ličnost kralja je neprikosnovena...

TOMIĆ: Naravno. Ali i u našem Ustavu je pisalo: da Karađorđevići ne mogu da dođu na srpski

presto, jer je na njih palo prokletstvo narodno, zbog sumnje u ubistvo u Košutnjaku. Ali oni su ipak došli i promenili Ustav. Sila piše, sila briše...
ĐENERAL: Gospodine Spasojeviću, ja sam određen u komisiju za raspodelu novca.
SPASOJEVIĆ: Kojega novca?
ĐENERAL: Pa onih prvih trista hiljada dinara.
TOMIĆ: A, to...To je potrošeno do Belog Polja. Dolazi nova tranša. Eroplanom.

(Čuje se zvonjenje zvona. Oni su iznenađeni.)

Đeneral: Gospodo, ako Crne Gore više nema, ko ovo zvoni?
Spasojević: Badnji je dan.
Đeneral: Ali i tri popodne.(Pogleda na džepni sat.) Zar se zvoni u tri popodne?

Scena druga

(Dolazi Bonja. Ne javlja se nikome. On je svuda domaći.)

BONJA: Žnam ko je prvi zazvonio.
TOMIĆ: Ko je ovaj?
SPASOJEVIĆ: Gradski šeret.
TOMIĆ: Pa, ko je zazvonio prvi?
BONJA (đeneralu): Jesam li zaradio cigar?

(Đeneral vadi cigaretu iz kutije. Kenjo stavlja cigaretu za uvo.)

SPASOJEVIĆ: A sad pričaj.
BONJA: Vidite li vi puške?
TOMIĆ: Kakve puške?
SPASOJEVIĆ Đe su puške?
BONJA: Na Orlov krš!

TOMIĆ (đeneralu): Imate li vi koga tamo?
ĐENERAL: Ne. Zašto? Zar vi niste sve sredili?
Tomić (pogleda nekud gore): Pa mi smo na brisanome prostoru!

(Bonja se iskrade.)

Scena treća

SPASOJEVIĆ: Mi smo, gospodine đenerale, uradìli što je bilo do nas. Idemo da saopštimo Njegovome Veličanstvu što je odlučìla Velika skupština srpskoga naròda u Crnoj Gori. Sada je na vama da to što je narod odlučio i obezbijedite.

(Rukuju se i odlaze, skidajući šešire. On mahinalno salutira.)

Scena četvrta

ĐENERAL (sam): Pa ko ovo zvoni? Neki drugi narod?Sada će oni da pakuju kofere, a mene su ostavili ovđe da palim i rušim ono što je moj deda, i imenjak, Dragutin, ovde projektovao i zidao! Jebem ti kurvu, politiku! (Odlazi.)

Scena peta

(Ustanički položaj na Orlovome kršu. U dubini vije se oni "čepani" barjak sa Dvora. Krsto je u oficirskoj uniformi. Nikola gleda durbinom neđe dolje, jer grad je pod njima. Začuje se rijedak pucanj. Metak udari o kamen i učini neprijatan zvuk: *dziju*. Potom se začuje pucanj.)

NIKOLA: Pritajili su se. Skupljaju pojačanja. Samo oni vo gađe u barjak. Draži ga njegova crvena boja. (Daje ocu durbin. Nešto gleda pozadi.)
KRSTO (računa u sebi): Malo jače od sekunde. Daleko je oko četiristo metareg. (Izoštrava durbin.) Mora da je neđe pod krov ili na drvo u Park.
NIKOLA: Evo ti one Francuskinje, Anete, kako li se zove. (Uzima od Krsta durbin i posmatra.)

Scena šesta

NOVINARKA: *Bonjour, monsieur le capitaine.*
KRSTO (se ne okreće no i on gleda dolje): Bog te čuo, Žanet. Ali ne bih rekâ da je dobar dan, kad se krv bracka prolijeva.
NOVINARKA: Ali – zasto se proleva?
KRSTO (reaguje sa zakašnjenjem, jer smišlja kako da joj objasni situaciju, pa veli sinu: Nađe li ga? (Baš tada zazvijuka metak. Novinarka instinktivno sagnu glavu. Krsto – njoj) Ne more on nama ovđe ništa. Mi smo na visinu. Ali on nišani odozdo na barjak! *Etandard.*
NOVINARKA: *Pourquoi?*
KRSTO: To je državni barjak. A đe je on, tu je Država!... Pitate zašto se prolijeva krv. Evo zašto. Mi imamo kralja. Ali Pašić (*vous connaisez Pašić*?) veli: "Ne treba. Već imamo kralja!" A onda mi kažemo: da imamo Ustav, *Constitusion*. A on opet veli: "Ni to ne treba. Imamo Konstitusjon." Mi velimo da imamo Crkvu, a on odgovara: "Vi imate Crkvicu a Crkva je naša, svetosavska. Ne trebaju nam dve pravoslavne crkve." A onda mi velimo: da imamo i Narodnu skupštinu kojoj još traje

mandat, a on opet odmahuje rukom: ”Mi imamo Veliku narodnu skupštinu. Bolja je Velika!” Mi velimo: da imamo – vojsku. Mi smo sami formirali šest bataleona za vrijeme okupacije i oćerali Švabe, prije dolaska ovijeh stranijeh trupa, srpskijeh, francuskijeh, ingleškijeh. A on veli: ”Pobogu, braćo, što će nam dve vojske?” Eto zašto se kriv prolijeva. (Zbori slovo po slovo) *S v e s u n a m u z e l i*!

NOVINARKA (je bilježila): *Monsieur le capitaine*, da su dozvolili da se kralj Nikola vrati na Cetinje, i da zaseda Parlament, i da imate svoju *armée*, kakve bi vi odluke doneli?

KRSTO: Da se formira zajednička država Jugoslavija i izabere Ustavotvorna skupština, Konstituanta, koja bi dalje donosila odluke. To je jedini zakoniti put.

NOVINARKA: Ali – te su odluke već donesene, prošloga leta na Korfu!

KRSTO: Da, ali bez nas! Čak i bez ovijeh naših koritaša.

NOVINARKA: Ne razumem: *qu’ est que-ce* -”*koritaš*“.

KRSTO: Imate prase, *porc*, i pred njim korito, *auge*. I prase trči đe je punije korito.

NOVINARKA (pošto je shvatila): A, *c’ est a dire*: *koritaš*! (Zapisuje.) *Tres interessant. Monsieur le capitaine*, ali ako su oni formirali državu, *l’ etat*, a vi ste isto da se formira zajednička država, koja je *difference*?

KRSTO: Ovo nije ta država. Mi hoćemo da se ona zove Jugoslavija, da smo u njoj svi Jugosloveni, kà stanovnici, *citoyen*, a da ja mogu da budem po

nacionalitetu što me volja: pa čak i Crnogorac, što je sad zabrànjeno. Jednoga su mladića u Danilov Grad zatvorili i izlemali (*bâtonnée*) što je rekâ da je Crnogorac a ne Srbin.
NOVINARKA: To sam čula. *C'est tragique*.
KRSTO: Ali Pašić se ježio kad su mu ovi iz Jugoslovenskog odbora u London, Hrvati i Slovenci, pominjali Jugoslaviju. On hoće, u prvi ma', nacionalnu državu troimenoga naroda, koji ne postoji, ali to prihvataju, kad nemaju izbora, Hrvati i Slovenci, jerbo im treba podrška protiv Italije, i to ih diže na isti pjedestal sa pobjednicima sa Solunskoga fronta, *comprenez*? Da bi ova dva dodatka (Hrvati i Slovenci) poslije otpali, pa će onda i oni oštronos, regent, napravit Jugoslaviju, ali Kolo srpskih sestarah neće postat Kolo jugoslovenskijeh sestarah, niti će Srbobran promijeniti ime u Jugobran, nego će sve što je srpsko ostat, a sve ovo drugo će se brisat, kâ što se sada brišu Crna Gora i crnogorstvo. I za godinu ili deceniju, imaćemo Dušanovo Carstvo. I to će biti izvor novoga prolijevanja krvi, jer Car Dušan je držâ pola Grčke, Arbanase, Crnu Goru, Makedoniju. Narodu su kroz stoljeća najljepše milovale uvo dvije riječi: *car* i *zlato.* Ne brenuje bajka ni *kralja* ni *kneza.* Ona oće *cara.* A ovi naši junaci, čobani, te su krali ovce, nosili su okrpljene gaće, ali im je pjesma turila u ruku "od zlata jabuku", da daruju đevojku! Carstvo i zlato su s a n, a s njima se najlakše zalude ljudi.
NOVINARKA (je sve zapisivala ali vrti glavom): *C' est tres compliquée!*

KRSTO: *E, da nije "komplike", moja gospođo, ne bi se prolijevala krv bracka. I ne bi jedan moj sin dolje trunbeca: Rado ide Srbin u vojnike, a drugi sin ovđe branio barjak crnogorski*! No je bolje da se ti skloniš sa ovoga Krša. Jer ako te, ne daj bože, potrefi oni odozdo, te gađe barjak, koliko lažu o nama, prosuće priču da smo te iźeli! Ham, ham. (Pokaže kako se glođe kost.)
Novinarka (prestravljena tom vizijom): O, *mon Dieu*! *Merci*. (Zahvali osmjehom i ode bez rukovanja.)

Scena sedma

(A baš u tom trenutku zazuja metak: dzijuu. Začu se njen vrisak.)
KRSTO: Što je to bilo?
NIKOLA: Ništa, prepala se.
KRSTO: I ja sam štreca na svaki šum prije četiristo godineg, ali sad sam oguglà. Sviralo, ne sviralo, sve mi je isto. *Samo da ne umrem ka žena, ili Perica – u postelju*!

(Ponovo zazuja metak.)

KRSTO: A što smo se mi oće poperili kâ méta!?

(Oprezno pognuti odu i on i Nikola. Ponesu barjak.)

Scena osma

(Otvara se dubina scene i mi vidimo unutrašnjost Krstove kuće iz proga čina. Jovana. Raduša silazi niza skale.)
RADUŠA: Majko, evo opet onija bi3inuša, da laju.

JOVANA: Nije ni čudo, šćeri. Ti ćeš se, ako bog da, udat a one nemaju za koga. No nijesu samo ovđe momci ispogibali no i tamo. I oni sami pjevaju...

RADUŠA (pjeva i okreće se):

Srp-ski vojni-i-ci, ne ljubte Gr-kinje,
jer vas u do-o-mo-vi-ni, čekaju Srpkinje.

JOVANA To ih komanda opominje. A mi ugrabili tu jednoga vojnika da ni bude zet...

RADUŠA: Majko, zar nije šadak?!

JOVANA: Ama, zamišljaš li ti te iljade đevojaka te tamo čekaju momke iz rata, a oni dolaze odovud oženjeni!?

RADUŠA Nijesmo ga mi naćerali, majko, no me on zaprosio!

JOVANA Bogomi bi se on obradova i meni, poslije četiri godine rata! A što će bit tamo, kaed te budu viđele one te će ostat usiđelice, zato što se njiovi momci nijesu sačuvali za nji'?

RADUŠA A što sam ja kriva, majko?

JOVANKA: A što će reći đevojke ovdašnje?

RADUŠA:Ja ne znam što se one ne raduju, da je ovđe jedna udavača manje, no laju ispred kuće.

PRVA bi3inuša (ženski glas spolja): O, Jovana!

DRUGA bi3inuša (opet ženski glas): Evo me, evo.

PRVA bi3inuša: Vjeriste li onu Radušu?

DRUGA bi3inuša: Vjerismo, bogomi, i to lijepo; u bogato.

PRVA bi3inuša: A sa kim je?

DRUGA bi3inuša: Sa Dobricom.

PRVA bi3inuša: Pa kako to dadoste đevojku - đevojci?

RADUŠA: Čuješ li ti ove bi3inuše, majko? Zar im ja ne olakšavam tijem što ću otić?
JOVANA: One misle, šćeri moja, ovako: "Evo ni je ova vojska uzela državu, a mi im dali i šćer. Biva, đe ide i tele, nek ide i uže!
RADUŠA: Zar nije tata reka...
JOVANA: Znam ja što je Krsto reka. Nije nama ta' Dobrica Jović sa Moravu oteo državu, no su je naši koritaši njima poklonili, da bi im se za to nešto dodijelilo, ka slijepcima pred crkvu! A mi ćemo tijem vjenčanjem to i da dokažemo. No, ajde, pleti prćiju!
(Raduša i Jovana prvo osluškuju korake napolju. Pošto onijema bi im niko ne odgovara, razilaze se. Pođe uza skale)

Scena deveta

(Taman izašla, Raduša se vrće. Čuje se učestala paljba. Nema mitraljeza ali ima i bombi. One zabrinute osluškuju. Raduša se osloni majci na rame. Idu ka publici.)
RADUŠA: Majko, mene 'e stra'.
JOVANA: A koga nije? Samo mrtvi spavaju bez brigeg.
RADUŠA: Da uzmem ono pletivo?
JOVANA: Evo ne žnamo ni što ćemo da pletemo, u koje boje, ni kakvu robu da spremamo, ni ko će šutra biti živ...
RADUŠA: Nemo' to, majko, da ne doslutiš... A što se malo ne primirimo, majko?
JOVANA: Do svadbe! *Ne moremo se mi prepravljat, Raduša! To je ka da od Koma praviš Lovćen,*

a od lava – lisicu! Mi smo ovako napràvljeni davno, i to ne je održavàlo, da ne popùštimo. Navali sila i popali kuće i crkve, a mi ih opet metnemo pod krov, pa se oni čude, kad opet navale: kako to nijesu uradili ništa! A izginuli! (Pomalo sanjarski.) Bože, kako su nestale, đe su tolike kosti? Mi čepljemo po kostima!

(Čuje se da neko dolazi. One se prenu.)

Scena deseta

(Dolazi Bonja, zadihan, i po običaju ne pozdravlja nikoga, pogleda ih i šedne na stolicu.)

BONJA: Nijesam doša po cigare. Dajte mi vode.

RADUŠA: Umrla baba!

BONJA: E, da je baba.

JOVANA: No ko je, kazuj?!

(Raduša mu donosi vode.)

JOVANA: Leleee...

BONJA: Pa je Orlov krš!

RADUŠA: A barjak?

BONJA: Ti, Raduša, ne pitaš za ljude no za barjak.

RADUŠA: A da za ljude ćeš nam reć i da ne pitamo.

JOVANA: Neko je poginujo!

RASUŠA: Ne sluti, majko.

BONJA: Mrtvijeh ima dosta, i tamo i amo.

JOVANA: A Nikola i Krsto?

BONJA: Nikola je samo ogreban, u krše, a Krle je ranjen u nogu, pod koljeno. (Pokazuje.) Razbucala ga šrapnela.

JOVANA: Lelee, ostaće bez noge!

BONJA: Lako je za nogu, Jovana. Ostaće bez krvi! Mnogo je razrezan. Ko će krv zaustavit? Žnate li kojega mediga?
JOVANA: Žnamo, zaludu.
BONJA: Ima li ko od onijeg Iličkovića? Može li Otaš pomoć? Brzo će Krle dojahat na konja. Treba nogu stegnut. Imate li česov konop?
JOVANA: Što ćemo, crne kukavice? Ajde, Raduša, do Vojnoga stana, potraži Otaša. Ako se sed ne pokaže, ne bilo ga. Konop?
RADUŠA: Da odsiječem pletenice? Kratke su.
JOVANA: A nu poita'!

(Raduša odlazi.)

Scena jedanaesta

JOVANA:Eto, da sam maloprije presvisnula, ne bi žnavala da bi ona odśekla pletenice a da si ti bistriji no pola ministareg! Konop bi ga pośeka. Da razrežemo od stolnjaka?
BONJA (skoči): Daj nož. Daj stolnjak.
JOVANA (traži nož, vadi stolnjak): A đe ćemo ga leć? Ko će ga gore iznijet? Ovdena je toplije.

Scena dvanaesta

(Čuju se konjska kopita. I Jovana i Bonja izađu. Žagor. Ulazi Krsto opirući se na lijevu nogu, a desna mu je zavijena u krvavu krpu. Oslanja se na Nikolu i na jednoga ustanika, koji donosi i onaj barjak, skinut sa koplja. Jovana uzima brarjak i privija ga kao dijete na prsi. Svi su izgužvani. Krstovo lice odaje jaki bol.)

NIKOLA: Iznijet ćemo ga gore, u krevet.
KRSTO: Zar da umrem u krevet, kâ babetina?
BONJA (Nikoli) : Šedni ga u stolovač, a nogu neka digne, da manje krvari.
(Nikola ga posluša. Namještaju Krsta. Raduša ne zna đe će s barjakom, pa ga prevjesi preko okvira slike kralja Nikole, kao šal. Jovana postrani, da ne smeta, glave u šake. Pa se śeti da donese bocu rakije. Nikola baca onu krpu i steže platno okolo noge, iznad koljena.)
NIKOLA: Eto, da nije kuća u krše, ne bi ga smjeli ni donijet doma!
(Krsto rukom traži rakije. Jovana mu daje bocu. Prigne.
I onaj ustanik. I Nikola prigne iz boce. Jovana šapuće nešto Raduši na uvo. Raduša odlazi.)

Scena trinaesta

KRSTO: Nemo'te me metat u postelju. *Neću da umrem u postelju.*
NIKOLA: Nećemo, tata, kakvu postelju, što pričaš.
JOVANA: Raduša je pošla da ... traži mediga. (Valjda je bila naumila da pomene Otaša, pa je odustala.)
KRSTO (s naporom): E, da smo izdajnici otačastva, sada bi o nama brižile *kosovke đevojke* i ljekari...
NiIKOLA (ocu): Nemo' se naprezat. (Majci): Mnogo je krvi izgubio. Sad će mu se zadrijemat. Skuvaj jake kafe.
(Jovana se odvaja da kuva kafu.)

KRSTO: Oću da nešto kažem dok sam u svijest. (Pokaže prstom na ustanika koji je došao s njime) Da budeš šedok. I ti. (Pokaže na Bonju.)
BONJA: Vazda ti fala. (Počašćen je. Zato se drica. Pogleda okolo kao da je dobio orden.)
JOVANA: A nemo' slutit, čoeku moj. Ne prizivaj smrt.
KRSTO (grči lice od bola): Ne zovem ja nju no ona mene, Jovana.
NIKOLA (majci, ustranu) : Bolje je, majko, da zbori sad no kad počne da bunca. Ako ima što da ni poruči, kako ćemo se upravljat.
KRSTO: Nikola, uzmi lapis i karte.

(Traže lapis i karte.)

Scena četrnaesta

(Dolazi Raduša, sama. Širi ruke.)
RADUŠA: Digli su mi kapu s glave!

(Pošto ima kapu na glavi, svi se čude.)
JOVANA: Što buncaš? Eve ti je na glavu.
RADUŠA: Nije to ona moja, majko! (Zaplače.)
NiIKOLA: No? (Skine joj kapu s glave, pogleda. Pokazuje njeno crveno tjeme sa četiri slova S ćirilicom.)
JOVANA: Lelee. A što je to na nju?
BONJA: Vele da se to čita: *Samo Sloga Srbina Spasava.*
JOVANA: Ali ova su dva slova naopako.
KRSTO: E, da je samo to, Jovana, naopako.

(Preznojava se od muka. Raduša mu prilazi i briše šelo. Jovana je zgotovila kafu. Donosi mu da pije.)

BONJA: Ja sam prosuo priču da se to čita drukčije: (Uzima kapu i čita u krug): ”Simo Sušić Suši Smokve Sa Svojom Sestrom Savetom”...
NIKOLA: A ko je ta’ Simo?
BONJA: Nâkvi trgovac u Novi.
JOVANA: E, što neće narodu pasti na um. (Raduši): A đe ti je ona kapa?
RADUŠA: Bačili su je pod noge.
JOVANA: Eto, i kape će nam prepravljat.
KRSTO: A ne samo istoriju!
JOVANA: Ovoga zuluma nije bilo ni u tursko ni u austrinsko vrijeme. (Raduši) Nađe li *onoga*? (Bonji) I bačite tu kapu. Imaš drugu kapu.
RADUŠA: Obeća mi je da će pokušat. (Ode po kapu.)
KRSTO: O kome to zborite?
JOVANA: Jedan iz bolnice, obeća je nać mediga i česovu medižinu. (Pa da skrene priču na drugo, šeti se) A da privijemo duvana na ranu? Da zaustavi krv? (Donosi kafu.)
NIKOLA: Nije se on, mati, poreza brijanjem.
KRSTO (pije kafu ali se obraća Raduši, koja meće na glavu novu kapu): Pašće mi ovo iz ruke.
RADUŠA: Ja ću to držat. (Uzima šolju i pomaže mu da pije. Ovo djeluje obeshrabrujuće na sve.)

Scena petnaesta

(Na vratima se pojavi Otaš. Prvi ga primijeti Krsto.)
KRSTO: Evo je lješinar nanjušio plijen!
(Svi se okrenu ka vratima.)

OTAŠ: Što buljite u mene? Sad ću vam pokazati ko je bio u pravu! (Maše novinom.)
JOVANA: Otašu, otac ti umira a ti si doša na svađu.
OTAŠ: Ja sam Država, bre. Ja imam informacije! A vi? Treba vi tri dana da čujete što je bilo u Nikšiću.
KRSTO: To je tako, Otašu, zato što ste nas tako "oslobodili i ujedinili". Ne more se poć iz sela u selo bez propusnice! U našu Državu se znalo.
OTAŠ: Evo vam nosim pismo od "gospodina Boža"!

(To na sve ostavi utisak.)

JOVANA: Lako ćemo za pisma, Otašu. No što ne nađe mediga. Valjda u "sređenu državu" ima ko da vida rane.
RADUŠA: Otac ti umira!
OTAŠU: U svakome ratu se gine, gospodo moja. Ko je na strani Države, o njemu brine Država. Ko je protiv nje, ne može tražiti milost od nje. Neka raspušti četu, i odma ga nosimo u bolnicu!

(Krsto se nakašlje. Grči se od bola.)

JOVANA: Doša si da ućenjuješ oca!
NIKOLA: Ili kapitulacija ili smrt!
OTAŠ: Niste vi mene razumeli od prvoga dana. Sve ono što sam vam ja kazivao, evo sada poručuje kralj Nikola! Ako je izdajnik onaj ko nije s njim, onda ste – izdajnici vi a ne ja.
KRSTO (se malo smirio od bola ali uznemirio od ovoga što priča Otaš): Što ovo on opet nešto trunbeca!?
OTAŠ: Ne trubecam no vam donosim poruku "gospodina Boža", kako ga vi zovete.

KRSTO: On je u zatvor! U Jusovaču. Ne more on slobodno da piše!
OTAŠ (prilazi ocu sa pismom): Tata, ti si čita poruke "gospodina Boža". Je li ovo njegov rukopis?
(Krsto gleda, zapanjen. Potvrđuje glavom. Svi unaprijed razočarani, jer je sadržaj najavljen.)
OTAŠ:(čita, pomalo slavodobitno): "Plamencu ili drugijema, đe se nađu. Pisa mi je Otac da su ga velje sile zamolile da naredi prestanak oružane borbe, er će one da stupe u dejstvo i reše, riješe crnogorsko pitanje!"
KRSTO: Oće kâ i do sad!
OTAŠ (čita dalje): "Ovaj je proglas odobrila Konferencija mira u Pariz!"
KRSTO: *Znači da se za nas, i pored vašijeh žandareg i gonećijeh četah, i zabrane kretanja – ipak saznalo!*
(To kao saznanje djeluje ohrabrujuće na sva lica, sem na Otaša.)
A ko bi žnava za nas da smo bili – požmirepi, kako ne je Otaš podučava?
OTAŠ: Znači, vas ne zanima ni poruka kralja!
NIKOLA: Čitaj.
OTAŠ (čita): "Mom dragom narodu... Preklinjem ve, ostanite mirni na svoje domove! Nemojte se oružjem odupirati onijem četama koje idu za tijem da zgrabe vladu u našoj zemlji."
KRSTO: A što veliš na to da ste došli da *zgrabite vladu*?
OTAŠ: Došli smo da zgrabimo vladu, da zaštitimo narod od separatista. Što je tu novo? Čujete li vi što vam ja čitam? *Kralj Nikola vam je naredio da obustavite oružani otpor!*

KRSTO: To smo čuli, žanago. On je diplomat. Mora tako da piše. A kroz to je poručio cijelome svijetu, jer to će se čitat i u Pariz i u London, da postoji oružani otpor i da ste vi došli da zgrabite vlast!
OTAŠ: Znači, vas ovo ništa ne zanima?
NIKOLA: Mnogo trunbecaš, Otašu. čitaj!
OTAŠ (čita): "Od strane visokih predstavnika Savezničkih država dobio sam najviše uvjerenje da će se, u vrlo brzom roku, narodu crnogorskome pružiti pogodna prilika da slobodno izjavi o tome kakva će biti njegova buduća vladavina. Od moje strane, saopšti vojvodo, narodu da ću se dragovoljno povinovati njegovoj odluci. Nikola."
Krsto: *Znači, Otašu, da ovo što ste vi uradili u Podgoricu ne vrijedi ništa, jer će se narodu crnogorskome... pružiti pogodna prilika da slobodno, slobodno, Otašu, a ne ka u pod vašom čizmom, izrazi svoju volju i opredjeljenje!*
OTAŠ (iznerviran): Jeste li vi slušali što sam ja čitao?
NIKOLA: Jesmo, Otašu, kako nijesmo, da će biti slobodni izbori...
OTAŠ: On vam je naredio da položite oružje!
NIKOLA: Znači - da idemo ka žene!
OTAŠ: Kako "žene"? Šta pričaš, bre?
NIKOLA: Oružje je dio nošnje, trunbaču! Bez levora za pas idu samo ženetine! Ali one imaju drugo oružje.
OTAŠ: Ja sam vam pročitao poruku kralja!
NIKOLA: Pušti ti nas i Kralja nasamo. Ne razumiješ ti naše mote. No ni kaži: jesi li naša doktora? Otac ti umira, Otašu! Odvedi ga u bolnicu!

OTAŠ: To je državna bolnica, bre. A on se pobunio protiv države!
JOVANA: Znači, ne može ti otac u bolnicu?
OTAŠ: Kako da se leči u državnoj bolnici onaj ko je digao pušku na državu, bre.
KRSTO (oporavlja se): A ranjene Švabe mogli smo da liječimo na Cetinje, i ranjene Crnogorce u Kotor!
OTAŠ: Po tome se vidi kako ste šurovali sa Švabama.
JOVANA: Jesi li ti, Otašu, pita u bolnicu, možeš li donijeti ranjenoga oca?
OTAŠ: Ne. Ali pitaću, ako mislite da je to moguće.
NIKOLA: Znači, ti si sam skonta da oni neće da ga liječe! I tako smo izgubili vrijeme da ga spasimo! Znaš li ti, Otašu, da si - ubio oca? Mrš, napolje!
OTAŠ: Ja sam došao da vam pomognem. Ali vi ste gluvi. Vi ništa ne čujete. Ja čitam poruku Kralja, a vi ni njega ne slušate.
NIKOLA: Napolje.

(Otaš ode. Jovana krši ruke. Pođe za njim pa se vrati.))

Slika šesnaesta i potonja

NIKOLA (sa lapisom i papirom):Tata, ja sam spreman.
KRSTO: “Ja, Krsto Markov, komandijer iz Krša, pred smrt od ranah…”
NIKOLA (povjerljivo ocu): Nemaš no jednu ranu, tata.

KRSTO: E, da je jedna.... U čistu svijest i ni od koga ne nagovoren, niti prisiljen... (briši ovo potonje) ostavljam sve svoje pokretno i nepokretno, i suvo i sirovo svojoj familiji, a to je žena Jovana, koja ima pravo plodouživanja dok ne Bog opet ne sastavi, i sin Nikola i šćer Raduša, da po Jovaninoj smrti sve pripadne sinu Nikoli, a drugoga sina Otaša lišavam nasljeđa..."
JOVANA: A, nemo', Krsto još o tome. Dako se popravi. Ne puca on no trunbeca...
KRSTO: ...da drugi pucaju..."lišavam nasljeđa, ka izdajnika otačanstva! A Nikoli i Jovani ostavljam brigu o šćeri Raduši (Raduša priđe i klekne, ljubi ocu ruku, plače.), da je isprate iz kuće bogato, kako je zaslužila svojijem ponašanjem. *A kad umrem, ovi ćete barjak raširit preko mene, da se žna da je oni te leži pod njim za njega da život!"*
NIKOLA (povjerljivo): A ćemo li ga sa'ranit s tobom?
KRSTO (grči se od bola): Ne, ni da bog. To nije naše no državno. No ćete ga *sačuvat, da se jednoga dana poperi tamo đe je i bio*! (Pokazuje rukom neđe gore.) Ćete li, đeco?
NIKOLA i RADUŠA (u jedan glas): Ćemo, tata. (Oboje kleknu i ljube mu ruku.)
KRSTO: *Učinio sam što sam mogâ, i reka što je trebalo. A sad, ne zamjerite, fata me san. Vječni!*
JOVANA (klekne): Čoeku moj! Fala ti za sve. Fala ti, čoeku moj.
(Zarida. Ustanik i Bonja skidaju kape i na njima se vidi da na crvenome tjemenu nema SS oznaka. Nikola ustaje, zatvara ocu oči. Dižu ga i polažu na sto. Zatijem Nikola uzima onaj barjak sa

okvira slike kralja Nikole i Ustanik mu pomogne da ga raširе preko Krsta. Ustanik se vraća do vrata i nekome napolje daje znak da su Krstu sklopljene oči. Na vratima se pojavi i Francuskinja Žanet sa fotoaparatom. Ali ne slika nego je utučena.)

RADUŠA (gleda prema vratima): Evo se okuplja narod.

LELEKAČ (napolju): Lele nama, perjanico, za tobom! Lele, oči naše glave! Lele naša desna ruko, sabljo britka, leleeee...

(Zvone zvona. I nastavljaju da zvone dok publika izlazi.)

Z a v j e s a

Prosci i financi

DRAMA U DVA ČINA

Drama je zasnovana na istorijskim činjenicama. “Slobodna misao”, II, 9. VII 1923. je pisala: Organi vlasti izvršili su nasilno naplatu poreza na pašnjake u opštini Planino-pivskoj. Od seljaka uzeli stvari i stoku i iznijeli na prodaju u Goransko. Niko ništa nije htio kupiti, pa ni kasnije kad su sve otjerali u Gacko. Stoka propala.

LICA:

Vidosava, udavača
Marko, njen otac
(E)Mira, njena majka
Vojin, njen vjerenik
Knez
Ljubo, komšija
Niko, prvi prosac za sina
Joko, drugi prosac za sina
Rašo, treći prosac
Financ

Prvi čin

Scena prva

(Bolja seoska kuća sa ognjištem, komostrama, krevetom, šivaćom mašinom koja se samo ponekad čuje s lijeve strane, kredencom, stolom na sredini, stolicama, tronošcima okolo ognja i stolovačem pored stola.... U dubini vrata i prozor desno. Na sceni je samo Emira. Svi koji unutra budu ulazili, sem Financa, su u skromnoj crnogorskoj nošnji. Jedino Knez je u zlatnu crnogorsku robu.)

MARKO (čuje se spolja): Miči se otolen! (Ulazi sa lovačkom dvocjevkom o ramenu.)

EMIRA: Na koga to vičeš?

MARKO: Oni se zvijuk ne miče sa prozora. (Skida dvocjevku i vješa na čavao u zidu,)

EMIRA: Kako to zboriš o šćeri udavači!

MARKO: Prsi se na prozor u vjenčanicu!

EMIRA (stavi dlanove na obraze): Uuu... Vide! Vidosava!

Scena druga

VIDE (se pojavljuje u vjenčanici): Evo me, majko. (Strekne kad vidi oca.)
EMIRA: Jesi li ti pobenavila! Bezbeli, jesi. Znaš li ti, manituljo, da te on ne smije viđet u to prije vjenčanja?
VIDE: A kako će me viđet?
MARKO: Kako sam te ja vidio?
VIDE: Majko, on je prišô do prozora pa me vidio iskosa u staklo.
MARKO: Zato što si se sakrila kad si čula da ja idem... Evo, ne ulovih ništa. Moraćemo zaklat ono jare. (Izlazi.)

Scena treća

VIDE:A Što ne smije da me vidi u ovo?
EMIRA: Slušaš li ti išta što se ovđe zbori? Bezbeli, ne slušaš. No si začepila uši a razjapila oči: da vidiš đuvegiju, prô planine.
VIDE: A kako će me on viđet odonud?
EMIRA: Okle ti znaš đe je on?
VIDE: Znam da nije soko da me vreba sa nebesa. A da s onu bandu siđe dolje u prolom pa da se popne gore do nas na ovu bandu, treba mu tri ure 'oda.
EMIRA: Mešči* da je on više ovamo no onamo! Evo ga svaki čas, kô da živi tu u dubirog.
VIDE: A što me ne smije viđet u ovo?
EMIRA: Ne valja se, šćeri. Nije tališno. Kô što se ne valja ići u crno na front, među ranjene, jer tamo treba povezivati rane. Bi li ti povezala kome ranu u crnu robu? Bezbeli da ne bi.
VIDE: Ne ja.

EMIRA: A zašto ne?
VIDE: Da što ne doslutim.
EMIRA: Aferim. A zašto se misli da je udesno sresti popa?
VIDE: Jer je sav u crno.
EMIRA: A lijepo sresti onoga te čisti dimnjake? Zar i on nije crn?
VIDE: Ali on ne čati za mrcem.
EMIRA: More bit. Ne znam. Ajde, skini to i miči se s pendžera.
VIDE (odlazeći): Majko, ne daj da zakolje ono moje jare.
EMIRA: Nije ovđe više ništa tvoje. Tamo ćeš ti naći svoje jare. Sa štapom.
VIDE: Kakvim štapom, majko?
EMIRA: Za štapom u čakšire.
VIDE (postiđena): Uuu, što pričaš, majko! (Ode.)

* Mešči = meni se čini

Scena četvrta

MARKO (opet ulazi, ali sa nožem koji oštri, kao kosu, sijeda u stolovač; nagne rakiju iz boce na stolu): Znaš koliko su razrezali Planinopivjanima na pašnjake? Pedeset iljada. Jer su im uračunali i one krše đe nema ni pasišta ni pristupišta, nâko divokozama. A znaš li ti koliko je to pedeset iljada? Pedeset platah oficirskijeh. Pedeset kazana rakinskijeh.
EMIRA: Uuuu... Pa što vele?

MARKO: Ne vele no pište i vrište. A neki su već u prdekanu. Vele džandari da su dizali puške na nji.
EMIRA: Bezbeli, biće ove lovačke.
MARKO: More i ona da iskopa oči... Poješćemo svoju stoku! A onda?
EMIRA: Ovo je kô za vrijeme ćesara.
MARKO: Karla! Jer za Frane je bilo svega. A kad *nesta Frane*, *nesta hrane*. Ispraznili se magacini. Ali da nije umro, ne bi znali kako je slatka kopriva.
EMIRA: *Kopriva je mnogoga spasila, zato se je ona oglasila.*
MARKO: Ko zna što ćemo još otkrit. Vele da u nekim zemljama jedu žabe.
EMIRA: Uuuu... Kakve žabe?
MARKO: One kreketuše.
EMIRA: Pa one su u čistu vodu. Prase se vâlja u glib, a pršut je na cijenu kô bakalar za Nikoljdan.
MARKO: Anu priviri: je li oni zvijuk na prozor.
EMIRA: A što je, bolan, zoveš "zvijuk". Može neko čut. A kad joj prijene, nećemo to ni s mukom odlijepit.
MARKO (ustane i hoda): No što je nô zvijuk. Pere li ona? Jok. Kuva li ona? Jok. Plete li? Jok. Veze li? Jok. Muze li krave?
EMIRA: A da i jutros ih je pomuzla.
MARKO: E, jes, jutros i ... čekaj da se šetim, prošle godine o Aranđelovu dne...
EMIRA: Muzla bi da mora. A ne mora kad ima zlatne ruke i onu singericu.

MARKO: E, tamo će, preko klanca, bogami, morat. Neće mu majka dugo. Ona joj se rana opoganila.
EMIRA: Leleee.
MARKO: Nečistoća. Nema mediga. Treba im tri ure da do nas dođu: ura da siđu u prolom, ura i po da se popnu âmo.
EMIRA (pogleda kroz prozor): Ne viđam je odavna ispred kuće. Vaktile je lećela kô tica. Mogli bi je i saranit da ne znamo. Evo smo ko u dvije države. A vidimo se.
MARKO: Znaš li ti da đeca u Bukovicu padaju u nesvijest od gladi! Ovo je Strašni sud.
EMIRA: A obećavali su med i mlijeko.
MARKO: Rat je bio, Emira. Nije se ni oralo ni kopalo. Samo palilo, rušilo. Ginuli ljudi koji bi sad orali i kopali.
EMIRA: A ratna odšteta? Dobismo li je?
MARKO: Dobiše neki te su bliže kasi.
EMIRA: Alaha mi, ovo je vazda isto.
MARKO: Slušaj, Emira, ne pominji alaha pred onijem radikalima.
EMIRA: Bezbeli da neću.
MARKO: Umiješ li ti išta reć a da ne kažeš *bezbeli*?
EMIRA: Bezbeli da umijem.
MARKO: Eto ti ga na!
EMIRA (pogleda kroz prozor): Evo ni musafira.
MARKO: Što reče?
EMIRA: Knez !
MARKO (ustane): Knez!

Scena peta

KNEZ (spolja): O, domaćine!
EMIRA: Evo ne, evo!
MARKO (užasnut, ali tiho): Muč, gurbetkinjo. Jesi li ti domaćin?
EMIRA: Omaklo mi se.
MARKO (čini pokret rukom prema ženi da se skloni, pa vikne prema napolju): Hajd naprijed, kneže.
KNEZ (ulazi): Pomaga bog.
MARKO: Bog ti pomogô. (Ide mu u susret. Rukuju se. Ljube.) Ha, vazda mi te milo viđet, ma se orijetko srijećemo.
KNEZ (sa štapom, oronuo): Godine, moj Markiša. Čemu je vakat tome je i vrijeme.
MARKO (nudi mu stolovač): Šedi. (Nudi mu bocu rakije koja je na stolu. Ostaje cijelo vrijeme da stoji.) Prigni, da se malo refaš.
KNEZ (naslonjen na štap): Ne pomaže više ništa, moj Markiša. Ni hećim ni medig. Ni trave. Bilo i prošlo.
MARKO (također prigne iz boce koju je uzeo od kneza): Pa, koje dobro, kneže?
KNEZ: Nije dobro, moj Markiša. (Uzima dah.) Doleće mi glasnik iz Pive, ma jedva živ. Da je konj, bože mi oprosti (prekrsti se), sav bi bio u bijelu pjenu. Ma se evo i ja zaduvah, idući od kuće do kuće.
MARKO (ženi): Miruna, pristavi li tu kafu.
EMIRA: Evo sad ću.
KNEZ: Poplijenili su Pivjanima svu stoku i još baška uzeli što im je bilo pri ruci.

EMIRA: Leleee.
MARKO: Pa kud će sa stokom?
KNEZ: Âmo.
EMIRA: Lelee…
MARKO (put žene): Pita li tebe ko što? A što âmo?
KNEZ: Da prodaju. U pô cijene. Da namire što Pivjani duguju dacije.
EMIRA (za sebe): Taman da uzmemo jeftino taina za svadbu.
MARKO (put žene): Čujem li ja nešto sa te bande, Miruna? Ne pačaj se u muški razgovor.
EMIRA: A ne pačam se, čoeku moj, no lelečem u sebi. Što će ta' jadni narod bez dželepa?
MARKO (da zaguši ženinu priču): Pa ko će im pokupovat toliku stoku?
KNEZ: Nađe se vazda izròda, moj Markiša. Ali ako se neko polakomi da uzme džabe to što su ovi antihristi oteli pivskoj sirotinji…, nećemo mu palit ni kuću ni pojatu, jerbo bi stradala nevina đeca i živor, ma više neće imati mjesta među ljude. Pa neka onda prova da uzme cukra i brašna na poček u grad, dok prispiju jagnjad; da uda šćer, ženi sina. Jok! Neće niko š njime da ima posla, kô ni da je franzav.
MARKO: Bog te čuo, moj kneže. No je muka odoljet tolikome iskušenju. Poklasmo svoju stoku. A što ćemo onda? More li se otelit krava koju smo pokusali? Nema šutrašnjice.
KNEZ: Ni bez stoke ni bez obraza!
MARKO: A muka sačuvat oboje?
KNEZ: E, to je vazda bilo teško. Ma smo izdurali.
MARKO (ženi): Miruna, ide li ta kafa?

EMIRA: Evo je na vi čas. (Stavlja džezvu na tacnu, dvije šolje, pa sipa i donosi.)
MARKO (duva, pa otpi gutljaj, namršti se i od vreline i još od nečega): Ti zaboravi da uspeš zeru cukra.
EMIRA: Uuu, ja se zabunila zbog te sirotinje.
MARKO: Danu, srećo moja, dodaj ti jedan kućarin i malo cukra pa ćemo lako za te tvoje *muke Isusove*.
EMIRA (donosi kašičicu i cukra u trećoj šoljici od kafe): Ne bilo vi zapovi đeno, bolje da uzmete vi, koliko je kome *ćeif*.
MARKO (put žene): Neka, de. Nijesmo bez rukâh. (Knez prvi uzme cukra pa promiješa, a onda pruži kašičicu Marku koji uradi to isto.) Biće bruke. Polakomiće se neko, da ni okine nos!
KNEZ: Oće. Ma će to okajat debelo, ja ti jemac. Jer mi moremo sić dolje pred Manastir samo čista obraza! A ako se obrukamo pa ni zine guzica, da oprosti ova žena, na jevtino meso opljačkano, nema ni silaska niđe među ljude, no ćemo ostat kô gubavci, u tor ograđeni! (Piju kafu. Kad su popili, knez polako ustade, oslanjajući se na štap.) Idem; moram obići i ostale kuće. A ti, koga vidiš, zaprijeti.
MARKO (ispraćaju}i kneza): Oću, sveca mi. Pa, polako, kneže. A što su zajmili baš âmo?
KNEZ: Misle, u Goransko je stočni pazar. A Nišić i Gacko su dalje.
MARKO: Jes, pazar, ali mi prodajemo stoku a ne kupujemo. Kupuju oni te dođu.
KNEZ: A što oni znaju, moj Markiša? To je neko iz Grada naredio. Ajd, u zdravlje.

MARKO : U zdravlje, moj kneže, pa polako. (Vrati se sa vrata u onaj svoj stolovač u kojemu je šedio knez.)

Scena šesta

EMIRA (prilazi mužu, ali ne blizu, no preko stola): Nemo', bolan, vikat na mene. Ne bi ni ja uzela tu đe se vidi, ali tamo usput, što ne bi skrajnuli dvije-tri krave i brava za svadbu? U onu Ograđenicu, đe niko ne zalazi!
MARKO: O, znavâ sam, tako mi boga, da gajim guju u njedra! Ču li ti, Miruna, kneza ili su oglu-vjela?
EMIRA: A da čuh, čoeku moj. Ne bi se ni ja bru-kala za zlato a ne za pivske brave. Ali oni ćeraju taj mâl prô planina, đe niko ne vidi. I proći će taman kraj Ograđenice. Ko će viđet ako skraj-nemo dvije-tri krave ili koze? Moremo vazda reć da su same strknule put one otave, bezbeli, da mi za to ne znamo.
MARKO: O, đavola đe me tanće. Ne trebaju meni druge koze kad imam vas dvije. Jedna se prsi na pendžer, a druga se polakomila na džabaluk.

Scena sedma

VIDE (ulazi): Evo idu.
MARKO: Ko?
VIDE: Oni sa kozama.
MARKO (za sebe): Uuu, malo su mi ove u kuću no još i te pred kuću!
EMIRA: Uuu, a đe ih viđe?

MARKO: Kako neće kad se ne miče sa prozora!
VIDE: Zar ih vi ne čujete?

(Slušaju. Čuje se izdaleka čaktar. Pa povici goniča. "Ajs, voko; ajs Miluša". Sporo, ali sve bliže.)

MARKO: Anu zatvorite prozore i vrata.
VIDE: Zar mi nećete kupit jedno jare, da ne koljemo ono moje?
MARKO: Iš, nalet te bilo, e ćeš mi nos okinut. Zapataj prozor, čuješ li!
VIDE: Evo idem, idem.

(Ode. Emira zatvara vrata i prozor. Ostane stojeći kao prije Marko, a on šedne u stolovač. Slušaju kako se približavaju šumovi.)

Scena osma

FINANC spolja: O, domaćine!

(Oni ne odgovaraju. Ali se otvaraju vrata, jer nijesu zaključana, i unutra ulazi financ.)

FINANC:Dobar dan. Evo jeftino kravâ, junadi, kozâ…
MARKO (za sebe): E, kozâ nam ne treba.
EMIRA: A da mi to prodajemo, a ne kupujemo.
MARKO (ustane, pa put žene): Pita li tebe ko što? Iš tamo kod šćerune. (Ona odlazi u sobu lijevo.)

Scena deveta

(On financu) Prijatelju, daj da mi oljuštimo po jednu lozu, za srećan put. Neće vi ovđe niko ništa kupit.

(Ispiju po rakiju.)

FINANC: U, to je jako.
MARKO: A ti navikô na šljivu. Troši se i to u nas. Jes' mekša, ali se čuje, brate, na daljinu. Ne moreš sakrit da si pio. A za ovu ti niko ne zna, ako ne počneš da orcaš lijevo – desno. Ali od jedne ti neće biti ništa. *Od čaše se živi, od flaše - umire.*

(Marko nudi još rakije.)

FINANC: Fala. A što ne uzmete bar jedno jare? Da nam je manje u broj.
MARKO: Fala ti ka čêku, ali, kako ćemo da kupujemo ono što prodajemo?
FINANC: Pa kupiš jeftino, prodaš skuplje. To je trgovina.
MARKO: Fala ti, kô bratu. Ne mogu.
FINANC: Vama je neko zabranio da kupujete, vidimo mi.
MARKO: Jes', bogomi, zabranio i to debelo. A znaš ko? Obraz! Ne moremo mi da kupujemo ono što je oteto pivskoj sirotinji!
FINANC: Da, da, čudni ste vi neki ljudi.
MARKO: Čudni, bogomi, i sebi i drugijema. Ali što ćemo, takvi smo ti iljadu godina. A, more bit, i više. U zdravlje.
FINANC: Doviđenja. I hvala.
MARKO (ga ispraća pa za sebe): Ču li, Miruna, što reče? Do viđenja! E, ne vjerujem da ćemo se ikad više viđet.

Scena deseta

EMIRA (ulazi): Ne reče mu da nam usput ostavi u Ograđenicu barem to jare.
MARKO: Muč, iskopanice! Obraz bi dala za jare!

Scena jedanaesta

LJUBO (spolja): O, komšija!
MARKO: Ajd naprijed, Ljubo.
LJUBO (ulazi): Pomaga bog. Nudiše li vama da kupite u po cijene kravâ, bravâ...?
MARKO: Evo sad je jedan izišô. No prvo šedi pa beśedi.
LJUBO (sijeda): Da se more kako krijući uzet, da se ne zna!
MARKO: Pa kad bi svi uzeli krijući, viđelo bi se da su sve rasprodali, moj Ljubo. A kako bismo se śutra sreli sa Planinopivljanima i pogledali im u oči?
LJUBO: Nikako.

Scena dvanaesta

EMIRA (ulazi): Pomaga bog, komšija. O'š kahvu?
LJUBO: A nemo' se mučit. Maloprije sam jednu popio.
MARKO: Jedna ko nijedna. Kuvaj, Miruna, i za mene.
LJUBO (razmišlja): Ko ih naćera na ovu bandu, oca mu jebem.
EMIRA: Nišić i Gacko su daleko.
MARKO (put žene): Pita li te ko što? E, žensko mora da prne, pa kad ne smije pozadi, onda kroz usta.
LJUBO (razmi{lja): Dobro bi mi došlo jedno tele, da ne koljem ovo moje. Jer ako zakolješ tele, zaklô si kravu śutrašnju. Ili vočića za priplòd. I od

njega se more zaradit lijepa parica. Ali ne smijemo o tome ni mislit.
MARKO: Izdaće nas neko. Vazda ima izdajnika. I u rat i u mir.
EMIRA : I još će da seiri kako smo bili glupi što ne kupismo džabe. Makar to vraćali Pivjanima, pa da podijelimo trošak upola.
MARKO: Rekoh li ja da zavežeš!?
LJUBO: Ta joj nije loša. Da kupimo pa da im vratimo, a podijelimo trošak.
MARKO: A da vrnemo pola, a pola nama u tor! Je li to misliš, Ljubane?!
LJUBO: Ti se kanda naljuti. Ja razmišljam.
MARKO: E nemo' tako da razmišljaš. Ko bi brojô što smo kupili, a što vrnuli?
LJUBO: I to je što kažeš. Bolje je ne brljati obraz... Pa, je li ovo ono "oslobođenje i ujedinjenje" o kojemu smo snijevali?
MARKO: E, vazda se ljevše snijeva.
LJUBO: A ko ih je tanćô da ni obećavaju med i mlijeko?
MARKO: Morali su. Kako bi, inače, svrgnuli Gošpodara? Bi li se zborovalo onako u Podgoricu, da su ni kazali e će biti ovako? Da će doći džandari gori od perjanikah, financi gori od austrinskih, da će ministri krasti više; da će iste one *leteće čete* i *goneći odredi* ćerati komite kô poslije Vešovićeve bune!
LJUBO: Izgibismo po ratu kô u ratu.
EMIRA: Ne izgibismo svi, no je neko u svilu i kadifu.
MARKO: Potamo se, Miruna. Pušti muške razgovore.

EMIRA: I, što je to *župan*, umije li mi ko reć?
MARKO: Opet ona.
LJUBO: Zbilja, Markiša, što im je trebalo da izmišljaju te titule? Kô da ne valjaju one naše: *knez, barjaktar, serdar, vojvoda, perjanik...*
MARKO: Ja ne znam što se čudite, tako mi boga. Jesu li dolazili Turci? Jesu. Pa? Onda su bili: *age, begovi, ćifčije, dizdari*, a *hajduk* je za nji' bio *jaramaz*, a *okno – pendžer*. A pod Mlečićima bili su: *konti* i *kontese, notari, bandijere, lencuni, facoleti, bruškete...* Sad su došli ovi pa im je: *bijelo – belo, mlijeko – mleko*, *kapa* je *šajkača* a *guvernadur* je *župan*. Svako vrijeme ima svoje nazive.
EMIRA: Ama su *financi* ostali kô i za vrijeme Austrije.
MARKO: E, pa, lijepa moja, kad ovca prođe pored drače, vazda nešto ostane pri drači.
LJUBO : Uh, ja zatrajah. (Ustane.) Fala vi za kafu. Biva, vi nijeste ništa kupovali?
MARKO: A kako, ne griješi duše!
LJUBO: Lakše mi je da nijesam sam. A neko je sigurno nešto ćornuo pa sakrio. Ali kako da razlikuješ: kad ovca mekeće, je li to ona naša stara ili neka nova iz Pive?
MARKO: E, bogami ti se u to meketanje ne razumijem.
LJUBO: U zdravlje.
EMIRA: U zdravlje.

(Ljubo ode.)

Scena trinaesta

MARKO: O, što me snađe s tobom, za boga miloga. Umiješ li ti da ne zboriš mjesto mene?
EMIRA: Omakne mi se, čoeku moj.
MARKO: Ko ono za *kahvu*! Umiješ li ti šćeto da kažeš: *kava*?
EMIRA: Bezbeli da umijem.
MARKO: Pa, da čujem! Obraduj me jednom, umjesto što me ijediš!
EMIRA: A kako, čoeku moj?
MARKO: Reci: *kava*!
EMIRA: *Kahva.*
MARKO: Ja rekoh: *kava*!
EMIRA: Pa i ja velim: *kahva*!

Scena četrnaesta

VIDE (ulazi): Ne razlikuje ti ona to, tata, što se mučiš.
MARKO: Ajde ti, kućo moja, reci: *kava.*
VIDE: *Kava.*
MARKO: Aferim. Ču li je ti, Miruna?
EMIRA: Pa i ja tako zborim.

Scena petnaesta

VOJIN (spolja): O, domaćine!
MARKO: Evo nas, evo. 'Ajd' naprijed.
EMIRA: Je li ono zet?
MARKO: Zar mu ne poznaješ glas? (Vidosavi) Iš tamo, da čujem singericu.

(Vide odlazi.)

Scena šesnaesta

VOJIN: Pomaga bog.
MARKO: Bog ti pomogô. Ke nova? Da nije stara umrla?
EMIRA: Nešto je ne viđam ispred kuće.
MARKO (ženi): Umijemo li mi pričat a da ti ne pisneš?!
VOJIN: Ne znam. Ustala je jutros da skuva *kahvu*.
MARKO: E, mi na ovu bandu kuvamo *kavu*, Vojinoviću... Śedi. Prigni te mučenice. (Nudi mu bocu. Sijeda.) Pa, koje dobro? Na ovu bandu nije običaj da se zet mnogo vrti oko kuće đevojčine, dok je ne odvede.
EMIRA: A, ne napadaj zeta, bolan, imaćeš kad.
(Iz lijeve sobe se čuje singerica.)
VOJIN: Došô sam za jedan posô...
MARKO: Pa, jesi li to oposlio?
VOJIN: Jesam, i to fino.
MATKO: E, aferim. (Ženi) Ide li ta kafa?
EMIRA: Popio si dvije.
MARKO: Evo mi i kafe broje. Jesam ja ali nije Vojin.
VOJIN: Nemoj se mučit, prijo.
MARKO: E, vala je velja muka na Emiru, da skuva kafu. No provaj, ipak, Miruna, pa ako budeš mogla, dobro, a ako ti ne basta, jopet dobro. Nećemo se svađat zbog tri gutljaja vodurine.
VOJIN: Ne, vala. (Pokazuje put Vidosavine sobe.) Šije?
EMIRA: Povazdan. Ma kako ne probode prste kad ono provlači konce kroz onu mašinu...

(Utoliko se začu spolja vo… Oni streknuše.)
MARKO: Zar nijesu minuli više oni financi?
EMIRA: A da jesu davno.
MARKO: Pa okle vo pred našu kuću?
EMIRA (pogleda kroz prozor): Vočić. Bogami fin.
MARKO (ustaje prijeteći): Je li to tvoj vočić, Vojinoviću?
VOJIN: A ha.
MARKO: O, vo pred kuću, vo u kuću! Kupio?
VOJIN: A ha.
MARKO: Pošto?
VOJIN: Džabe.
EMIRA: Leleee…

Scena sedamnaesta

(Vide ulazi unezvijerena.)
MARKO (Vidi): Iš, tamo u tvoju kapunjeru, pendžerušo! Iš, velim!
VIDE: Lele meni jutros. (Ode.)

Scena osamnaesta

EMIRA: Kukuuu.
VOJIN: Što je bilo?
MARKO: "Što je bilo"? Kupio si vočića od one opljačkane sirotinje, ništarijo. I još mi ga vezô pred kuću!
VOJIN: Ja ne znam što je bilo!
MARKO: Znaš li ti, ništarobo, da niko nije ništa kupijo od finanaca, nâko ti!?
VOJIN: A što da ne kupim? Nijesam ja to opljačkô no država! A valjaće za svadbu!

EMIRA: Valjaće, jašta.
MARKO (ženi): Ti zaveži! Koju “svadbu”?
VOJIN: A da našu, Markiša.
MARKO: Kako to “našu”?
VOJIN: Moju i Vidosavinu.
MARKO: E, neće je tvoji svatovi vodit, ni u sanduk, Vojinoviću!

(Iz lijeve sobe se čuje kuknjava.)

EMIRA: Leleee. A ne davijajte se zbog voćića, zaboga.
MARKO (put žene): Ja zborim o obrazu, Miruna! Iš, tamo, kod šćerune. Ovo su muški razgovori.
EMIRA (odlazi lelečući).

Scena devetnaesta

VOJIN: Jesam li ja što pogriješio, Marki{a? Pośetuj me. Ja sam brez oca odavna. Zar nijesam smio kupit voćića za svadbu?
MARKO: Ne od pivske sirotinje!
VOJIN: Pa što ću sad?
MARKO: Odveži lijepo onoga voćića, da mi ga ko ne vidi ispred kuće, pa put pod noge, na onu bandu. Ako ne kreneš odma, ufatiće te mrak dok siđeš pa se popneš onamo. I nemoj mi više dolazit! E, još sam nešto zaboravio. Vidosava! O, Vidosava!

Scena dvadeseta

VIDE (ulazi sva uplakana, neuredne kose): Evo me, tata.
MARKO: Da mu vrneš taj prsten!

EMIRA (ulazi za Vidom): Lelee... A nemojte u vatru da se razbijate. Lelee, ostade mi šćer da plete sijede u prijeklad.
MARKO: E, za to pitaj nesuđenoga zeta.
VIDE (prkosno): Ja, boga mi, neću. Kako da vrćem prsten, tata mili?
EMIRA: Ne more ga ona skinut.
MARKO (ženi): Onda donesi onu šekiricu! Ako ne more prsten sa prsta, more prst sa prstenom! Nek mu da oboje!
EMIRA: Kako da sakatimo dijete, čoeku moj?!
MARKO: Ne velim ja da je sakatimo no da skine taj prsten!
VOJIN: Ja sam ga, bogomi, dâ zadovijek. Ja ga ne uzimam nase.
MARKO: A ko tebe što pita, zvrndove? Obraz si prodô za vočića! I oćeš moju šćer! (Vidosavi): Skide li taj prsten ili ćemo šekiricom?!
EMIRA (šćeri): Danu da ga namažemo sapunom. Dâko se skine.

(Idu prema koritu u zidu.)

VOJIN: Da je meni otac živ, ne bi vi ovako sa mnom postupali.
MARKO: Da ti je otac živ, on bi ti sudio, a ne ja. Pet selah su prošli financi i vojska, nudeći džabe pivsku sirotinju, teke da namire daciju te im duguju, pa ne prodadoše ništa nako toga vočića, volu jedan! (Ženama) Skidoste li to?
EMIRA: Evo, skidosmo.
MARKO: Ti mu ga, Vide, lično vrni! Tebe je prvu obruka đuvegija Džabaluković!
VOJIN: Ja ga ne smijem uzet! Sramota je!

MARKO: A nije sramota ukradeni vočić ispred poštene kuće, Džabalukoviću!
VOJIN: Nijesam ga ja ukrô!
MARKO: Jesi saučesnik, Vojine! Trampio si obraz za vočića!
(Uzme oni prsten od Vide pa ga turi njemu u džep.) Vidiš onu dvocijevku! (Pokazuje na zid.)
VOJIN: Taman! Bolje me ubi no da me ćeraš iz kuće!
MARKO: Sad si se šetio obraza, Džabalukoviću! A ne misliš kako je nama! Kako je đevojci da odbija svatove, na to nijesu mislio, Džabalukoviću!? Kako je roditeljima da im šćer ostane da plete sijede u prijeklad!? Na to nijesu mislio. No ti je vočić bio u glavu, vočiću!
VOJIN: S vama se danas ne more pričat!
MARKO: Ni danas ni po danas, Vojinoviću. No promijeni to prezime.

(Vojin odlazi).

Scena dvadeset i prva

MARKO: Danu viđite oće li odriješit toga vočića, da ga nama ne ostavi.
VIDE: Driješa ga.
MARKO: Ha, bože pomozi a sreća priskoči.
EMIRA: Kakva sreća, čoeku moj? Evo smo svatove oćerali. (Vidi) Zborih li ja tebi da se ne prsiš na pendžer u bijelo?
MARKO: Što je to bilo?
EMIRA: A da ti reče da si je vidio na pendžer.
VIDE: Ja sam bila unutra.

(Marko klone u stolovač. Začuje se šum kafe koja je prevrela iz dzezve.)

MARKO: Miči to, da nam se vatra ne ugasi!

(Emira skida džezvu, ali se opeče, jer je bila vrela. Pade džezva. Ali pade i Vidosava. U nesvijest. Ali oni ne opaziše odmah Vidosavu, no džezvu.)

MARKO (okreće se): Ode li Vide?

EMIRA: Ne znam.

MARKO: Anu viđi.

EMIRA (pogleda u sobu): Âmo je nema.

(Okrene se i viđe Vidosavu kako leži na podu. Skoči i Marko. Razliježe se lelek.)

Z a v j e s a

Drugi čin

Scena prva

(Sve isto kao u prvom činu. Na sceni su Emira i Marko.)

MARKO (ide prema publici): Ljudi! Je li iko mogô snijevat da će ovo da se desi? Ne, ni Mato Glušac. Da će se cijeli svijet zakrvit i klat četiri godine, a da ćemo u petoj godini od "oslobođenja i ujedinjenja" biti gladni, i da će naši a ne austrinski financi da ćeraju i nude u pô cijene opljačkani pivski mâl, i da će sav taj mâl da prođe tudijen, kô nečesovo prikazanije, a da ga niko ne uzme, ni džabe, nâko ona nesreća od Vojina onoga vočića... Mešči da su oni više stoke oćerali do doćerali. Ne mogu nać jedno jare što sam stio zaklat. Ili ga je Vide neđe skrajnula. A mogli smo nasalgat mesa: da ga pečemo pod sač, vrtimo na ražanj, kuvamo sa zeljem i slatkijem kupusom, pržimo džigerice u tiganj, solimo, sušimo... A mi to sve puštismo da prođe put Gacka, i da pocrka ono što nije imalo snage da uteče ka pašnjacima... Vidosava vrnula prsten pa sada ćute i ona i ona singerica. Umukla i Emira - e tu sam malo

'da'nuo dušom i naužívô se mira, bez straha da će neko viknut ispred kuće: ”O, domaćine”, a ona ugrabit da se odazove: ”Evo nas, evo”, kô da je ona domaćin - I sad nam krče crijeva ali smo sačuvali - obraz! I možemo da siđemo pred Manastir, i da uljezemo u Manastir i da stanemo pred Boga Savaota kô oni mučenici što su im slike na oltar ... A, ko zna, možda će jednoga dana neko da ovo iznese i u teatar! Da nas narod gleda i sluša!

NIKO (spolja): O, domaćine!
MARKO (pogleda put žene koja nešto petlja u kužinu; neće da se odazove. Pa se okrene onome napolju): Evo nas, evo. 'Ajd' naprijed.

Scena druga

NIKO (sa štapom): Pomaga bog.
MARKO: Bog ti pomogô.(Rukuju se, ljube.) A, đe si, Nidžo, sokole moj? Otkad se ne viđosmo. Śedi. (Nudi mu svoj stolovač.)
NIKO: Tamo ću ja. (Pokazuje štapom na običnu stolicu.) To je za domaćina.
MARKO: Śedi. Imam ja kad u njoj da divanim. Miruna, đe je ona boca? E, evo je. Pristavi kafu. (Nudi bocu rakije gostu. Niko prigne, pa se naježi. Emira radi ćuteći. Níko je nije ni primijetio.)
NIKO: Grom.
MARKO: Grom. A znaš okle? Iz Dobrskoga sela.
NIKO: Bogomi sam čujâ da je na glas... A kako je nabavi?

MARKO: Sestra mi je tamo udata. A ovu šljivu, ako je samo lizneš, čuje se... Ne moš sakrit da si pio.
NIKO: Ne, vala, nô te otkuca kô austrinski špijun.
MARKO: A, koje dobro, Nikolašu?
NIKO: Čuh da imate šćer za udaju.
MARKO: Imali smo.
NIKO: A što joj je bilo?
MARKO: Ništa, no se to razvrglo.
NIKO: A to. Ja se prepadoh da nije presvisnula. A ne bi imala za kim.
EMIRA: Ne vala.
MARKO (iznenađen što je ona progovorila): Neka de.
NIKO: Čuh da mu je vrnula prsten!
EMIRA: Jašta no vrnula.
MARKO: Kuvaj tu kafu, Miruna. Dâko se mi snađemo brez tvoje pomoći.
NIKO: Junački! Bogomi se to pročulo!
MARKO: A što vele?
NIKO: Da je treba naslikat pa na oltar, kô sveticu!
MARKO: Ma neka!(Pogleda na ženu): A znaš kako je to bilo. Polakomio se oni vo od Vojina na voćića, na džabaluk, a Vidosava stala da čupa kose. Veli: "A, đe baš moj đuvegija da se obruka! Lele mene!" Pa zove majku. "Majko, kako ću skinut ovi prsten da mu ga bačim pred noge?" A Miruna veli:"A da skini ga!" "Ja ne mogu", veli Vidosava.

Scena treća

(Vidosava pomalja kroz vrata, sluša što Marko izmišlja. Gleda majku. Majka joj daje znak da ćuti.)

NIKO: A što?

MARKO: Biće joj nadeblja prst. Znaš, pred vjenčanje, neka se snerva i dođe kost i koža, teke da pijene pred oltar; neka se ugoji od mira što sve teče kô što je bog zapovidio, i misli na buduću famelju, kako će đecu podizat, a neka (tiše), da prostiš, protoči, pa ne smije u bijelo pred oltar…

NIKO: Pa što bí?

MARKO: A Miruna veli: ”Danu, namaži malo sapunom, dako sklizne.” I mučile se one dvije na ono korito. Izgledalo je da se ne more skinut. A Vidosava onda veli, evo će mi suze doć na oči: ”Tata! Tata mili, donesi onu śekiricu…”

(Emira i Vidosave plaču slušajući što Marko izmišlja, kao da se to stvarno desilo.)

NIKO: A što śekiricu?

MARKO: Da joj odsiječem prst… ako ne bude mogla da š njega skine oni prsten!

NIKO (ustaje i skida kapu): Svetica! (Pa tiše) Svetica. (Pa polako śedne i stavi kapu na glavu.)

EMIRA (plačući): No nekako skliznu oni prsten u korito. Za malo da ga voda odnese (nastavlja sada Emira da izmišlja). Zgrabih ga ja a Vidosava veli: ”Da’ mi ga, majko, da mu ga bačim pred noge!” (Plaču.)

MARKO: Neće Vojin da uzme prsten. Veli: ”Sramota”. A ja velim:” A zar nije sramota, Džaba-

lukoviću, kradeni vo pred mojom poštenom kućom?"
VIDE: A on pita:"Jesam li ja što pogriješio?"
MARKO (uplašen da Vide što ne pokvari): Anu ti šij tamo, ovo su muški razgovori. (Vide se povlači.)

Scena četvrta

MARKO (nastavlja) Pokajô se on. Jes', časti mi. Ali kasno. Vezô onoga vočića pred mojijem vratima! Bruka!
EMIRA: "Sikter", veli mu moj čoek...
MARKO (ženi): Dako se ja snađem, Miruna. Oće li ta kafa?
EMIRA: Evo je gotova. (Miješa kafu u džezvu, sipa u šolje, donosi do stola. Marko joj daje znak da se miče.)
NIKO: I ode Vojin sa vočićem.
MARKO: Dva vočića, a svega šest nogah. Oba ištećena!
(Srču kafu. Poslije Marko veli) Pa, koje dobro, Nikolašu?
NIKO (ustane): Ja da prosim ovu sveticu, za sina!
MARKO (malo se pribere): Vazda ti fala, Nikolašu. No... sad su mnogi čuli za nju.
NIKO: Ali ja sam prvi ugrabio!
MARKO: E, ne znam jesi li. A đe ti je ta' sin?
NIKO: Na Bosfor.
EMIRA: Đe reče?
MARKO (ženi): Neka de. (Njemu) Bješe li to u Tursku?

NIKO: Čuva banku! (Vadi iz unutrašnjega džepa zamotuljak u novinskom papiru. Vadi fotografiju.) Viđi. Levor za pas, jašta. (Ostane i dalje stojeći. Iz Vidine sobe ponovo se čuje singerica.)
MARKO: Je li ovo on šetô pored banke pa ga neko lentrô?
NIKO: A ne sprdaj se, Markiša. Čuva banku!
MARKO: A zna li on da si ti ovđe?
NIKO: Jok... Ko njega što pita?!
MARKO: Kako, ne pita, a drži levor za pas! 'Oće li se ženit on ja li ti? Zat ne treba da vidi đevojku?
NIKO: A što da je gleda? Ima li obje ruke? Ima. Ima li sve noge na broj?
EMIRA: Ima dvije svoje i četiri jednoga jarića, te ga krije da ga Marko ne zakolje. Da smije od njega, vezala bi ga za singericu.
MARKO: Ti prosiš đevojku bez njegova znanja, a on se, more bit, već tamo i oženio!
NIKO: Kako – "oženio"!
MARKO: A što da živi tamo sam samcit, kad mu ništa ne fali, nâko žena? Znaš li ti da tamo drže po četeres ženah? Tamo je sve drukčije, Nikolašu.
NIKO: Ne bi to on uradijo, da me ne pita!
MARKO: More bit da ti je pisô. A koliko treba da stigne pismo i da tebe nađe poštijer u ovu vukojebinu!
NIKO: Ne bi on ništa uradijo dok mu ja ne kažem.
MARKO: Ne kažem ja, ni dô bog, ništa loše. No, biva: ti bi kaparisô đevojku, da ga čeka dok on dođe?
NIKO: Bi.

MARKO: A ako ne dođe? Ili dođe sa hanumom?! I buljukom đece?
NIKO (klone u stolovač, nasloni se na štap, nekako umoran): A nemo', Markiša, na mene tako. Ja bi njemu pisô da se vrne i ženi, kad ima s kim. (Utiša se singerica.) A vi da pričekate, mjesec, dva, ne više.
MARKO (stojeći i dalje,razmišlja): Pošteno, nema zbora... Ti si tvoje kazô. A mi ćemo razmislit.
NIKO: Pošteno. (Ustaje.) Pa, u zdravlju, i fala vi na čast.
MARKO: Fala tebi, Nikolašu. Dâko se orodimo, ako bog da. Ma ti ne mogu ništa obećat. Treba pitat i njega i nju. Ovo su nova vremena, Nikolašu. Sve što je prošlo, prošlo je. Običaji izumiru, kô i ljudi. Pa mjesto dobrijeh običajah dolaze nâkvi naopaki, i prijenu za ljude da se ne mogu odlijepit. Ali i dobri ljudi umiru, ma ih ne moremo vrnut u žive, moj Nikolašu. 'Ajd', polako.
NIKO: Milo mi te čut da tako zboriš, Markiša. Zbogom.

(Izađe.)

Scena peta

MARKO: Zbogom. (Povlači se s vrata unutra. Emira mu prilazi. Vidosava proviri na vrata.)
EMIRA: Bješe li čemu ta' njegov sin?
MARKO: Bogomi, delija.
EMIRA: Pa što ga odbi?

(Vide na vratima od sobe uhvati se dlanovima za glavu)

MARKO: A da nije ona gubava da je damo prvome te naiđe. Ču li ti što on veli? Pročulo se za nju kako je vrnula prsten! Nazivlju je sveticom! Ne treba mnogo prešit.

Scena šesta

JOKO (spolja): O, domaćine!
MARKO (ženi): Rekoh li ti ja. (Prema vratima) Evo nas, evo. 'Ajd', naprijed. (Pođe prema vratima. Dočeka Joka.)
JOKO: Pomaga bog.
MARKO: Bog ti pomogô. (Ruče se, ljube.) 'Ajde, šedi. (Nudi mu onaj isti stolovač.)
JOKO: Neka, ja ću tamo. To je za domaćina.
MARKO: A da, gost je glavni u kuću, Jokašu. Miruna, đe je ona boca? A, evo je. (Ženi) Pristavi tu kafu. (Nudi Joka bocom. Joko prignu pa se naježi kao i Niko.)
JOKO: Grom.
MARKO: Grom, jašta. A znaš okle je? Iz Dobrskoga sela.
JOKO: Pa đe je nađe?
MARKO (i sam otpije gutljaj): Sestra mi je za onim knezom dobrskijem.
JOKO: Mašala.
MARKO: Pa, koje dobro, Jokašu?
JOKO: Čujem da imate šćer za udaju.
MARKO: Imali smo.
JOKO: Kako to “imali ste”, Markiša. A što joj je bilo?
MARKO: Vrnula prsten! Bačila mu ga pod noge.

JOKO: E, to sam čuja. Bogami, junački. Kô oni te je pušio nabijen na kolac! I prkosio sultanu!
MARKO: Neka, Jokašu, nije ona na tu visinu.
JOKO: Nije? Jes, bogomi, na višu. Jer Vuk nije zaslužan što su ga nabili na kolac. A što je pušio, more bit: lakše mu je bilo podnijeti bol. A nju nije niko primorô…
EMIRA: Ne, bogomi, nije lako bačit prsten…
MARKO (Ženi): Neka, de, dâko se snađemo ja i Jokaš brez tebe. (Joku) E, pa, Jokašu, bogomi si me malo osokolio. Na prigni još jednom. (Nudi mu bocu. Joko uzme i prigne.) Znaš, kad đevojka odbija prosce, to se ne tumači lijepo.
JOKO: A, ovo je drugo. Nemo', Markiša, miješat izvolijevanje i obraz! Obraz je u pitanju!
MARKO: Jes' no se vazda strada za obraz. A fukara vazda živi fino.
JOKO: A ne živi, tako mi boga, no životinjari. *U se, na se i poda se.* Kô kunijeri i prasci, i mačke. A poslijed? Đe su bili, niđe. Što su uradili? Ništa. A o Vuku Lopušini te je pušio nabijen na kolac, da prkosi sultanu u Stambol, o tome se, vidiš, priča i pripovijeda, moj Markiša. I do sultana je stigô ta' njegov dim! I od toga dima i sultan je kašljo. Ušô Vuk u istoriju!
MARKO: Pravo zboriš, no Vuku od toga nije ništa lakše.
JOKO: Nije Vuku ma jes' Vukovijema. I da ti neko od nji' zaprosi Vidosavu, bili im je dao?
MARKO: Ne znam. Evo su navalili…
JOKO: Zar je neko već dolazio?
MARKO: Dolazio.
JOKO: Sretoh li ja ono Nika Jovanova?

MARKO: Mešči, jesi.
JOKO: I on je prosio Vidosavu?
MARKO: Za sina. Onoga te je na Bosfor. Sa levorom za pas. Crnogorac, na sred Turske, čuva banku i drži levor za pas!
JOKO: Mašala. No moj Živko je ovdena!
MARKO: A đe to?
JOKO: U tišleraj. Navalio Panto, oni te drži han, a proširio kuću, da mu se naprave prozori i vrata, er mu je od preše. Ono je na vjetar, gore. A ako se ne zabula prozorima i vratima, ne more se unutra ništa radit. No da se oznojiš, pa te presiječe oni ladni zrak preko krsta.
MARKO: Da nijesi i ti, Jokašu, došô da prosiš đevojku za sina?
JOKO: Ja jesam. Mada kuća nije crkva, a ona je, vele, svetica!
EMIRA: Svetica, jašta. Nije lako bačit prsten....
MAKO (ženi): Neka de, dâko se snađemo...
JOKO: Pravo ona zbori. Nije lako vrnuti prsten! A kako to bi, časti ti? Pričaj i pripovijedaj. Čujao sam to na razne načine. Svako nešto dodaje.
EMIRA: E, mi, zisto, ne dodajemo ništa.
MAKO (opet put žene): Ide li ta kafa.
EMIRA: Evo je gotova. (Sipa iz džezve u šoljice, donosi na sto. Tišina. Oni polako duvaju, pa srču.)
MARKO (put žene): Ti jopet zaboravi na cukar!
JOKO: Neka, ne treba.
MARKO: Kako ne treba? Kad je život grk, da nam barem kafa bude slatka.

JOKO: I to je što zboriš.(Emira donosi šećer i kašičicu. Oni sipaju i miješaju. Kad su popili kafu) Danu, pričaj, imena ti, kako to bi.
MARKO: E, dočuli mi da su financi orobili Pivsku planinu i zajmili sav mâl i što su ufatili pride, âmo da to prodaju, da namire dug za daciju. Nude u po cijene, kô što znaš, krave, telad, ovce, koze... Mogli smo se nabačat mesa za godinu. Pa jedan dan da ga pečemo pod sač, drugi dan na ražanj, treći da kuvamo, četvrti da ga solimo, ne, no prvo da ga solimo da se ne ukvari, pa kad ga stavimo pod pijez, da uživamo u pečenje... I, oće prkno, kô vazda. I vladika je napisô da smo slabostima zemlji privezani!
JOKO: Napisô, vele, tako mi boga.
MARKO: Ali ne dâ - obràz!
JOKO: Ne da obràz!
MARKO: A Vidosava pogledala kroz pendžer. Vazda je korim što se naginje. No da nije provirila, ne bi viđela bruku. Oni Vojin, nesuđeni đuvegija, kupio u po cijene pivskoga vočića i privezô ga nama pred kuću! “Lelee”, zakuka Vidosava. “Što je?” Ja se, pravo da ti rečem, prestravio, da joj nije igla od singerice prošla kroz prst... A ima zlatne ruke. Povazdan šije. Ne more odoljet koliko se naručuje.
JOKO: Čujao sam, bogomi, za te njene ruke.
EMIRA: Zlatne ruke.
MARKO: Neka de, dâko se snađemo. I, đe sam ono stao?
EMIRA: Pitô si Vidosavu što je to bilo.
MARKO: E, pitam ja nju što leleče, a ona mi veli: da nas je đuvegija obrukô, polakomio se na dža-

baluk, i kupio ukradenoga vočića. Veli: ”Tata, mili, ne mogu se ja udat za izdajnika!”
EMIRA (dok Vide viri kroz vrata): Tačno tijem riječima.(Plače.)
MARKO: Neka de, znam što je rekla. A oni vočić Vojin još napolju. Biva, skanjiva se da uđe. Biće se i sam pitô: je li to smio uradit! A polakomio se, za svadbu. Biće mućkao u onu tikvu: “Poješće se, zaboraviće se.” A kako zaboravit, vrat slomio, da bog da, niz one strane. Je li se zaboravio Staniša Crnojević? Ne. A Nikac od Rovina? Ne.
JOKO: Niti će.
MARKO: Ništa se krupno, ni zlo ni dobro, ne zaboravlja. A Vide veli: ”Tata, mili, ja ću mu bačit ovi prsten pod noge, no ga ne mogu skinut! Slušaj, tata mili, ako ga ne budem mogla skinut (evo će mi suze na oči)..., a ti donesi onu šekiricu da mi prst odsiječe, pa neka mu i prst i prsten najedno! (Emira plače, Vide na vratima plače.)
JOKO (ustane i skida kapu): Svetica! Bogomi to nije bilo lako reć! (Šedne. Stavlja kapu na glavu.)
MARKO: A ja - što ću? Ulazi jedan vočić na vrata, a oni drugi, vezani, múče pred vrata, da ga cijelo selo čuje.Vide ište šekiricu da joj prst odsiječem!
EMIRA: Muke Isusove.
MARKO: Neka, de... Ne zbunjuj me. Čim me neko prekine, ja izgubim nit. Đe sam ono stao?
EMIRA: Vidosava ište da joj odsiječeš prst.
MARKO: E, bravo, a ja mislim: kako ću, crni kukavac, osakatit šćer? Ko će je poslije uzet? Jer od žene se ne traži samo obraz! Mnoge obrazne šede doma i pletu sijede u prijeklad, a one bezobrazne se šikaju s oficirima...

JOKO: Ima i toga, tako mi boga.
EMIRA: Viđeste li kad ružnu ženu s ružnijem mužem? Jok. No sve delija do delije. Jer one grabe, a poštene čekaju...
MARKO: Neka, de... Đe sam ono stao?
EMIRA: Vide traži da joj odsiječeš prst.
MARKO: A kako? A oni Džabaluković na vrata.
EMIRA: A mi se izmučile sa sapunom da skinemo prsten. Najednom, skliznu on, zveknu u korito. Jedva ga ugrabih da ga voda ne odnese. Te ti ja šćeri: "Na, šćeri moja, jedina, pa uradi š njime što misliš da moraš!" (Plače.)
MARKO: A ona zgrabi oni prsten pa Vojinu pred noge!
EMIRA: A on se nećka. veli: "Sramota je!"
MARKO: A ja velim: "A je li sramota, Džabalukoviću, što si ukradenoga vočića vezô pred moju poštenu kuću?! I još oćeš da ti dam šćer? Da se obrukam, za vijeki vjekov, sa takvijem zetom!"
EMIRA: Jedva ga išćerasmo napolje.
JOKO: Mašala! Junački!.. Pa, oćete li mi dat šćer za sina? Nije moj Živko na Bosvor no tu.
MARKO: Tebi fala, Jokašu, što se se šetio moje šćeri. No isto nam nije milo da ti dolaziš a on tamo blanja i đelje u tišleraj. Je li prešnija svoja žena, buduća, ili tuđi prozor?
JOKO: Ne zamjeri, prijatelju, ali on je dao riječ kad će to završit, prije no smo čuli ovo za sveticu!
MARKO: A, tako. E, milo mi je da se držite zadate riječi. Tebi fala a mi ćemo razmislit. Treba i oni dvoje da se vide. Ovo su nova vremena, Jokašu.
JOKO: A ne velim ja da se išta preskače, moj dobri i dragi Markiša. Biće kolo u subotu. Neka

skaču. Neka oni odluče. Samo da se ne zaruči prije.
EMIRA: E, nećemo prešit ovoga puta no otvorit oba oka. Oni Vojin je bio s one strane proloma, pa smo ga slabo poznavali. A ko bi i pomislio da će se polakomit na vočića za svadbu. A tebi fala. I pozdravi Živka.
MARKO (put žene, odgurne je blago da ne ide do vrata): Pa, zbogom, Jokašu.
JOKO: Zbogom i do viđenja!

(Joko odlazi.)

Scena sedma

MARKO (put žene, ali tiše da ga onaj što je otišao ne čuje): Što si se raskokodakala, jadna. Ti bi mene istisnula iz kuće...
EMIRA: Znaš li ti kakav je to tečnik? Ima zlatne ruke. On ti je i ovi stolovač napravio, ili ti je stao mozak.
MARKO: Jes', napravio mi je stolovač, nijesam išćućio. No što ti prvačiš sve ispred mene? Reći će narod da se ja ne pitam ništa. Ti si mi gora no Vojin sa vočićem.
VIDE: Vi mi opet oćeraste đuvegiju.
MARKO: A ne oćerasmo no zatežemo. Dižemo ti cijenu, jadna.
VIDE: Nijesam ja na prodaju da mi dižete cijenu.
EMIRA: A koga bi ti najvolija, šćeri?
VIDE: Ja Vojina, da se nije obruka. (Majci, povjerljivo) Ja sam ga snijevala.
EMIRA (šćeri, povjerljivo): Jašta no snijevala. Neće ti Nikola Pašić doć u san, s onom bradom ko u

igumana. Njemu ne treba korbatuo no kad legne pokrije se onom bradom. No sad otpada i Vojin. A Živko je, bogami, tečnik, domaćin..
VIDE: Jes' no je zaljubljen u drvo, majko. Gleda mu u one žile, pogađa kudijen će pući ako se pregrije. On kad blanja onu dasku, kô da miluje ženu. Pa mu ruka klizi prô onoga oblanjanoga, da vidi je li glatko.
EMIRA: Uuu, a okle ti to znaš, iskopanice?
VIDE: Vodio me da mu vidim radnju.
EMIRA: Uuu, pa on je onda poslô oca da te prosi!
VIDE: A-ha.

Scena osma

RAŠO (spolja): O, domaćine!
MARKO (prene se): Evo nas, evo. 'Ajd' naprijed. Jesi li ti to, Rašo? (Daje znak Vidi da se ukloni a ženi da se pomakne prema ognjištu.)
RAŠO: Ja, glavom, ali bez brade.
MARKO: Imaćeš kad, Rašo, da je puštiš.
RAŠO: Pomaga bog.
MARKO: Bog ti pomogo. (Ruče se i ljube. Ulaze. Marko mu nudi stolovač.)
RAŠO: To je za domaćina i starije.
MARKO: A da gost je glavni u kuću, Rašo. Śedi i beśedi. Ma prvo prigni. Đe je ona boca? A, evo je. Miruna, pristavi tu kafu. (Pruža bocu Rašu. Rašo prigne i naježi se.)
RAŠO (tek tada primijeti Emiru): Pomaga bog, domaćice.
EMIRA: Bog ti pomogo. (Pere džezvu, pristavlja kafu. Začuje se singerica.)

RAŠO: Svetica i singerica. Ko bi rekô da će se to složit?
MARKO: O kome to pričaš, Rašo?
RAŠO: O svetici, a da kome, Markiša. Prozukalo se, bogme, na daleko. Evo će dolazit prosci sa Bosfora. (Prigne iz boce. Naježi se.) Grom.
MARKO: Kakvi prosci, Rašo? Ko to pominje ta', kako 'no reče, Bospor?
RAŠO: Bosfor, Markiša, Stambol!
MARKO: Pa ko to misli dolazit sa toga Bospora?
RAŠO: Bosfora. Priča mi je Niko.
EMIRA: Uuu (uhće uz ognjište).
RAŠO: Pa ja mislim da sam bliži. Što će vama zet sa Bosfora, Markiša? Sa levorom za pas. Pa mjesto da ubije sultana, da ga opjevamo uz gusle, on mu čuva banku! Ono što je ovđe opljačka!
MARKO: Davno je to bilo, Rašo. Sad pljačkaju drugi.
RAŠO: E, vazda će se neko nać. (Povjerljivo) Zato treba glasat za iste. Oni su se naplastili.
MARKO: Bogomi, mešči da ti nijesi bez brade, iako se ne vidi.
RAŠO: Prijene, Markiša, od starijih, mudrijih. Slušaš, ne slušaš, ali vazda nešto prijene. Uzmeš, a ne plaćaš.
MARKO: Jes', ko zna čemu služe uši... Pa, što veliš da si ti bliže?
RAŠO: Bliže đevojke. A ko prvi po đevojku, njegova đevojka.
MARKO: A koja to đevojka?
RAŠO: A da Vide Svetica, Markiša, a da koja.
MARKO: Jesi li ti, Rašo, znava za nju prije no se pročulo da je vrnula prsten onome Džabalu-

kovi}u? Što ne stiže prije njega? No se obrukasmo.
RAŠO: Nijeste se vi obrukali, ni dô bog, no on. A nju sam znavâ iz kola, izdaleka. Kako sam joj mogô zavirit u dušu, Markiša, prije no se ovo pročulo? Koliko ljudi znaš a ne poznaješ?
MARKO: Rekoh ja da ti nijesi brez brade, Rašo. Bogomi, zboriš mudro.
RAŠO: Fala ti, đe čuo i đe ne čuo. No, danu pričaj kako je to bilo, kad mu je bačila prsten pod noge. I tražila śekiricu...
MARKO: Pa, eto, sve si čuo, moj Rašo. Obruka ne oni Džabaluković, kupio vočića za svadbu i veza ga nama pred kuću. I došô da se pofali kako je to fino trgovô, džabe. Kako je domaćin čêk. I nije on po duši loš, no meleman. I mene je bilo, pravo da ti rečem, ne samo stid što mi je doveo tako kupljenoga vočića pred moju poštenu kuću, no i žao što nije razmislio. A ne mogu mu pomoć, kad je sam skočio u ambis. Kako da ga dofatim? A Vidosava stala da čupa kose. “Tata mili, ne mogu se ja udat za izdajnika!”
RAŠO: I tražila śekiricu da joj otkineš prs', ako ne bude mogla da skine prsten s njega, da mu ga bači pod noge.
MARKO: Eto vidiš, moj Rašo. Sve si glavno čuo. A bi li ti danas došo za nju, da nema toga prsta?
RAŠO: Bi, duše mi. Ta bi se ruka brez prsta pokaževala ka ruka svetoga Jovana. Mada sam čita da ima dvadeset i dvije takve ruke, Jovanove. A u Vide nema nako dvije... Junački! Ko Vuk Lopušina te je pušio nabijen na kolac, da prkosi sulta-

nu! A ne kô ovi Jokov delija, da mu čuva banku! A kako skidoste prsten?
EMIRA: Mazali sapunom, mučili se muka Isusovijeh.
MARKO (`ženi): Neka, de. Oće li ta kafa.
EMIRA: Evo sad će.
MARKO (sluša singericu): A ima zlatne ruke. Bogomi, kô oni Živko.
RAŠO: Koji Živko?
MARKO: Tišler.
RAŠO: A, Živko Jokov. Jes', no kad mi odemo u kolo da gledamo đevojke, a on u šumu, od stabla do stabla, sve gleda koje je pravo, kudijen mu zavrću žile, pravo ili ukoso, kô u trešnje. Od nje se pravi top, jer drugo drvo puca, a ona ima izuvijane žile, ko obruče. On ti je lud za drvetom, moj Markiša.
MARKO: Bogomi sam to čujao za Živka. Gleda u jele a ne u đevojke!
EMIRA: Uuu.
MARKO: Ide li ta kafa više?
EMIRA: Ide, ide. (Diže džezvu, sipa u šolje. Donosi na sto.)
MARKO: Jesi li metala cukra, ili si jopet zaboravila?
EMIRA: Metnula sam, metnula.
MARKO (duva pa srče, pa ispljune): Ovo ti je so, a ne cukar, Miruna!
RAŠO (se muči sa gutljajem u ustima ali ga proguta): Pa jes' malo slanjikavo.
MARKO: Što je to s tobom, Miruna?
EMIRA: Uuu, lele mene. A nije čuda, moj čoeku, što smo preživjeli. Sad ću ja drugu.

RAŠO: Pa, nije čudo. Prepatili ste. A je li je mnogo boljelo?
MARKO: Što? Koga?
RAŠO: Pa, Vidosavu, kad si joj odśekô prs'! A, nijesi ga odśekô, no je ona to tražila. Viteški. Eto i ja sam se zbunio, a ne neće majka.
MARKO: Evo, sad će druga. (Ženi) Što miješaš te kutije?
EMIRA: Obje su bijele.
MARKO: I sir i luk su bijeli, ali miš neće luk.
EMIRA: E, ma luk se čuje na daleko, a so ne smrdi.
MARKO (povjerljivo Rašu): Ne mogu joj ništa.
RAŠO (isto tako povjerljivo): U pravu je ona. So ne smrdi.
MARKO: Ali bi bilo bolje da ga ne miješa sa cukrom.

Scena deveta

VOJIN (spolja): O, domaćine.
MARKO: Evo nas, evo. 'Ajd' naprijed. Jesi li ti to, nesuđeni zete?
VOJIN: Pomaga bog.
MARKO: Bog ti pomogô. (Rukuju se hladno. Ne ljube se.) Koje dobro?
VOJIN: Vrnuo sam vočića!
MARKO (kao da prevodi ukućanima): Vrnuo je vočića. (Njemu) A kome, Vojinoviću?
VOJIN: Financima.
MARKO (ukućanima): Vrnuo je vočića financima. (Njemu) A đe ih nađe?
VOJIN: Gore u han.

MARKO: One iste od kojijeh si ga kupio?
VOJIN: Ne one no druge.
MARKO: Pa što rekoše ti drugi?
VOJIN: Da oni s tim nemaju ništa.
MARKO: A što si ti rekô njima?
VOJIN: Da im ga vrćem, jer je ukraden. A ako će mi vrnut pare, neka vrnu. Ako neće, neka je njima na obraz.
MARKO: Okle financima obraz, Vojinoviću? I, nijesu ti vrnuli pare?
VOJIN: Jok.
MARKO: A ti?
VOJIN: Ostavio sam im vočića.
MARKO (odlazi do prozora): Ali nije on tebe, Vojinoviću. Evo je došô za tobom. (Čuje se kako múče vočić, kao kravica. Rašo ustaje. I on ide do prozora.)
EMIRA (također pogleda kroz prozor): Lele, evo nam ga opet pred kuću. A nu, miči nam ga odavde, Vojinoviću!
MARKO: Skuva li ti tu kafu sa cukrom? Dâko se snađemo bez tebe. (Vojinu) Vojinoviću, mičite nam se od kuće, napasti!
VOJIN: Ja sam im ga vrnuo.
MARKO: Ali ga oni nijesu uzeli. A njemu (pokazuje kroz prozor) nešto se mnogo dopadaš. Ide za tobom kô tele za kravom.'Ajde, Vojinovići, mičite ni se od kuće, bogom vas kumim! Izdiri, e bi druga. (Ide prema dvocijevki na zidu. Uzima pušku.)
EMIRA: Ne, čoeku moj, nemoj da pukne veća bruka.
MARKO (sa puškom u ruci): Kud će veća bruka, Miruna, no da ni ukradeni vo múče tuna po

vascijeli dan! (Priđe prozoru i opali u vis. Emira zatiskuje uši dlanovima.)

Scena deseta

VIDE (izlazi iz sobe, prilazi Vojinu): Bježi, ili će te ubit!
VOJIN: Ajde sa mnom, Vidosava.
VIDE: Pa da nas ubije oboje. Bježi, Vojine. Ti si kriv. Kako si nas mogô obrukat?
VOJIN: Lako je tebi kad te čeka novi prsten.(Iz Vidine sobe začuje se meket jareta. Vojin prilazi Rašu. Tiho mu kaže) Viču na mene zbog vočića, a sakrili su pivsko jare. (Izlazi. Rašo ostaje zbunjen.)
EMIRA (Čuje kako jare mekeće): E ne more ona bez jareta. Sakrila ga da ga ne zakoljemo. (Ali prevre voda u džezvi. Prska na ognjište.)
MARKO: Ugasi ni se vatra, Miruna. (Emira pritrčava, skida džezvu. Voda se prolije. Opet je opekla prste. Marko, Emira i Vide se skoncentrišu na vatru. Kad se okrenu, vide da su sami.) Đe se izgubi oni Rašo? Đe ono mekeće jare?
VIDE: Tata mili, ja sam ga sakrila da ga ne zakolješ.
MARKO (naslonjen na dvocjevku): Pa eto, šćeri moja, ti si – zaklala nas! A Rašo je pomislio da si ga kupila od finanaca, i pobjegô.
VIDE: To je naše jare a ne pivsko!
MARKO: A piše li mu to na prkno? Jare kô jare. O, žene, žene. Jedna kuva slanu kafu, druga veče jare za singericu. Ko će sad ubijedit cijelo selo da

je to naše jare, a ne kradeno, Vidosava!? (Klone u stolovač, naslonjen na dvocjevku.)
EMIRA (Vidi): Rekoh li ja tebi, šćeri, da ne ideš na pendžer u vjenčanicu?
VIDE: A što ću ja sad, majko? Rašćeraste mi četiri đuvegije. Jedan ne valja jer je u Stambol, drugi ne valja jer je u tišleraj, treći ne valja jer je došô bez oca da me prosi, a četvrti ne valja jer je kupio kradenoga vočića za svadbu. Jesmo li mi ljudi ili anđeli? Smijemo li mi da pogriješimo... Vojin se pokajô, ali to ne važi. A kad skoči u oni ambis, svak će reći: "Greota! Što je on kriv, mlad, zelen, bez oca, sa bônom majkom. Njemu je baš preša da se ženi. Pa i ako je kupio cijene vočića, nije ga on ukrô! 'Oće li vočića ko kupit, ili će krepat tražeći kupca, Pivjanima je isto. Nema vočića. A on ga sad ćera od sebe. Što mu more? Ne more od njega pobjeć nâko u smrt!... Smrt! (Istrči napolje, prije no su i Emira i Marko uspjeli da shvate što je ona rekla.)

Scena jedanaesta

(Spolja se čuje kako Vidosava viče: "Vojine, Vojineee". Oni se prenu i naćule uši, ali bez snage da se maknu. Samo se čuje kako Vidosava viče. Odustanu od izlaska. Vrate se. Marko klone u stolovač a Emira kraj njega stane, naslonjena na sto.)
MARKO: Nađosmo jare, a izgubismo šćer i obraz, moja Emira!
EMIRA: Bezbeli.

(Marko naslonio bradu na cijevi od puške. Emira, valjda u strahu da se on ne ubije, uze oprezno pušku i. kad je on pusti, stavi je na sto)

Scena dvanaesta

(Na vrata u dubini, koja su ostala otvorena kad je Vidosava istrčala, ulazi Knez, teško, sa štapom. Ne zbori ništa. Marko i Emira su mu okrenuti leđima pa ga ne vide. A on: sluša kako jare mekeće.)

Z a v j e s a

Nas neko sanja!

TRAGIKOMEDIJA U JEDNOM ČINU

LICA:

Đoko Stavor, novinar kojega boli zub
Dr Svezner, informatičar
Dr Kobalt, kancerolog
Dr Švarc, astrofizičar
Dr Elektra, elektroničar
Dr Cilin, internista
Novinareva žena
Njihova đeca
Komšinica
"Dijete" u kolijevci
Statisti

Dešava se u Crnoj Gori i na
Rocky Mountain-u godine 2222.

Scena prva

(Novinar kojega boli zub. Stavlja pamuk u uši, da ne sluša TV, a TV zbori o spuštanju čovjeka na Mars. Novinar povremeno ječi, dolazi do kreveta koji je u desnom uglu, legne ali opet ustane. Hoda, bije se šakama u glavu.)

GLAS sa TV: *Danas prestaje nagađanje o kanalima na Marsu. Čovek je uspeo da se spusti na njegovu površinu, da svojim očima, i očima kamera, vidi to tlo starije od Zemlje, koje je zbog toga ostalo bez dovoljno vlage, potrebne za održavanje života, za razliku od Venere koja je mlađa od Zemlje i na kojoj je vlažnost još uvek nepodnošljiva. Snimci koje primamo su, kao što vidite, veoma oštri. Šalju nam ih astronauti Flečer i Petrovski. Senke predmeta pokazuju ugao osvetljenja koje dolazi sa Sunca i njihovu visinu. Brda su mnogo viša nego na zemlji. Brdo na Marsu može da dosegne i 20 kilometara visine...*

(Ulazi Novinareva žena sa komšinicom.)

KOMŠINICA: Jeste li mu dali kofepirin, kofecetin...

ŽENA: Uzeo je dva bayera. A ja sam mu u vodu prije no je popio aspirin razmutila malo praška za spavanje.
KOMŠINICA: Zub i nesrećna ljubav, to su najteži bolovi.
ŽENA: I ni za jedan od tih bolova nema jednostavnoga lijeka.
KOMŠINICA: Spustili su se na Mars a za gripu vele: lezi i čekaj da prođe!
(Novinar se primirio i spustio na krevet. One izlaze na prstima.)

Scena druga

(Kroz raširena vrata na točkovim uzlaze u prostranu kancelariju naučnici koji prate kretanje spuštanje na Mars. Svi imaju na reverima okačene plastične kartončiće sa imenom i specijalnošću. Umorni su, trljaju oči. TV aparat uključen; prikazuje poznatu salu odakle se prati lansiranje satelita. U prostoriji je aparat za kafu, telefoni, više stolica, velika fotografija satelita, velika fotografija kugle zemaljske...)
Dr SVEZNER dr KOBALTU: Ovo je ispalo fenomenalno.
Dr KOBALT: Bez greške. Putovali su mjesecima bez saobraćajne nezgode. Sad imamo dvanaest sati za odmor, pa ponovo unutra.
Dr SVEZNER: Ali kako da se spava kada čovjek hoda po Marsu! (Obraća se dr Švarcu koji nailazi.) Her Švarc! Kako vi komentarišete tezu da se svemir širi? Za ime boga, zar svemir nije sve +

mir = svijet, sav svijet, vasiona. Pa ako je vasiona, svemir, univerzum - sve što postoji, kako to s v e može da se širi? Zar postoji nešto i izvan svega što postoji?
Dr ŠVARC (natoči šolju kafe iz bokala izvađenog iz aparata): Naši pojmovi, dragi kolega, uslovljeni su našim boravkom na Zemlji. Ako nešto bačimo gore, pašće dolje. Zašto?
Dr SVEZNER: Zemljina teža.
Dr ŠVARC: Ali kad je Leonov izišao iz sputnjika, ti su pojmovi izgubili smisao. U vasioni nema gore i dolje. Pa onda stalna rotacija relativizuje i pojmove: lijevo i desno.
Dr SVEZNER (telefonira pa usput): Kako može da postoji nešto što nema ni početka ni kraja? Kako ćete zaspati ako se nalijevate kafom?
Dr ŠVARC: Meni to ne smeta.
Dr SVEZNER: Blago vama.
Dr ŠVARC: A kružna linija? Točak bicikla? Gdje je tu početak i kraj? Postoji, naravno, prostor izvan točka i kružne linije, ali ako okolo neke ose napravimo bezbroj kružnih linija, dobićemo kuglu, kao ovu gore. Đe je na kugli početak i kraj?
Dr SVEZNER: Razumijem da se po Kugli zemaljskoj može hodati vječno, to jest dokle ona traje, a da joj se ne nađe kraj, ali ipak ostaje prostor okolo Kugle. Isti ovaj Mars, pa Mjesec, Venera, Pluton, Sunce, sve je to izvan te naše Kuglice.
Dr ŠVARC: To još ostaje da se razjasni. Ali, fakat je da i u vasioni i u voćnjacima imamo najviše okruglih planeta i plodova! (Pokazuje na poster Zemlje.) Sunce, Venera, Sirijus, i zrmo grožđa, trešnja, višnja, sve je to kugla, to jest savršen-

stvo. I kod dr Elektre, drage moje kolege, najviše obožavamo - obline, zar ne?
Dr ELEKTRA (dolazi, u pantalonama koje lijepo vajaju njene noge): Da li ja to sebi laskam ili ste me pominjali?
Dr SVEZNER: O onome što smo pričali, mogli bismo i da vam otkrijemo tajnu. Ali ono o čemu smo mislili - malo teže.
Dr KOBALT: Kolega Švarc nam je govorio o oblinama u svemiru kao znaku savršenstva (pokazuje Zemlju na posteru), pa smo bili slobodni da ih zapazimo I na majčici Zemlji.
Dr SVEZNER: *Venera su, Venera giu. Due perfezioni.*
Dr ELEKTRA: *Siete molto gentili.*

Scena treća

(Pojavljuje se Novinar, ali sa mikrofonom. Gleda u plastične kartončiće. Obraća se baš ovoj grupi.)
NOVINAR: Možete li mi pomoći da nađem doktora Cilina?
Dr SVEZNER: Upravo dolazi.
NOVINAR (u međuvremenu se obraća dr Švarcu): Dr Švarc?
Dr ŠVARC: *Ja, bitte.*
NOVINAR: Da li je istina da se priprema otapanje polarnoga leda na Marsu?
Dr ŠVARC: Ja, to bi bilo vrlo korisno. Pitanje je, međutim, da li bi tu vodu upilo porozno tlo ili u unutrašnjosti Marsa postoji voda.

NOVINAR: Znači, nije vam bilo dovoljno što ste, emitujući u eter deset milijardi tona ugljen dioksida godišnje otopili pola polarnoga leda na Zemlji i digli nivo mora za tri metra, i poplavili i vaš Kejp Kanaveral, i Igalo, ulcinjsku plažu, Buljaricu, Veneciju, Budvu, sevemu Njemačku, nego oćete da to uradite i na Marsu! (Vadi išečak iz novina.) Gospodo, vi ste decembra 2002. izjavili da će se more u ovome vijeku podići između 38 i 47 centimetara!
Dr SVEZNER: Ali u tu računicu nije ulazila nuklerana katastrofa na Arktiku. Ko je mogao da zamisli da će avion sa nuklearnom bojevom glavom pasti na led i eksplodirati! I da će to dovesti do dodatnoga otapanja leda!
NOVINAR: A ko je poslao na Arktik avion sa nuklearnom bombom koja se može nekontrolisano aktivirati? Marica Perova? Dakle, u tom evion u neko je udesio da nuklearna bomba eksplodira, a to je dovelo do otapanja leda i potapanja Venecije.
NOVINAR: I sada Bojana ne nosi vodu u more nego je more stiglo u Skadar. Ostali smo bez dvanaest kilometara duge Velike plaže.Kotor viri iz mora kao da se u njemu krije...
SVEZNER: Ali sada oni sa viših spratova mogu sa prozora da skaču u vodu. Ne moraju da idu na plažu. Ne treba im trampulina!
Dr ŠVARC (Novinaru): Vi ste, mladi kolega, idealist. Mislite da se nešto može postići bez žrtava. Ako hoćete da pomognete bolesniku, skuhaćete mu pileću juhu, *ist das Wahr*? Ali prvo morate

zaklati kokoš. Dakle, život vašeg bolesnika zavisi od kokošje smrti!
Dr CILIN: Ima li išta ljepše nego pokloniti jedan cvijet lijepoj dami (pokazuje na Elektru), pogotovo ako ga ona zaslužuje. Ali za taj cvijet to je - smrt! Smrt zauvijek. Isus je možda vaskrsnuo ali cvijet sigurno ne bi.
NOVINAR (pogleda u kartončić na reveru sagovornika): Dr Cilin?
Dr CILIN: Da.
NOVINAR: Reporter "Montenegro njusa"- medicinska rubrika. Da li je pronađen lijek protiv povišenoga krvnoga pritiska?
Dr CILIN: Vaše ime?
NOVINAR: Đoko Stavor.
ELEKTRA: *Gioco*, igra, *interessante.*
NOVINAR: Nije to igra, šinjorina, nego Đorđe, onaj koji je zbô aždaju.
(Electra učini grimasu, jer joj je scena neprijatna.)
NOVINAR (nastavlja) A koji je, među nama rečeno, izmišljen prema egipatskom bogu Horusu koji je slikan kako sa konja ubija krokodila. Inače, *georgios* na grčkome znači zemljoradnik a ne konjanik. Tu mu je, u imenu, veza sa zemljom, *gea*!
Dr KOBALT: Gea! Interesantno.
Dr SVEZNER: Zar je sveti Đorđe izmišljen?
NOVINAR: Pa što? Izmišljen je i Miloš Obilić. Srbi su saznali za njega iz turskih izvora, četrdeset godina poslije bitke, đe se pominje kao Biliš Kobila, pa je ovamo dugo bio Kobilić, dokle to nije uljepšano u: Obilić. Jer je Bajazit ubio brata u borbi za prijesto, što je bilo uobičajeno i u Vizan-

tiji. Dvadeset i šest vizantijskih careva ubijeno je u borbi za prijesto. Foka je udavljen u kadi...
ELECTRA: Juh.
NOVINAR (nastavlja): I koliko god je ružno to davljenje, ipak je lijepo saznanje da je postojala – kada! Pa je Bajazit organizovao i ubistvo oca, a za to mu je najpogodnija bila bitka. I zato se ne zna đe je taj Biliš Kobila rođen. A za Homera, o kome, takođe, ne znamo ništa, ipak se otimaju (čita iz jedne cedulje koju izvadi iz džepa): Smirna, Rodos, Kolofon, Salamina, Hios, Argos, Atina... No, zaboravismo na krvni pritisak.
CILIN: Hipertenzija se lako kontroliše. Kad se ustanovi terapija, treba se samo držati procedure: pola ili cijela tableta prinorma, ili atenolola, inderala - ujutro, pola ili cijela tableta uveče.
NOVINAR: Manje soli, izbjegavati pečenje; poslije ručka dobro dođe andol...
Dr CILIN: Da.
NOVINAR: Znači, vi o tome ne znate ništa više od mene!
Dr CILIN: Molim!
NOVINAR: Kažem da nijeste našli način da čovjeka izliječite od pritiska, nego da samo, doživotno, guta pilule!
Dr SVEZNER (Novinaru): Mladi gospodine, vi ste drski.
Dr KOBALT: Ko je pustio ovoga bezobraznika među civilizovani svijet?
NOVINAR: Mačku o rep vaša etikecija. Je li ovo, doktore, jedna od tih bočica tableta protiv povišenog pritiska?
Dr CILIN (a i ostali se zagledaju u bočicu): Da.

NOVINAR: Pogledajmo što piše u ovome uputstvu uz lijek. Onaj ko ga uzme može da dobije: *lupanje srca, hladne noge,* zbog smanjene cirkulacije*, poremećaj sna, noćne more, halucinacije, depresiju i pospanost*. To sve ovđe lijepo piše. I to je vama lijek? Poslali ste čovjeka na Mars a nijeste mu dali lijek protiv krvnog pritiska. Zar nije logično da se on uzbudi spuštajući se na Mars? A od uzbuđenja će mu zalupati srce. I šta će da radi? Da guta lijek od kojega će dobiti halucinacije?
Dr ELEKTRA: Čekajte, mladi čovječe, to su eventualije.
Dr CILIN: To može da se desi, ali zato i postoji uputstvo. Upravo ste ga pročitali!
NOVINAR: Šinjorina, to je, prvo, štampano sitno da malo ko može da to pročita. A sad se uvoze strani ljekovi, i ovakva uputstva nijesu ni prevedena! Tekst je i na grčkom, mađarskom! Ko od vas zna grčki, mađarski? (Oni ne odgovaraju.) $
Śedi – evo ti jedinica. A drugo, što mi to pomaže? Samo me plaši. Ovđe ne piše šta da uradim ako poludim od lijeka!
KOBALT: A da li vi znate, mladi gospodine, kako nastaje sjenka? Od svjetlosti! Ista ona svjetlost koja nam obasjava dan pravi noć na drugome kraju planete. Koliko ste puta hodali a da vam je sunce iza leđa i sjenka ide ispred vas. Rekao bih da je to dijalektika prirode, ali ja nijesam marksist.
NOVINAR (vadi više listića koji idu uz lijek, bira) : Evo *glibenklamid*, za šećeraše, one blage. Neželjena dejstva, ili, kako se to naški kaže: kontraindikacije: *hipoglikemija*, to jest prećerano nizak še-

ćer, *drhtavica, mučnina, ošećaj gladi-* biva, dobiješ apetit od kojega će se stanje šećera još više pogoršati, *hladan znoj, lupanje srca.* Dalje: još gore posljedice: *dijabetička koma* - biva: padanje u nesvijest, - *teška renalna insuficijencija, insificijencija jetre, poremećaj funkcije nadbubrežne i tireoidne žlijezde...*To sve ovđe piše, oči vam ispale.
SVEZNER (odvraća pažnju od Novinara, jer ne može da mu odgovori): Eto kolika se prašina diže oko zaštite prirode. Ja se slažem da treba čuvati prirodu. Zar i mi nijesmo njen dio? Ali, ako to shvatimo bukvalno, pogasićemo sve vatre, pa I olimpijske, jer vatra je sagorjevanje kiseonika! Ali onda ćemo da se posmrzavamo i pomremo, a nas, ipak, treba pričuvati, jer i mi smo dio prirode! Dakle, ako u ime zaštite prirode pogasimo vatre, ugrozićemo tu istu prirodu, koja će ostati bez svoga ljudskoga ukrasa!
CILIN: Tako vam je i sa lijekom. Svaki je organizam donekle drukčiji. Prema tome, jedan od stotinu bolesnika može da ima te neželjene posljedice. Ali lijek je u cirkulaciji.
NOVINAR: Ali taj jedan od sto može da bude bilo ko, pa i vi! To vam nije palo na um! Evo *Proscar*, na italijanskome. Cijela strana o neželjenim posljedicama. Nije prevedeno.
CILIN (ignoriše novinara): Jedan je veliki meteor pao u Arizonu, drugi u Sibir. Mogli su pasti na Moskvu, na Pariz. *C' est la vie!*
NOVINAR (vadi iz džepa drugi lijek): Šinjorina, jeste li kada upotrebljavali kapi za oči? Pokazuje bocu: *Oftalmol*?
ELEKTRA: *Si.* Dajem ih majci svaka tri sata.

NOVINAR: Koliko dana?
ELEKTRA (računa na talijanskom): *Lunedi, martedi,mer*... deset dana.
NOVINAR: A da li ste pročitali uputstvo? Čita: "*Lijek usporava epi-te-lizaciju u slučaju povrede oka. Povećava intraokularni pritisak, pa je obavezna kontrola, ako liječenje traje duže od 10 dana. Može prouzrokovati i glaukom*!" Biva - maglu u očima, ćoravilo!
ELEKTRA: *Mamma mia*! Moram kući!
(Ostali nastoje da pročitaju što piše na cedulji. Elektra hoće da izađe kroz otvorena vrata ali ne može! Pred njom je nevidljivi zid, kao staklo. Udara pesnicom u zrak. Čuje se tup udarac. I ostali pokušavaju da izađu ali im se dešava isto! Ne vidi se ništa ali izlaza nema! Toliko su zbunjeni da u prvi mah ne obraćaju pažnju na Novinara, jer i on je zatvoren sa njima.)
KOBALT: Jesmo li mi to već počeli da haluciniramo?
SVEZNER: I ja sam koristio antihipertenzin.
ELEKTRA: *Aiuto,aiuto! Mammaaa*...
ŠVARC: *Hilfe! Hilfe*!
CILIN: *Au secourt!*
ELEKTRA:*Mamma mia, aiuto*. Ima li ko mobilni?
KOBALT: Na mobilnome ćete viđeti majku.
SVEZNER (se sjeti da ima mobilni telefon, ali ga ne daje njoj nego zove obezbjeđenje): *Hallo, securety, hallo*... Ovo ne radi. (Elektra pritiska brojeve na telefonu koji je na stolu.)
ŠVARC (se sjeti): Imam i ja mobilni. (Vadi ga iz džepa i pritiska brojeve.)
ELEKTRA: *Mamma,mammaaa! Non funziona*!

NOVINAR: Niks. Ništa ne funciona.
(Oni tek na njegov glas obrate pažnju na njega.)
NOVINAR: Nećete mi, da jebe oca, odavde izać'...
ELEKTRA: Juh.
NOVINAR (nastavlja)... dokle ne nađete lijek za oči od kojega se ne slijepi; i lijek za pritisak od kojega se ne ludi; i lijek za gripu o kojoj se pričalo još u vrijeme Nerona; hemoroide, koji se pominju u Bibliji; i objasnite zašto se širi prostata; spriječite da se skuplja kamenac u drob i bubrege; i nađete način da odjeća nestane kad treba vodit ljubav, a ne da se otkopčavamo, driješamo, sazuvamo, preznojavamo, i kad sve to uradimo – ne možemo više ništa da uradimo!
ELEKTRA: *Sequestro di persona*!
SVEZNER: Vi ste nas, gospodine, ilegalno zadržali u zatvorenome prostoru! Znate li vi da je to suprotno povelji Ujedinjenih nacija o ljudskim...
NOVINAR: Ne seri. Japanci su i prije tija pravâ imali prava da žive pa ste ih ispržili kâ ćevape u Hirošimu i Nagasaki! To su bili civili, žene i đeca! Što nijeste bačili bombu na front, na flotu! Prepali ste se talasa. Da vjetar ne nanese na vas radijaciju.
(Švarc proba da izađe ali udari u nevidljici zid.)
A je li ko sudio Trumanu za taj genocid i povredu ratnoga prava? Jok. No ste, da nam zamažete oči, slali âmo Trumanova jaja u prahu. A u Vijetnam nijeste slali jaja u prahu, pa ste tamo napravili 60.000 beba! Na jednu glavu ste stavljali zaštitne maske protiv otrovnih gasova koje ste sami bačali, ali na onu drugu glavu nijeste namicali kapuljače! I to vi je - civilizacija! (Elektri, koja se

šokira njegovim pričanjem)): Znate li vi, šinjorina, kako su lijepe naše Konavoke? Kâ Kubanke! Njih nijesam vidio ali mi je Zuvdija pričâ. Nošnja ih od malena formira, jer su utegnute u pâs, a iznad pasa slobodno, da grudi rastu, da đeca nijesu gladna. A noge neutegnute farmericama, no slobodno dišu a robe ispod raše dosta, da ne prehlade aparat za razmnožavanje. Ali kad treba voditi ljubav s njima, treba ono skidat, 'iljadu roba... Skini jedno, ispod njega drugo. Skini drugo, ispod njega treće. Skini treće, misliš, evo divote a tamo - još robe. I dok poskidaš sa nje sve što smeta, onda treba da driješaš svoje gaće, pa skidaš crevlje, pa odvezuješ mašnu i tako – ljetni dan do podne. I kad sve to uradi:, ne možeš ništa da uradiš, jer si posvršava sve posle i možeš slobodno da ideš doma, izmazan! A vi mi šaljete čovjeka na Mars, a ne umijete naći nešto da sve ovo spane sa nas u tren, kad zatreba, pa da se opet obučemo na tren, ako njen muž naiđe!
ELEKTRA: *Inudibile!*
ŠVARC: U prisustvu jedne dame! Sramota!
KOBALT: Zar nema ovđe policije? On je kao prijatelj: tu je kad ti ne treba, a kad ti zatreba, nema ga niđe.
NOVINAR: Lijepo sam vi objasnio: nema izlaska odavde dokle ne uradite nešto za narod! Ostavite vi Mars na mir. Dajte vi nama da nas ne bole zubi. Kako je moj đed Šako u devedeset i trećoj umaro sa zubima na broj? A nije znavâ ni za kalodont ni za dentamed, ni za ksilotol, ni za orbit, no je prâ zube tvrdom korom frumentina i drugom hranom.

(Vadi iz džepa jednu okruglu limenu kutiju, skida poklopac, vadi nešto iz kutije i penje se na sto, a oni zagledaju u onu kutiju. On pokazuje kamenčić u ruci.)
Znate li što je ovo? Tri ovakva kamenca, veličine dva centimetra, izvađena su iz moje bešike. Eto vam dolje ostala dva. Razrezali su me ovđe (pokazuje na šlic), kâ da sam nosio blizance.
CILIN: A zašto to nijesu bombardovali laserom?
NOVINAR: Pitanje glasi:"Zašto to nijesu bombardovali laserom?" Ima li još pitanja? Nema. Pa zato sam vas i uhapsio. Vi pitate zašto ovi bubulji nijesu razneseni laserom, pa onda izlučeni sa urinom. A ne pitate: zašto nema lijeka da se ne stvara ovaj kamenac u drob i u bubrege! Prvo ga, dakle, puštite da se formira bez smetnje pa kad naraste koji centimetar, onda ga sa uživanjem bombardujete! Eto, dame i gospodo, tako ste i Hitlera puštili da se razvije, ojača, napravi tenkove, topove, avione, da štrbne malo od Češke, pa podijeli Poljsku sa Rusima, pa onda udari i na Ruse, stigne do Moskve i do Kavkaza, umaršira trijumfalno u Pariz, bombarduje London a Koventri sravni sa zemljom, uguši plinom petšest miliona Jevreja, a onda kad ste viđeli da će izgubiti rat, navalili ste s apetitom da ga bombardujete, noću, a te bombe nijesu padale za vrat njemu, jer je on bio u bunker, ali jesu ženama i đeci i starcima u kućama i podrumima; bonicima i ranjenicima u bolnicama, jer vi noću nijeste viđeli đe oni snopovi padaju. Ubijali ste spomenike po parkovima, oltare u crkvama, nemoćne slike u galerijama. I da nacisti nijesu sklonili na vrijeme

one slike iz Drazdenske galerije, ne bi danas bilo Drazdenske galerije. ni one *Uspavane Venere* Đorđonea. Mi smo imali jednoga jugozingera Balaševića koji je pjevao o sebi i kokotu, pa je rekâ: "Princip je isti. Sve ostalo su nijanse." E, vi ste, dame i gospodo (pokazuje rukom odozgo dolje na njih), u principu na isti način puštili da se razvije i ovaj kamenac u moju bešiku i Hitler u Evropu! Zašto nijeste našli lijek proptiv kamenca i protiv Hitlera?
ŠVARC: Izvinite, ali on je legalno došao na vlast. Na izborima.
NOVINAR: I legalno udavio milione Jevreja! Zar vi nijeste sudili njegovim saradnicima? Jeste. A zašto? Da se ne bi sudilo vama za Hirošimu! A da ste spriječili Hitlera, Hirošima ne bi bila spržena.
SVEZNER: Društvo Naroda se nije moglo miješati u unutrašnje poslove jedne zemlje!
NOVINAR: A Koreja, Indokina, Vijetman...
SVEZNER: Vijetnam.
NOVINAR: Pa i ja sam rekâ Vijetman. A Palestina? Izmislili ste jevrejsku državu i tako izazvali rat koji još traje!
SVEZNER: Ali tamo je postojala jevrejska država!
NOVINAR: Tačno. $edi – pet. Ali i Indijanci su bili tamo đe je sada država Nju Jork. Pada li nekome na um da iseli Njujorčane i pušti tamo Indijance, da se vrnu na svoje? No puštimo to.
(Silazi, ali se zaustavi na stolici i sa nje priča.)
A znate li vi, dame i gospodo, da milioni ljudi odlaze na posâ umorni, neispavani, zato što beba noću plače. Treba se dizat, pa šikat kolijevku, ili je nosit po kući i tepat joj i pjevušit, a ujutro - na

posâ! Neispavani vozač vozi autobus pun đaka! Pilot – avion! Doktor - ide da operiše nekome mozak! I taman obriju tome nesrećniku glavu, i rastvore lobanju a doktoru – stane mozak, jer se nije naspâ! I tako prespava direktni ili izravni prijenos spuštanja na Mars! Jebali vas svi oni mali, zeleni Marsovci redom.
(Siđe sa stolice. Elektra pada u nesvijest. Strče se oko nje. Traže vodu. Niko ne obraća pažnju na Novinara koji odlazi kroz onaj "zid". Ni na televizor koji se ugasio. Masiraju joj vrat. Prenesu je na onaj Đokov krevet. Ona se trijezni.)

Scena četvrta

ELEKTRA: *Mamma*!
CILIN: Sve će biti uredu, *mademoiselle* Electra. Znate, mi smo iscrpljeni dvanaestosatnim buljenjem u one aparate. Počeli smo da haluciniramo. Ovo nije stvarnost. Ovo su samo naše halucinacije.
SVEZNER: Njega nema!
KOBALT: Koga nema?
SVEZNER: Onoga novinara!
CILIN: Kako nema? Ne može da - nema! Kuda je izišao?
SVEZNER: Pa sami ste, doktore, rekli da ovo nije stvarnost. Mi haluciniramo.
CILIN (povjerljivo): To sam ja izmislio da umirim nju!
SVEZNER: Ali, kao što vidite, to nije izmišljotina! Njega nema!
KOBALT: Možda više nema ni onoga zida!

(Krene da izađe kroz otvorena vrata ali udari glavom u nevidljivi zid i zatetura se natraške. Svezner ga pridrži da ne padne. Cilin pridrži Elektru da sjedne na krevet. Tajac.)
SVEZNER: Gospodo, ne može ovo ovako. Mi smo potrebni čovječanstvu. Neko će doći da nas izbavi iz ovoga apsa.
ELEKTRA (kao mjesečarka): Neće!
SVEZNER: Kako? Zašto neće?
ELEKTRA: Ono nije bio novinar!
SVI: Nego?
ELEKTRA: Naša savjest!
SVEZNER: Molim!
ELEKTRA: Ko može da dođe da nas izbavi od naše savjesti? ... Previše se bavimo besposlicama. Eto, ja nijesam ni pročitala to uputstvo za kapi za oči. Doduše, doktor Ambrozio mi je kazao da mama dođe na pregled nakon deset dana, ali nije rekao da ne smijemo da sipamo te kapi u oči duže od deset dana.
KOBALT: Mislio je da ste vi pročitali upozorenje.
SVEZNER: Dakle, vi smatrate da je nas uhapsila naša savjest! Ali mi šutra imamo smjenu!
ŠVARC: Ko će nas izbaviti odavde?
ELEKTRA: Mi sami. Čim promijenimo način mišljenja, nestaće toga nevidljivoga zida.
SVEZNER: Pa to bi onda bilo jednostavno. Kao da je teško promijeniti mišljenje!
ŠVARC (Svezneru): E, da bi se promijenilo mišljenje, treba ga imati!
SVEZNER: Počeli smo i da se vrijeđamo.
CILIN: Gospodo, nije vrijeme za bockanje. Šednimo da duboko razmislimo što i kako ima da se

radi. Prvo, mi smo u Sing Singu! Iz kojega nije lako izaći. Drugo, treba da shvatimo razlog hapšenja.
ELEKTRA: Razlog je Mars. Koliko je bolnica, sirotišta, puteva, škola, medicinskih pronalazaka: lijek protiv side, raka, gripe, zubobolje - moglo da se izvede ovim parama koje smo potrošili da iskrcamo čovjeka na Mars, da bi ustanovio da tamo nema ničega što već nijesmo znali!?
SVEZNER: *O kay, o kay*, ali mi za to nijesmo krivi. Države hoće da se takmiče; političari, pred izbore, uvijek smisle nekakav spektakularan sopstveni uspjeh, pa ga plasiraju baš pred glasanje. Neki siromašniji asfaltiraju ulice, neki, bogatiji, šalju ljude u svemir. NASA je zaposlila dvadeset hiljada ljudi, da se prije Rusa dođe na Mjesec, a kad je prestala propagandna potreba za tim, većina tijeh ljudih je otpuštena. Mi smo samo mali zupci toga mehanizma.
ELEKTRA: Zupci koji mogu da zaustave mehanizam...
SVEZNER: A, jok. Mi smo zupci koji se zamijene ako ne funkcionišu. I ako za jedanaest i po sati ne napustimo ovu apsanu, nas će u onoj sali pred kompjuterima zamijeniti neki drugi zupci.
ŠVARC: *Ganz natürlich*!
ELEKTRA: Ali ako i njima proradi savjest, neće!
ŠVARC: *Um Gottes willen, Fraulein*, pa to je stara priča o ratu. Kad bi svi ljudi odbili da pucaju, ne bi bilo ratova. Ali, pošto oko toga nema nikada sloge, jedan odbije da puca i onda upucaju njega! Četa odbije da puca, a oni upucaju četu. I poslije su svi mirni i poslušni. Tako i mi, ako kažemo da

ne možemo da radimo na svemirskome programmu, zato što nam to ne dozvoljava naša savjest, jer je na majčici Zemlji previše gladnih i bolesnih i treba prije svega brinuti o njima, umjesto nas to će raditi neko drugi! A gladni i bolesni će i dalje biti gladni i bolesni. I mi ćemo im se pridružiti!
(Tajac.)
CILIN: Gospodo, ovo nije proradila naša savjest!
ELEKTRA,SVEZNER: Nego?
CILIN: Nas neko sanja!
(Tajac. Gledaju oko sebe i gore, kao da misle otkriti toga koji ih sanja.)
ŠVARC (tiho): Onaj novinar!
(Tajac.)
SVEZNER (tiho): I on sada sluša što mi pričamo!
ŠVARC: *Natürlich*! I kada šapućemo.
CILIN: A mi možemo da razbijemo njegov san, samo ako ga poslušamo...
SVEZNER: Ili ga iznerviramo!
ŠVARC: Ne zaboravite, gospodo, da su sve ovo - njegove misli! Ovo nijesmo mi!
CILIN: *Neturellement*. A on neće iznervirati sam sebe!
SVEZNER: I mi ćemo zakasniti na sjutrašnji smjenu !
CILIN: Ipak, nije to tako bezizlazno. U snu se ne dešava sve onako kako mi želimo. Evo, ja često sanjam da ne znam gdje sam parkirao kola, a u stvari to mi se nikada ne dešava. Imam pamćenje... fenomenalno. Po majci.
ŠVARC: Zna li ko od vas što je to " indikatska norma"?
ELEKTRA: Što vam je to?

ŠVARC: Nemam pojma. Ali sinoć sam sanjao da ispravljam rukopis u kome je to bilo napisano drugim slovima, i ja sam sa strane napravio znak da se to presloži istim slogom. Čim sam se probudio, zapisao sam te dvije riječi.
(Vadi cedulju iz džepa. Elektra gleda u cedulju.)
KOBALT (razmišlja) : Indikatska norma. To vam je došlo u san, a vi ne znate što to znači! Kako je to moguće?
CILIN: U našoj svijesti nema ničega što nije prošlo kroz naša čula!
ŠVARC: To izgleda logično. Ali otkud onda ta idiotska "indikatska norma" u mojoj svijesti? Telepatija nije izmišljotina. Iz jedne glave misao može da ode u drugu. Ali kako: mi to ne znamo!
ELEKTRA: A šaljemo ljude na Mars!
SVEZNER: Gospodo, mi hulimo na našu profesiju.
ŠVARC (tiho): Ne hulimo mi. Ovo su "njegove" misli!
SVEZNER: Ah, da, izvinite.
ELEKTRA: Ja moram da vodim majku kod doktora Ambrozija.
CILIN: I to je njegova misao u vašoj glavi, *mademoiselle*. Hoće da vas muči. Vi ste ovdje, majka je tamo. Ona ne zna da se kapi ne smiju upotrebljavati više od deset dana...
ELEKTRA: Onda je i to što vi pričate njegova misao!
CILIN: *Neturellement!* On hoće da se mi grizemo!

Scena peta

(Dok vlada tajac iznenada se na sceni raskrivi dijete, kao da ga je neko ubo dračom. Oni tek tada primijete dječja kolica koja prije nijesu bila tu. Streknu od iznenadnoga glasa. Elektra ustane s kreveta, a Cilin, iza čijih je leđa dreknulo dijete, pade naprijed i dočeka se na ruke, kao da hoće da pravi sklekove. Pa se okrene i ostane šedeći na patosu. Izmiješani glasovi.)
ELEKTRA: *Mamma mia, che polmoni*!
CILIN: Ima dobra pluća.
ŠVARC - Elektri: Zar ga nećete malo uljuljati da se smiri?
ELEKTRA (prilazi kolicima): *Un maschietto*. Đetić, kako bi rekli Montenegrini.
(Dijete se prodorno dere. Oni stavljaju ruke na uši. Ona se saginje i uzima ga u ruke, ljulja. Glas đeteta slabi, pretvara se u gvaranje. Cilin se pridiže.)
SVEZNER: Je li iko od vas vidio ko je ugurao ova kolica ovamo?
(Svi odrječno okreću glavu.)
ELEKTRA (držeći dijete): Gospodo, izvinite na indiskreciji, ali moram da vas pitam: ima li neko od vas vanbračno dijete?
KOBALT: Otkud vam ta ideja?
ELEKTRA: Otuda što je uvijek majka ta koja ostavlja dijete. A zašto baš ovđe? Dakle, da li postoji mogućnost, odnosno opasnost, da je neko od vas otac ovoga mališe?
SVEZNER: Ko to može da zna!
ŠVARC: Liči li na nekog od nas?

(Pažljivo ga zagledaju.)
ELEKTRA: Zar vi ne upotrebljavate... zaštitna sredstva?
CILIN: Pa...ako dama kaže da je uzela pilulu, ili stavila ...spiralu...
KOBALT: Zašto bismo se deranžirali.
ELEKTRA: A ako ona hoće da vas ulovi, pa kaže da je uzela pilulu a nije? Zar vas nije strah od side?
CILIN: Ajte, molim vas, zar se mi družimo sa uličnim otpadom?
ELEKTRA: A Rok Hadson? Zvijezda, veliki ljubavnik na filmu, ali je umro - od side. Dakle, čija je prijateljica mogla da ostavi ovo dijete?
CILIN: Zaboravili ste, *mademoiselle,* da je to dijete prošlo kroza zid, kroz koji mi ne možemo da izađemo. Dakle, ugurao ga je onaj ko nas sanja!
SVEZNER: Ne vjerujem. On od nas traži da za jednu noć smislimo pronalaske koje čovječanstvo nije smislilo za hiljadu godina. Kako ćemo mi da razmišljamo ako to derle vrišti? Hoćemo li mi da mu mijenjamo pamperse? Ima li ovđe tople vode? Mlijeka, papice?
(Dijete se raskrivi tako da ga Elektra umalo ne ispusti. Svi streknuše od nagloga vriska. Ona ga ljulja ali dijete neće da se umiri.)
ELEKTRA: Izgleda da ste ga uvrijedili. Rekli ste da "derle vrišti" a to je mali čovjek koji ima pravo na zaštitu Ujedinjenih nacija!
KOBALT: Taj takozvani "mali čovjek" je ušao nepozvan i to je povreda privatnoga pośeda.
ELEKTRA: Ovo nije privatni pośed, gospodine Kobalt. Ovo je lansirna stanica. I ovo nije "tako-

zvani mali čovjek" nego pravo ljudsko biće koje plače gladno, kao što ste izvoljeli i vi da plačete kad ste bili gladni, kao i Hanibal, Džingis kan, Margaret Tačer, iako je Gvozdena Ledi, generalni sekretar Ujedinjenijeh nacija i sam sveti otac papa.
KOBALT: Dobro, de, malo sam prećerao. Ali kako ćemo mi da mislimo ako "njegova visost" drži koncert?
ŠVARC: Nije to najgore. Mene boli zub!
SVEZNER: A ja imam na nogama čizme!
(Svi se čude njegovim čizmama ali on pokazuje na njihove! Oni zavrću nogavice. Svi imaju čizme, pa i Elektra a nijesu se viđele zbog pantalona!)

Scena šesta

(Dijete se umiri ali se začuje glas):
GLAS NOVINARA: Skidaj čizme!
(Oni se prvo prepadnu a onda pokušaju da svak skine svoje čizme, ali ne ide. Onda se nijemo dogovore pokretom da jedan pomogne drugome. Sjednu na pod Svezner i Cilin kao jedan par a Kobalt i Švarc kao drugi i potežu jedan drugome čizme. I svi se od toga preznoje. Samo Elektra polaže dijete u kolica.)
SVEZNER: Ovo nijesu naše čizme.
CILIN: A ni naše noge.
ELEKTRA (podigne malo pantalone i vidi da i ona ima čizme): Ju!
KOBALT: Ovaj nevidljivi zid okolo nas je izmišljen, ali pošto se kroza nj ne može, znači da je on stvaran ali – u snu! A to znači da ni ovi životi

nijesu naši životi već životi koje nam je poklonio onaj ko nas sanja.
SVEZNER: A naša prava tijela će se uredno pojaviti u narednoj smjeni!
ELEKTRA: Znači, naš boravak ovđe trajaće dokle i njegov san.
CILIN: *Exactement.*
ŠVARC: Pretpostavimo da se mi poubijamo! Ne znam čime ni kako, ali zasad nije važno. Bitno je pitanje: što bi se tada desilo? Da li bi se time prekinuo njegov san?
SVEZNER: Bi. Jer on nas sanja iz osvete što smo poslali ekipu na Mars a nijesmo učinili ništa za milione građana koji se noću dižu da umire djecu koja plaču i zato umorni odlaze na posao. Onaj ko nas sanja bi nas oslobodio ako bismo izmislili način da se – kolijevka sama alarmira na dječji plač! I ljulja dijete dokle ne zaspe. Je li to tehnički problem? Nije nikakav!
CILIN: Sjajno!
ELEKTRA: Ali to podrazumijeva da bi dijete ponovo zaspalo, iako je mokro i gladno! Zar to nije okrutno? Da bi roditelji spavali, dijete treba da spava u…znate u čemu…
ŠVARC: U žitkim žutim govnima… Čekajte, zar mi o tome nijesmo već jednom razgovarali?
SVEZNWER: I meni se čini.
ELEKTRA: U prvoj verziji ove komedije?! I o farovima koji treba da se okreću kao prednji točkovi, da osvjetljavaju krivinu, a ne da plaše parove pored puta! I da smo to tada patentirali, sad bismo bili milioneri.
KOBALT: I to je neko već ugradio u auto!

ELEKTRA: I kolijevku koja se alarmira na plač! Ali nije našao načina da se uređaj alarmira drukčije ako je dijete mokro i prljavo, i da probudi roditelje. Je li to tehnički problem?
ŠVARC: Nikakav. Lako je udesiti da se uređaj ne alarmira ako bi ošetio vlagu i smrad.
ELEKTRA: Pa zašto to nije urađeno?
CILIN: Zato što su naše misli usmjerene na Mars, crne rupe, Dušanovo Carstvo!
ELEKTRA: Čekajte. A ako je dijete gladno? Kako bi uređaj to prepoznao? Da se ubaci sonda u crijeva? Priroda je, ipak, mnogo zamršena.
CILIN: On od nas traži i ljekove bez neželjenih posljedica; trajno rješenje problema visokoga pritiska a ne kljukanje pilulama, i ono o odjeći koja bi iščezla kad nama zatreba, a sama se navukla na naša tijela poslije...znate čega.
ŠVARC: Borbe prsa u prsa.
CILIN: Nije ni to sve. A zubobolja?
ŠVARC: E, to baš muči mene. (Vadi aspirin, traži čašu vode.) Ima li u ovome savršenstvu opreme jedna obična česma za gutljaj vode?
KOBALT: Pa i bosi smo. Bolje da opet obujemo ove čizme.
SVEZNER: Niti smo mi bosi niti su ovo naše čizme. Prema tome, neka se i prihladim, baš me briga. Ja imam, svi mi imamo druge živote i već smo u krevetima. Ni vas, doktore Švarc, ne boli zub. To je samo osveta onoga koji nas sanja. Mora da i njega boli zub.
ŠVARC: Ali mene boli! A moram da gutam aspirin nasuvo. (Ubaci tabletu u usta i muči se da je proguta. Zamalo se zadavi. Svezner ga lupne iza

vrata.) Da ste me pustili da umrem, ja bih se oslobodio ovoga života i prešao u onaj svoj!I hrkao u svome prostranome krevetu kao Tom ili Džeri.
ELEKTRA: Dajte, "momci" da nešto smislimo. Ostaćemo ovdje sve dokle nas on sanja.
SVEZNER: Da uradimo nešto za čovječanstvo?
ŠVARC: *Natürlich*. Barem smo mi Nijemci učinili mnogo toga protiv čovječanstva. Red bi bio da uradimo nešto i za čovječanstvo.
CILIN: Uklonite Palestince od Jevreja. Time ćete se bar malko iskupiti za Konzlagere.
ŠVARC: Ali onda ćemo se zamjeriti Palestincima. (Cilinu): A vi ste puškarali po Alžiru…
CILIN: Da, ali sada kažu: "Blažena okupacija !", jer sad se ubijaju između sebe! Fundamentalno!
ELEKTRA: "Momci", ostavite se visoke politike. Obični ljudi traže lijek od kojega im ne prijeti ludilo!
KOBALT: Ono za odjeću koja nestane zaista bi bilo praktično!
(ŠVARC pokazuje na svoj zub, jauče od bola.)
CILIN: A zašto ga boli zub?
ELEKTRA: Probudićete đetića.
CILIN (nastavlja): Zato što je odlagao odlazak zubaru. Kad bi svi ljudi redovno pregledali vilicu, ne bi dolazilo do ovakvoga večanja.

Scena sedma

GLAS Novinara: *Je li to vaš prijedlog, gospodine doktore*?
CILIN (se iznanadi): Da.

GLAS Novinara: *Neka bude. Naređujem da se dobrovoljno posluša prijedlog gospodina doktora i neka prođe jedan dan. Neka se uključi monitor.*
(TV aparat se uključuje sam. Vide se duge povorke ljudi a na drugoj strani prazne ceste, bez i jednoga automobila.)
GLAS Novinara:
Dragi gledaoci, kao što vidite, neke ulice su prazne. Nema čak ni đece, a neke su zakrčene savjesnim građanima, koji su dobrovoljno poslušali strogu naredbu da izvrše detaljnu kontrolu zuba. Fabrike su zatvorene, jer su spale na 13% radno sposobne osobe, dok su se ostali uključili u nepregledne kolone i hitaju sa pjesmom prema zubnim ambulantama, ali pješice, ko nema trotineta, jer ni Gradsko saobraćajno ne radi. Već se ošeća glad i žeđ jer ne rade ni pekare ni kafići...
CILIN: Hej, ne može to tako. Treba napraviti raspored, povećati broj ambulanta. Na jednoga zubara dolazi osam hiljada pacijenata.
GLAS Novinara: *A đe ćemo naći toliko novijeh zubara? Da ih šutra pošaljemo na studije i čekamo sedam godina da se njih 430 vrne sa diplomama! A ambulante? I da imamo para i da odmah šutra počnemo da ih zidamo, treba naći toliko prostora đe ćemo ih smjestit! Treba prvo usvojit generalni urbanistički plan, zvanu GUP, pa onda reviziju generalnog urbanističkog plana, ako nekome ne odgovara, pa onda detaljni urbanistički plan, zvani DUP...*
CILIN: Ja sam zamislio da se to uradi postepeno, gradualno...

GLAS Novinara: *Muč, avetinjo*!! *Ja tražim lijek a ne vijek rasprave o urbanizmu*!
(Ugasi se i njegov glas i televizor.)

Scena osma

ELEKTRA: Stvarno, doktore, zar nijeste pomislili da bi i đeca pomrla od gladi, ako ne rade pekare, mljekare, apoteke...!? Đe bi se mogle kupiti pelene?
CILIN: Smislite vi nešto mudrije!
ELEKTRA: Ja brinem o "njegovoj visosti", kako biste vi mogli da razmišljate.
(Dijete se razdere. Oni svi skoče. Zatvaraju uši dlanovima.)
CILIN: Pomenuli ste pelene. Možda ih treba promijeniti.
KOBALT (sagne se ka kolicima): Sudeći po mirisu, "njegova visost" se pokakila.
ELEKTRA: A ja ne znam ništa o đetetu! Kako se to radi? *Mamma mia*!
CILIN: Neće vam ni ona pomoći ako oćori.
(Dijete vrišti.)
SVEZNER: Što se mi brinemo o tome derletu? On ga je ugurao ovamo pa neka mu On (pokazuje gore) i pere guzu!
ŠVARC: Ugurao ga je da nas nervira.
ELEKTRA (razvija pelene da provjeri da li se dijete ukakilo):Ne nego da nas podsjeti da treba nešto smisliti i za običnoga čovjeka.
KOBALT: Pa uradite, za boga miloga, usmrđe se cijeli Rocky Mountain.

(ELEKTRA odvije dijete i diže u vis pampers pelenu. Čista i suva.)
KOBALT: Nemoguće! Zaudaralo je kao...
ELEKTRA: Od vaših misli!
SVEZNER: Vi mislite, šinjorina, da su naše misli prljavije no njegova guza?
KOBALT (se čudi kao i ostali): Pa zašto kriješti? Da nije gladan?
ŠVARC (Cilinu na uvo): Zašto ga ona ne podoji? Mi nemamo mljekaru.
ELEKTRA (ponovo zakopčava pampers. Uzima dijete i nosi, ljulja. Dijete ponovo gvara.)
KOBALT: Što bismo mi mogli smislit da se ovo derle, mislim: dijete uspava?
ELEKTRA: Mora da postoji neka *nina nana*. Kao u Paskolija:

Lenta la neve fiocca, fiocca, fiocca.
Il bimbo piange con piccol dito in bocca...

KOBALT: Izvinite, ali to je pjesma o đetetu koje plače, dokle napolju pada polako snijeg, a ne uspavanka.
ELEKTRA: *Si,si, avete ragione*. Što se to ovđe pjeva da se narod uspava?
SVEZNER: Marševi. Tri dana marševa na radiju i svaki narod postane ratoboran.
ELEKTRA: Ali time se ne *uspavljuju* nego *uspaljuju* mase.
KOBALT: Zar to nije isto? Probudi se u njima neki iracionalni ponos, ushićenje, i oni zaborave da su gladni, goli, bosi...
ŠVARC: Tačno. U pravu je onaj novinar, to jest ovaj koji nas sanja. Tako je Hitler muzikom uspalio mase i uspavao njihovu savjest! *Deutschland,*

Deutschland, über alles, Njemačka iznad svega. To je nekada zvučalo kao rodoljublje. Ali uz minhensko pivo i marševe, hitlerjugend uniforme, zaboravili smo da smo krivi za svjetski rat i da smo zato imali marku od 12 nula a ne zato što su ostale sile bile ljubomorne na nas i skovale zavjeru.
(Diže se na sto.)
"Neće njemački narod više trpjeti ovu sramotu", vikao je onaj idiot u pivnici, i moji preci tako nijesu viđeli da je baš on naša sramota. Zamislite: našli su među hiljadama fotosa, u pripremi za minhensku olimpijadu, jednoga atletičara koji im se dopao i proglasili ga uzorom arijevske rase. I napravili velike postere -nije to neki novi izum- i izlijepili njima sve zidove Rajha. I niko nije uočio, pa ni oni te su izbjegli u Ameriku, da Hitler i Gebels prvi ne odgovaraju tome uzoru i da bi ih, po toj ideologiji, trebalo likvidirati, u interesu rase!
ELEKTRA: Nevjerovatno, kako milioni ljudi odjednom oslijepe!
ŠVARC: Prema tome, mora da postoji neka pjesma od koje na Balkanu obični narod postane *nebeski narod*.
SVEZNER:

Od Igala pa do hotel "Plaže",
svud su straže đenerala Draže...

Ali sad je Igalo pod vodom! A u bivšem restoranu hotela "Plaža" sada je bazen.
(Dijete se umiri.)
ELEKTRA (pokazuje na dijete): I narodi i žene uspavljuju se laskanjem.

KOBALT: Prije bih rekao: *uspaljuju*.
ŠVARC (i dalje, sa stola): *Vortreiflich*, izvrsno. Jer kad je austrijski kaplar, koji je postao njemački kancelar, zaželio da okupira sopstvenu zemlju Austriju, vikao je: "Njemačka i Austrija su kao dva oka u glavi". I onda je iz jednoga oka (pokazuje prstom, na pod) poslao tenkove da upadnu u drugo oko! A to je onaj Slobo Haški rekao za Srbiju i Crnu Goru! A onaj Rotković pisao je prije dvadeset godina (vadi iz džepa izrezak iz novina), ovo je 2002 godina – navodim njega jer su ga nazivali separatistom:"Ja ne mislim da su Srbija i Crna Gora tako daleko. Između dva oka je nos, a u odnosu na veličinu očiju to je prepreka viša od Himalaja. Ja ne vidim te Himalaje između Cetinja i Dedinja. (Opet gleda dolje, kao da traži Himalaje.) I pored svega što nam se otuda desilo. I što još može da se desi." Ali mnogi Austrijanci su bili srećni kad su to čuli, jer su mislili da su dva oka i glavi blizu a ne daleko! Isto je bilo i sa Crnogorcima. Njihov se đetić Slobo Haški slučajno rodio u Srbiji i postao vođa Srba, a njegov je otac izazvao na dvoboj predśednika Sreskoga suda u Požarevcu, zato što mu je rekao da nije Crnogorac!
CILIN: *Incoryable*, nevjerovatno.
ŠVARC (i dalje na stolu, jer čita onaj tekst iz novina): A čujte ovo:"Što se, pak, tiče organizma koje ima dva oka u glavi, to izgleda normalno. Ali ako je jedno od tih očiju Srbija a drugo Crna Gora, onda jedno oko mora da bude šeasnaest puta veće od drugoga, jer Srbija ima 16 puta više stanovnika nego Crna Gora. Zamislite tu nakazu

koja ima dva toliko različita oka!Ova država je takva nakaza", pisao je tada Rotković.
(Završava čitanje ali ostaje na stolu.)
SVEZNER: Zašto im je onda bilo potrebno toliko vremena da od te nakaze naprave dva entiteta, dvije normalne, nezavisne države?
ŠVARC: Zato što je Hitler želio da okupira svoju domovinu, jer mu je bila na putu za Istok.
SVEZNER: Ali mi pričamo o Srbiji i Crnoj Gori.
ŠVARC: Dame i gospodo, zar Slobo Haški nije bio vođa?
ELEKTRA: Jeste.
ŠVARC: A kako se to kaže na italijanskom, *Freulein* Elektra?
ELEKTRA: *Duče.*
ŠVARC: Šedi, pet. Izvinjavam se. Omaklo mi se. A na njemačkome? *Führer!* Svaki je vođa: *Führer*.
SVEZNER: Kompliment je čudo. Kad je trebalo Srbima da urade nešto opasno po život, onda bi kazali Crnogorcima: "To, to ne može da izvede niko, sem vi!" I znate što su Crnogorci učinili? Ginuli, kao da ih ima milijardu. Rekli su na Mojkovcu šesnaeste: "Švabe mogu da prođu samo preko nas mrtvijeh!" I Švabe su ih poslušale. Prošle su preko njih mrtvijeh. Ali nijesu ufatili Srbe, jer su oni već bili *tamo daleko, daleko kraj mora* i hladili tabane užarene od marša u slanoj vodi. Niko se nije pitao: je li prošla ta vojska koju štitimo? Nego: kako će im se poslije zboriti: "Vi, vi ste čelik i soj ljucki!" (Krišom pokazuje kako dijete spava, ali tako da ga dijete ne vidi.)

KOBALT: Vidite li vi ovoga đetića? Ovo će biti barjaktar, okićen medaljama! (Okrenuvši leđa "đetiću" daje im znak da i oni izmišljaju.)
SVEZNER: I stari su mu takvi bili.
CILIN (muči se da nešto smisli): Što su Termopili prema Mojkovcu? Što je Olimp prema Lovćenu?
SVEZNER (se također muči)... Crnogorci su pravi Srbi, Srbi de luks, a ne oni ravničari. Dok Crnogorci pričaju o bojevima i dijele medalje, Srbi se dogovaraju o šemenu za šetvu. I svaki seljak zna one šifre šemena pšenice: CX ag 17 ili tako nešto... *Što se nehće u lance vezati, to se zbježa u ove planine* a ono što se vezalo u lance ostalo je tamo, slijedi kao logičan nastavak, a oni što su ostali tamo – slave vladiku Rada; ne shvataju da ih je uvrijedio!
KOBALT: Ima li neka pjesma u vezi sa barjakom?
SVEZNER: Ima svatovska, ali bi se mogla prepraviti. Umjesto:"Razvij barjak barjaktare..." može se zapjevati:"Ninaj, ninaj, barjaktare..."
KOBALT: A melodija?
SVEZNER: Zar Njega (pokazuje na dijete iza leđa) zanima melodija? Dovoljno je da nije bučna, da mu ne razbija san umjesto da ga uspavljuje.
CILIN: To je ipak, gospodo, obično derište!
("Dijete" se raskrivi.)
SVEZNER (počinje da pjeva na svatovsku melodiju, a ostali da ga prate):
Ninaj, ninaj, barjaktare, od junačke kuće stare...
(Pošto ne znaju dalje, jer jedan drugoga pitaju po-kretima ruke kako ide dalje pjesma, ponavljaju isti stih, ali sve tiše. "Dijete" se umiri.)

CILIN (poziva pokretom prsta Sveznera naprijed): Da li se vama učinilo da na ovoj strani (pokazuje prema publici) ima nekoga?
SVEZNER: Ośećam nâkvu prazninu. (Pipa rukom ispred sebe.) Nema zida!
CILIN (povjerljivo): Možda nas je On izveo na pozornicu da nam se javno naruga!
SVEZNER (gleda prema publici): Čujem žagor! Ili je to aplauz! Kome to aplaudiraju? Njemu ? Pokazuje gore. Ako je na ovoj strani publika, onda i tu ima ljudi koje boli zub, i piju lijekove od kojih može da se poludi, i ne znaju kako da uspavaju dijete bez bebisiterke... Je li ono neko istrčao iz sale da kaže majci da ne uzima kapi za oči?
CILIN: Nijesam vas zvao zbog toga. Možda na ovoj strani nema "zida"!
SVEZNER: Nema zi...
CILIN (mu zatvori usta. Opet povjerljivo): Da probamo da umaknemo kroz publiku!
SVEZNER: Mislite "da se vratimo među ostale"! (Pokazuje prstom u suprotnom pravcu, ka publici.)
CILIN: Ne tamo! I tamo su kivni na nas. Ima ova loža sa strane.
(Šmugne desno kroz bočnu ložu. Cilin za njim, na prste, u čarapama.)

Scena deveta

ELEKTRA: Đe su ona dvojica?
ŠVARC: Ko? Osvrće se.
KOBALT: Zar su nestali doktor Svezner i Cilin?
ELEKTRA: Možda više nema zida?

(Ostavlja dijete i krene prema otvorenim vratima, ali isto kao i prije udari u "staklo".)
KOBALT: Oni su, kako mi se čini, otišli na onu stranu. (I pođe i sam u istom pravcu, i izađe kroz bočnu ložu.)
ŠVARC:*Um Gottes willen*! Sad nestade i on!...(Mijenja se njegova zabrinutost i čuđenje u radost pronalaska.) A to znači da smo ostali sami i da bi bilo neracionalno...
ELEKTRA: Da i mi bježimo!
ŠVARC (povjerljivo): Ja sam ubijeđen da se i On zaljubio u vas, kao i ja!
ELEKTRA: Vi u mene?
ŠVARC: I On!... Pa ako lijepo zaplešemo jedan valcer, ili, ne daj bože - tango... Znate li vi, *Fraulein*, da je tango još uvijek na indeksu jedne crkve kao nemoralan!
ELEKTRA: Zar"?
ŠVARC: Zato što je to, kako se ponekad kaže, "borba prsa u prsa"! Znam da bi bilo naglo da odmah pređemo na tango ali jedan bečki valcer ipak možemo da raspalimo. .. Ja sam, doduše, u čarapama, ali to je garancija da vas neću ugaziti.
ELEKTRA: Skinuću i ja čizme. Ali kako?
ŠVARC: Ne bilo vi zapovíđeno, legnite vi a ja ću da vučem. Eto prednosti pantalona.
(Ona legne, naslonivši se laktovima na pod. Švarc vuče i jedva joj skine čizme.)
ELEKTRA (ustane, otresa prašinu sa pantalona): Ali đe je muzika?
ŠVARC (za sebe): E da mi je, crnome kukavcu, da nastavim da je skidam. (Prene se.)Valcer? Švaba će uvijek naći valcer. Zar ovo nije naša soba za

koncentraciju pred početak rada? (Pritisne jedno dugme na tonskom stubu. Začuje se ""Na lijepom plavom Dunavu". On joj prilazi, klanja se, uhvate se široko i zaplešu u takvu muzike. Obilaze prostoriju kružeći a onda on ugrabi priliku da iza leđa pritisne drugo dugme. Počne "*Un tango italiano, un dolce tango*"! Oni zaplešu pripijeni u "borbi prsa u prsa"... Zatvara se scena u dubini.)

Scena deseta

(Kao na početku. Krevet u uglu. Čuje se glas Novinara Đoka):
Odbi! To je nemoral. Tu ste našli da se vatate! Odbi!

Scena jedanaesta

NOVINAREVA ŽENA (ulazi): Kuku meni, da nije nastupilo trovanje?! Što ne izvadi toga đavola? Što ti je?
NOVINAR (vadi pamuk iz ušiju): Uh, sav sam se preznojio.
ŽENA: Nije ništa, smiri se... Nešto si ružno sanjâ.
NOVINAR: Bio sam uhapsio neke naučnike da ih kaznim što ne smisle nešto za nas obične ljude, no se prse letom na Mars! Tražio sam im lijek od kojega se ne ludi niti oćori...
ŽENA: Zar ima takvih ljekova? Od kojih se ludi?...Leleeee...
NOVINAR: Ima, ima. A oni našli tango pa plešu...
ŽENA: Ko to?
NOVINAR: Pa oni, ženska glavo...

ŽENA: Muški s muškima? Uuu...
NOVINAR: Ma nijesu to bili pederi...
ŽENA: No ko?
NOVINAR : Jedan od njih i jedna koja je bila među njima...
ŽENA: I šta su radili?
NOVINAR: Plesali tango, prsa u prsa.
ŽENA: A ti si bio ljubomoran, je li, iskopaniče?! Sanjaš tuđe žene! Đe mi je ona metla? Sad ću ja tebi pokazat koga ćeš da sanjaš!
NOVINAR: Da ti objasnim!
ŽENA: Ćut, pičkoprežalo. Vidim ja kako si ti iscijeđen kad dođeš doma!
NOVINAR: Da ti objasnim!
ŽENA: Muč, suvomudile jedan. Okolo se smucaš a doma – mućak!
(Našla je metlu i goni ga po prostoriji. On bježi.)
NOVINAR: Da ti objasnim! (Najednom stane.) Ček, ček, a što si ti radila tamo?
ŽENA (stane zbunjena): Đe tamo? Što blejiš kad nemaš vune?
NOVINAR: To si, s tamo njime plesala ti, prsa u prsa. Moja zakonita žena!
ŽENA: I ti si, veliš, bio ljubomoran!?
NOVINAR: Pâ mi je mrak na oči! Poludio sam.
ŽENA: Lažeš kâ pas!
NOVINAR: Ne lažem, majke mi.
ŽENA: Kuneš se mrtvom majkom! (Opet zamahne metlom.)
NOVINAR (bježeći): Ne lažem, đece mi! Evo, ne bi se zaklinjao đecom! I ljubili ste se. Ne kâ za Božić ili Novu godinu no ono dubinski, kad jedno pro-

dire u drugo, pa od dvoje nastane jedno, ali sa više nogu…
ŽENA (slatko): Lažeš.
NOVINAR: Ne lažem, života mi tvoga!
ŽENA: Pa što baš "moga"?
NOVINAR: Pa to je isto, svetoga mi Petra Cetinjskoga. Ti si moj život… Da udarimo mi jedan valcer dok ne svane, pa da idem kod zubara.
ŽENA: Otkud valcer? Đe sam ga ja to imala naučit? To ti š tamo njima…
NOVINAR: Neka, de, ne počinji opet. A tango? "Prsa u prsa"?
ŽENA: To žnam, zanago; to je naša "borba neprestana".
NOVINAR: Bogomi, junačka. Lako je gađat topom i raketom, i bačat bombe iz aviona. Ali kad dođe do borbe prsa u prsa, to je prava borba.
(Pritisne u onaj isti muzički stub i začuje se "*Un tango italiano*"… Plešu. Na lijevome uglu pojavljuju se đeca u pižamama i gledaju oca i majku…Ima ih četvoro. Okrenu leđa publici. Svako na leđima nosi po jedno slovo: K,R,A,J. Prvo se rasporede pogrješno JARK pa se isprave.)

Z a v j e s a

Skandal na plaži

KOMEDIJA U JEDNOM ČINU

LICA:

“Šaša”
Simo
Rašo
“Policajac”
Snimatelj
Ostali članovi TV ekipe

(Čuju se razni šumovi sa obližnje plaže. Ponekad projuri čamac. Čuje se, kada treba, zvuk helikoptera.)

Scena prva

(Šaša sama na plaži. Divlja plaža. Neki grm. Jedno staro stablo. Šaša, nazvana tako jer je svi smatraju šašavom, što će se objasniti kasnije, odjevena za plažu, u bluzi i šorcu, nosi na žici mrežicu za hvatanje leptirova. Oko pâsa ima pojas, sa onom malom torbicom koju zovu "pederuša". Pošto nema niđe nikoga, zapleše tvist, uz narodnu melodiju):

ŠAŠA*:* *Hop, cup, na ka-lup,*
četir babe - jedan zub...

(Zatijem promijeni pjesmu):

So i tekila, li- muna pô kila...

(Primijeti leptira pa promijeni pjesmu):

Lepti-ri-ću maleni, ša-re-ni-jeh kri-la,
je li moja mala na Bem-baši bi-la?

(Trči za leptirom, okreće se, uhvati ga, izvadi iz mrežice i sagne se da dohvati kamenčić pa prikuca čiodom leptira za ono debelo drvo. Da se suši, kako će se kasnije saznati. Onda nastavi lov za drugim leptirom, okreće se, zavrti joj se svijest, uhvati se za drvo):O-ho, opet mi se muti u glavu! (Spusti se na plažu, raširi peškir.) O-ho,

pade bor! Izlijeva se more! Upomoć! Aaaa..(Legne na onaj peškir i savije noge u koljena.)

Scena druga

(Rašo, Simo i Šašavica. Rašo i Simo, obučeni za plažu.)
RAŠO: Zbore da ovđe dolazi da lovi leptirove nakva šašavica, pa ih suši na ono drvo i potlja slaže u svesku, ko što se cvijeće suši i stavlja u herbarijum. Ali nema krvi u glavu, pa joj se zamuti svijest i legne i digne noge da joj krv dođe u glavu.
SIMO: Zar to dizanje nogu proizvodi neko dejstvo?
RAŠO: E, nego što. Pazi: kad žena leži ovako vodoravno, kô ispeglani lencun, to ti je mrtvo čeljade. I ako joj šapneš da ti se pušti, zviznuće ti šamarčinu, da ćeš zaboràvit što si je pitâ. Ali kad joj priđeš kô da nećeš, sa cvijećem, poljupcima, prvo u ruku, pa u obraz, pa u vrat, ona ista ledena postane medena mâca. Pa se uvija, i ohće i ahće. I ako joj tada ne učiniš ono zbog čega ti je prije zviznula šamarčinu, zviznuće ti opet šamarčinu, nazvaće te pederom, jebaće ti sve po spisku...
SIMO (hoće da to objasni stručno): Znači, dođe joj krv u glavu!
RAŠO: I u glavu i još neđe!... Samo pazi đe si je povalio, da ti ne razbije luster nogom.
(Razgledaju plažu.)
RAŠO: I da znaš da će ta šašavica najpotlja da strada. Neko će je "opalit" pa zapalit.

SIMO: Zapalit! Zašto zapalit?
RAŠO: Da nema tragova. Kako će se znat je li kokot skakã na pečenu kokoš?
(Primijete Šašu kako leži.)
SIMO: Leleee, sestro među sestre! Lelee, vilo Ravijojlo!
RAŠO: Ne leleči živo čeljade!
SIMO: Vidiš da su je udavili!
RAŠO: Ne prdi, Simo, prije no gosti odu! Da su je udavili, ne bi disala! Zar ne vidiš? (Sagne se i zaviri pod njenu bluzu.) A-u, pa ona nema ništa pod bluzom!
SIMO: Ništa? Kako "ništa"! Ukrali joj sise?!
(Pošto se nalazio podno njenih nogu, dolazi do Raša da i on zaviri pod bluzu.)
RAŠO: Opet prdiš prije no gosti odu. Kako joj mogu ukrasti sise?
SIMO (sagne se kao prije Rašo i zaviri pod njenu bluzu): I tebi je ovo "ništa"? Ima ovđe sve što treba. Fali samo - matičar!
RAŠO: Ma ne blebeći, avetinjo. Kažem: nema grudnjaka!
SIMO: Šta će njoj podupirači, Rašovane? To se meće za one koje treba malo popritegnuti. A ove rajske jabuke...
RAŠO: Ajde, ne viri, čoče. No daj da je spasavamo. Ajde tamo,pumpaj! (Simo pođe opet podno njenijeh noga, okrenut ka njoj, kako se i prilazi ženi.) A ne tako, bezobrazniče, no se okreni!
(Simo se okrene. Rašo njene noge prebaci preko njegovih ramena
tako da on može da je uhvati za članke.)
SIMO: Ja je sad ne vidim!

RAŠO: A što imaš da gledaš, spasioče! Pumpaj!
SIMO: Kako da pumpam?
RAŠO: A da znaš kako se pumpa voda iz bunara, oca mu jebem.
(Pokaže mu kako se noge drže za članke i dižu i spuštaju, kao ručka pumpe na bunaru. Simo pumpa.)
SIMO: Je li dobro ovako?
RAŠO: Samo ti pumpaj.(Gleda okolo.) Niđe kapi vode!
SIMO: Pa i jeste, prema okeanima, Jadran je mali.
RAŠO: Kakvo more? Što će ti sad more?
SIMO: A da, na plažu smo, Rašovane, a ti se žališ da nema niđe kapi vode!
RAŠO: Ali, to je slāna voda.
SIMO: A da, nećeš je pojit nô poprskat! Da je osvježiš!
RAŠO: Tačno. No u što ću da donesem tu vodu?
SIMO: A da u šake. Ili si malo vode popio iz šaka?
RAŠO: Lako je pit iz šake pored česme, čôče. Ovako će se prosut svaka kap.
SIMO: A da neće "prosut" no "prolit", koliko se ja u to razumijem.
RAŠO: Dobro, de; o čemu ti sada misliš! Pumpaj!
SIMO: Evo pumpam, ma nekako naopačke.
(Rašo ode.)

Scena treća

SIMO (sa sobom): Bolje da ja skinem ovi novi šorc. (Počne da ga skida.)

Scena četvrta

POLICAJAC (u ljetnoj uniformi, ali u punoj mirnodopskoj opremi, izađe iza grma): Stoj! Što radiš ti tamo?
SIMO: Evo skidam šorc.
POLICAJAC: A što?
SIMO: Da mi ga ne popiša.
POLICAJAC: Ko?
SIMO: Ova te je pumpam.
POLICAJAC: Pa veliš, lakše ćeš je "pumpat" bez gaća!
SIMO: A da, na plažu smo, čôče! Evo me u kupaće, po propisu.
POLICAJAC: Prvo si je " propisno" udavio, pa je sad "propisno" pumpaš! (Uključi toki-voki.) *Orao zove lisicu, orao zove lisicu, slušam.*(Čuje se odgovor. "*Lisica na prijemu.*") Manijak pod kontrolom, manijak pod kontrolom. Uhvaćen? Da, u fazi skidanja gaća! To jest šorca.
SIMO: Što ovo zbori ovi vaspitnopaliconosac? Ko je koga udavio? Zar ne vidiš e diše, oči ti ispale?! Ajde tamo, otvori neki grob, pa viđi diše li ko unutra!
POLICAJAC (prekida kontakt sa "bazom"): Situacija pod kontrolom. Ne treba zasad pojačanje. (Isključi toki-voki.) Je li se vi to suprotstavljate službenome licu?
SIMO: Ne nego vi saopštavam žalosnu vijest da je gospođica živa i zdrva. Samo joj fali malo krvi u glavu. I zato je ja "pumpam". Poboljšavam njenu cirkulaciju krvi.
POLICAJAC: Zašto bi ta vijest bila žalosna?

SIMO: Zato što se ništa nije desilo, a to znači da neće biti ni pofale ni unapređenja.
POLICAJAC: E, moj druškane, nijesu mene pofalili ni kad sam vadio đecu iz zapaljene pojate. A crevlje sam pendžetirã iz svoga džepa. Izgorjeli mi tabani. Veliš da diše?
SIMO: Ako je danas neđelja, i ovo đe smo divlja plaža, a ovo iznad nas nebo, ona diše.
POLICAJAC (kao da je konačno shvatio da je đevojka živa): Stvarno!(Uključi toki-voki.) *Orao zove lisicu, orao zove lisicu. Slušam.* (Čuje se odgovor:“ *Lisica na prijemu.*”) Ženski subjekat živ, ženski subjekat živ. Odmah ćemo utvrditi identitet. (Isključi toki-voki.)

Scena peta

POLICAJAC (vidi Raša kako dolazi držeći šake pred sobom): Ko ste vi? Što radite to?
RAŠO: Nosim vodu da je osvježim.
POLICAJAC: Pa đe vi je ta voda?
RAŠO (raširi ruke prema Simu): Evo ti jebene vode! (Policajcu) On veli da se može nosit voda u šake! Može od česme do usta.
POLICAJAC (Rašu): Evo vi moja kapa.
RAŠO: Smijem li u nju...?
POLICAJAC: A da smiješ kad ja kažem. Poteci.
(Rašo požuri po vodu.)

Scena šesta

SIMO (Policajcu): Ovo ti je, druškane moj, neka šašavica te lovi leptirove, pa ih tu neđe suši. Ali -

fali joj krvi u glavu, pa joj se smanta od vrćenja i pane ovako u nesvijest, sve dokle neko ne naiđe da joj malo napumpa krvi u glavu. Ona sama podigne noge, prije nego se presnijeti. To joj je doktor savjetovâ, sporadi cirkulacije..
POLICAJAC (pravi se da za to ne zna): Ma nemoj? A okle vi to znate?
SIMO: Prosula se priča. Evo znamo i o ledi Dajani, s kim je sve spavala! I kako je poginula.
POLICAJAC: Ono je princeza, bre, o njoj su novine pisale, dnevnik o njoj zborio. Da nije što pisalo đe o ovoj, kako reče "šašavici"?
SIMO: Nijesam čitã.
POLICAJAC: Pa otkud znaš?
SIMO : Preko "Radio-Mileve".
POLICAJAC: Kako reče?
SIMO: Kad se prospe neka priča, veli se:"Javio Radio-Mileva"!
POLICAJAC: Lične isprave!
SIMO: Ja, boga mi, nemam.
POLICAJAC: Nemaš lične isprave?
SIMO: A da, na plažu smo, čôče! Ne nose se diplome na plažu!
POLICAJAC: Kakve diplome? Ko ti traži diplome? Ličnu kartu!
SIMO: Eno mi je u... kredencu.
POLICAJAC: Kakvu kredencu? Đe je ta kredenca?
SIMO: U mene doma.
POLICAJAC: Ima li ko da garantuje za tebe?
SIMO: Ima ovaj?
POLICAJAC: A ko je taj?
SIMO: Moj drug.

POLICAJAC: A kako se zove?
SIMO: Nijesam ovlašćen. Bilo je zbora i u Skupštinu da se lični podaci ne iznose.

Scena sedma

RAŠO (dolazi donoseći vodu u policajčevoj kapi): Pumpaj, Simo!
SIMO : Lelee, ja krijem identitet pred službenijem licem, a ti me otkrivaš!
RAŠO: A što da se krijemo? Nijesmo ništa ružno uradili. I mnogo sam te otkrio, ka da si ti jedini Simo na svijet!
(Iz kape poškropi đevojku po licu. Ona se prene, ali joj zasmeta morska voda na usnama.)
ŠAŠA: Pi, što je ovo?
RAŠO (Simu): Jesam li ti rekã? (Policajcu i Šaši) To me on natenta da donesem morske vode!
ŠAŠA (glumi da joj se vrti u glavi): Opet se ovo ljulja!
RAŠO: Pumpaj, Simo. Još joj fali krvi u glavu.
POLICAJAC (Šaši): Opružite se još, drugarice.
SIMO: Zar nema ljekova za to? Što radi ona ovđe?
RAŠO: Pumpaj, Simo!
(On hoće da joj digne noge na svoja ramena da pumpa kao prije.)
ŠAŠA (zapomaže):Aaa, u pomoć! Ovaj oće da me siluje!
RAŠO: Neće, drugarice, no da vam poboljša cirkulaciju. Da ve malo napumpa!
ŠAŠA: Pumpajte vi svoju mater.

RAŠO: Eto, jeste li viđeli, gospodin vaspitno-paliconosac. Mi je spasavamo, a ona viče da je silujemo! Ako oćete da vi kažu:"Fala", morate učiniti neko velje zlo. Ko Bonaparta! Umjesto da se načini jedna ogromna pljuvačnica i na njoj napiše: NAPOLEON. I stavi na sred Pariza, pa da svako ko onudijen prođe - pljune u nju. "Pi, oca ti jebem, đe diže onoliko orača sa njiva, i onoliko kopača iz jamah, i onoliko je... ljudi sa ženah, i posla u snijeg i led. A sporadi česa? Da vide kako Moskva gori! U režiji Napoleonvatratursa. I da se vrne, ko preživi; svaki treći!" Ali pljuvačnice nema, ali ima konjak "Napoleon", otel "Napoleon", spomenik – "Napoleon", film "Napoleon" ! Broje mu se ljubavnice, kâ da su medalje. A kad oćeš da spasiš nejako čeljade od smrti - viču ti da si manijak! (Upije se u lice Šaši, koja ga je slušala iznenađena) Ja ovo vama pričam, gospođice Beskrvna. On (pokaže na Policajca) je dao svoju kapu (dio službene uniforme s kojom je zadužen), da vam donesem ladne morske vode, da ve osvježim! On (pokaže na Sima) vam je pumpa krv u glavu! Ja sam vam nosio vode u šake! A sporadi česa? Da ne strpate u Spuž za silovanje!
ŠAŠA (pravdajući se): Ja ništa ne znam. Meni se vrti u glavu.
SIMO: Pa što se ne liječiš? Đe su ti medižine?
ŠAŠA: Meni su rekli da će me izliječiti čisti zrak!
RAŠO: Zar vi, gospođice, ne znate da se od sunca dobijaju bore?
ŠAŠA: Ju! Stvarno! (Pridigne se, izvuče peškir ispod sebe i pokrije glavu. Ali onda se zagleda u

Sima pa u Policajca.) On, on me preža i će-ra! (Pokazuje na Sima.)
SIMO (Policajcu): Što veli?
POLICAJAC (Šaši): Čekajte, čekajte, onoga te ve ščepâ stavili smo pod ključ, u istražni!
ŠAŠA: To je bilo juče.
POLICAJAC: A on, kad ve je to ćera?
ŠAŠA: Prekjuče. (Peškir joj padne na rame.)
SIMO: Šta veli?
RAŠO (Policajcu): Ovo prepuštite meni. (Simu) Simeune, jesi li ti dolazio ovđe prekjuče?
SIMO: Ko to veli? Ne fali njoj samo krv u glavu ...
RAŠO (Simu): Simeune, zakuni se onim što ti je najmilije da ćeš reći samo istinu, i ništa drugo nego istinu.
SIMO: Kunem se.
RAŠO: A čime se to kuneš?
SIMO: Kunem se, kunem se... svim što imam!
RAŠO: A što to imaš?
SIMO: Pa imam... koliko i ovi ministri te prijavljuju...
RAŠO: Znači... nemaš ništa. Zakuni se nečim drugo.
SIMO: Pa evo,... ja nemam boljega druga od tebe.
RAŠO: I zakleo bi se krivo mojijem životom! Bi li, Simeune?
SIMO: Ja bi... To jest, ne bi krivo nâko pravo.
RAŠO: Pa gukni onda golube: jesi li bio ovđe prekjuče?
SIMO (pokajnički): Jesam.
POLICAJAC (ustane i udalji se, da se javi bazi): *Orao zove lisicu, orao zove lisicu.* ("*Lisica sluša.*")
Neidentifikovana osoba, zvana Simo, bila je ovđe

prekjuče. Da, ona ista koja je zatečena u fazi skidanja gaća, to jest šorca. Ne, još ne treba pojačanje. (Isključi toki-voki.)
RAŠO (Šaši): Eto, čovjek je lijepo priznâ da je bio tu! I što ti je uradio?
ŠAŠA: Prežâ me.
POLICAJAC: Onako kô mačka miša?
ŠAŠA: E.
SIMO: Što sam to ja radio?
POLICAJAC: Pa čujete što kaže: “Prežali ste je, kô mačka miša”.
RAŠO: Crni Simo, stio si da skočiš na nju.
SIMO: Znači, ja vam ličim na buvu, ili na žabu puvaču. (Šaši) Slušaj mala, niti sam ja tebe viđâ, niti sam žaba da skačem. Ja sam bio tu i tražio sam njega (pokaže na Raša), jer smo se dogôrili da se tu nađemo. Jesmo li se bili dogôrili? (Daje Rašu znak da to potvrdi.)
RAŠO: Je li ono bilo prekjuče?
SIMO: A da jes, oca mu jebem, prekjuče!
POLICAJAC (Rašu): On vam je dao znak.
SIMO: Ko? Je l' ja?
RAŠO: Kakav znak? (Simu) Što veli on?
POLICAJAC (Rašu, kuckajući ga vaspitnom palicom po ramenu): Vi ste, gospodine, dali lažnu izjavu!
(I dok se oni prepiru, Šaša zaplače.)
ŠAŠA: Vičete na buduću majku! Je li to briga o majci i đetetu? (Oni nastavljaju da se prepiru: ”Jesi”. “Nijesam.” I tek nakon nekoliko trenutaka do njihove svijesti dopre ono što je ona rekla.)
POLICAJAC, RAŠO, SIMO (u jedan glas - Šaši): Što reče?

ŠAŠA (uplakana): Vičete na buduću majku!
(Tajac.)
RAŠO (Simu): Lele, što učinje, crni Simo!
SIMO: Što sam to ja uradio?
RAŠO: A da ti si je pumpâ!
SIMO (okrene se, kako je šedio kad je "pumpa"): Jesam, ovako okrenut. A tako se ne prave đeca. Barem, još nije patentiran taj izum. (Šaši) A da, kako zatrudnje tako brzo? Za dvaes minuta? A kako to znaš? Ko ti je to javio?
POLICAJAC: Zbilja, gospođice, kako vi to zakačiste brzo? Kad ste se pregledali? Imate li vi što napismeno?
ŠAŠA (vadi iz "pederaša " za pojasom papir i daje Policajcu): Čitaj.
POLICAJAC (uzima papir, a Rašo i Simo zaviruju): "Jo-šana Jošano-vić"... (Šaši) Ti si ta Joše?
ŠAŠA: Ja.
POLICAJAC (čita): "Sta-nje gra-vi-diteta dva mjeseca."
SIMO: Od čega boluje?
POLICAJAC (Šaši): Pa ti si, vi ste u drugom stanju već dva mjeseca!
SIMO: Eto! A što ja pričam? Dva mjeseca a ne dvadeset minuta! (Šaši) Gospođice, ja s vama nemam ništa.
ŠAŠA (uplakana ali energična) : Imate! (Pokazuje na trbuh.)
SIMO (Policajcu i Rašu): Eto, opet ona. Miči mi se sa žulja, ženska glavo! Ne avetaj!
POLICAJAC (Simu, kuckajući ga po ramenu pendrekom): Da vi nijeste što radili kad je ona bila presnijećena?

RAŠO: Simo, crni Simo! Bi li ti skakã na đevojku kad se presnijeti?
SIMO: A-ma jok, ne avetajte. Nema tu gušta ako se ona malo ne brani, samo da ne prećera. Žena ti je kâ televizor. Ako ima slike, a nema tona, slobodno ga bači. Ali kad se nećka, praćaka, pa te draži, pa cikti:"Oh, ah, aaa, razbuči me..."
RAŠO: E, taj se još nije rađã ko je tu gumu razbučio! Da se to tako lako buca, kuda bi mi izašli?
SIMO: A da, znam ja da laže, ali mi je milo čut! Tako ti političar dođe na vlast. Priča samo ono što narod voli da sluša.
POLICAJAC (kucka Sima po ramenu): Vi skočiste sa nje na Hitlera!
SIMO: Jesam li ja pominj Hitlera?
POLICAJAC: On nije zborio Njemcima da su gladni zato što su izazvali svjecki rat, jer su oni to znali i to bi ih vrijeđalo, nô je grmio:"Zavjera! Zavjera!" To smo učili....
SIMO: Protiv Srba, Hrvata...?
POLICAJAC: Ne, nô Njemaca.
SIMO: Znači, i protivu njih je bila zavjera?
POLICAJAC: Nije bila nô su tako vikali..
RAŠO(Policajcu):Gospodine vaspitnopaliconošče, imamo mi našijeh Hitlerah. Simo o njima zbori.
ŠAŠA (prema Simu): On je mene iskoristio kad sam pala!
SIMO (Šaši): Slušaj mala, nije Simo spâ na to da jebe mrtvo čeljade! Da je Simo takve prirode, zaposlio bi se na groblje, pa bi svake noći nekoga otkopavâ i vadio iz sandukah.
POLICAJAC (Simu i Rašu): Čekajte da se konsultujem. *Orao zove lisicu, orao zove lisicu.*

(“*Lisica sluša.*”) Neidentifikovani ženski subjekt, zvani Jošana Jošanović, ali bez ličnih isprava, tvrdi da je u drugome stanju sa neidentifikovanom osobom zvanom Simo, koja je zatečena u fazi skidanja gaća, to jest šorca. Osoba zvana Simo sve negira…Treća? (Rašu) Dajte mi ličnu kartu?
(Simo obuče šorc.)
RAŠO: Što?
POLICAJAC: Ličnu kartu, vozačku dozvolu, pasoš? Imate li kod sebe neku ličnu ispravu?
RAŠO: A što će mi to? Jesam li došâ da glasam? Jok. Jesam li došâ u banku da uzmnem opljačkanu deviznu štednju? Jok. Jesam li došâ na granicu? Jok.
SIMO (Rašu, pokazuje na Šašu): Ni ona nema ličnu kartu. Čuo si njega.
POLICAJAC (u toki-voki): Niko nema lične isprave. U Stanicu? Razumijem. (Prekida razgovor sa “bazom” .)
SIMO (Šaši i Rašu): Ovaj oće da nas hapsi. (Šaši) Što ti bi da trtljaš? (Policajcu) Ona ne zna ni đe je šuplja…
RAŠO: Zna ona đe je šuplja no ne zna ko joj je stavio čep! Kako će znat kad povazdan diže noge u vis. I pada u nesvijest!
SIMO (Policajcu): To je ona uzela od sestre! Taj papir. Da pravi sprdnju!
RAŠO (zamisli se): “Jošana Jošanović”. (Policajcu) Meni to, gospodine moj, zvuči kô oni Pavle Pavlović te je bio zarobljen u “velji rat”, poslije Vučjega dola. U tri godine skupilo se masa zarobljenijeh Turakah na Cetinje, a jedan jedini Crno-

gorac pâ u turske ruke. Pa kad su ga pitali čegović je, on se stidio da prizna, sporadi toga što je puštio da ga zarobe, pa je rekâ da se zove Pavle Pavlović. Da ne bi pala ljaga ni na koje bratstvo. A oni, to jest njegovi, iz istoga razloga - nijesu ga ni tražili, nô biće zborili da je pošâ u Ameriku…"Jošana Jošanović"!
POLICAJAC (vadi onaj papir iz džepa): I meni je ovo sumnjivo.(Šaši) Imate li vi, gospođice, još česovijeh papirah?
SIMO: A što njoj ne tražite isprave?
POLICAJAC: Znam ja nju od juče..
RAŠO: Šta je radila juče?
POLICAJAC: Lovila leptirove. Pa je jedan ščepa i odnio u grm da je siluje.
ŠAŠA: A što ne sačekaste pet minuta, kad smo već bili kod toga, no navalili da me spasavate! (Rašu) Znaš kako me ponio? Poletio sa mnom, kâ orâ sa zečicom!
SIMO: Druže vaspitni, pa ona se ne žali da je silovana no što ih ne puštiste da svrše tu rabotu! Što oćete vi od mene?
POLICAJAC: E, pa, taj joj se sviđâ! To je njena stvar. Ne može država da se miješa u intimne odnose. Jer bi tako mi stalno uskakali u spavaće sobe. I razdvajali ljubavnike. Ali - kad neko viče: "Upomoć", nas se ne tiče da li se topi u more ili u ljubavni zagrljaj. Za nas je važno da zove u pomoć.
RAŠO: Ali ona ve juče nije zvala da je oslobađate.
SIMO: Vi ste je, znači, oslobađali na silu, kâ Crnu Goru osamnaeste!
RAŠO (Šaši): Jesi li ih ti zvala?

POLICAJAC: Iz helikoptera se viđelo, ali se nije čulo, pa smo je oslobađali, stvarno... neovlašćeno.
SIMO: I toga ste nesrećnika ipak strpali u istražni zatvor.
POLICAJAC: Dok se stvar ne razjasni.
SIMO: Pa je li pušten?
POLICAJAC: Ne znam.
RAŠO: Jasno. Vi znate samo kad treba da se hapsi. A za puštanje na slobodu ste malo tvrdi na uvo. (Policajcu na uvo.) Ima li ona još kakve potvrde?
POLICAJAC (Šaši): Imate li vi, gospođice, još česovu potvrdu?
ŠAŠA (pokazuje na onu "pederušu", što drži oko pojasa u funkciji torbice i novčanika, otvara rajsferšlus i vadi još jedan smotani papir.)
POLICAJAC (uzima papir a Simo i Rašo vire): "Jošana Joša-nović...virgo intacta..."
RAŠO: Intakta!
POLICAJAC (seti se): To smo učili. Što to bješe? A, nevina!
SIMO: Eto ti ga na! A što sam ja zborio? (Šaši) Jesam li te takâ?
POLICAJAC: Čekajte, čekajte, kako može biti i trudna i nevina?
RAŠO: Biće pišala prema vjetru!
SIMO: Ovo je, časti mi, vještica! One svašta znaju da urade. Pa kad lete na metlu, mogu i zabređati a da im se ne primakneš! Ili dolete do tebe noću i siluju te, a ti spavaš i snijevaš Angelinu Đoli u "Splendid"! A Bred Pit upada u sobu sa nožem! I

onda se probudiš, sav mokar od straha...I još od nečesa...
RAŠO (Šaši): Zbori, vještice, kako si to izvela, da budeš noseća i netaknuta?!
ŠAŠA: Što ste navalili na mene nezaštićenu?
POLICAJAC: Kako "nezaštićenu"? A što sam ja ovđe?
RAŠO (Šaši) : Zbori ili bi druga.
POLICAJAC: Čekajte, čekajte, nemojte vršiti pritisak na svjedoka. Moram da se konsultujem. *Orao zove lisicu, orao zove lisicu, slušam.* ("*Lisica na vezi.*") Neidentifikovana ženska osoba zvana Jošana Jošanović ima potvrdu i da je noseća i da je netaknuta, intakta. Ne "tri takta", nije to mašina, bre, nego da je nevina u seksualnom smislu. Ko je potpisa? Izgleda isti doktor. Privatna *klinika . Nečitko. Znate kako doktori zabrčkaju. Da bog sačuva.*
SIMO: To je ona platila da joj napišu, pa da vadi iz ove torbice ono što joj zatreba. Da nemate vi još česovijeh potvrda?
ŠAŠA (plačljiva): Meni ovđe niko ništa ne vjeruje. (Otima torbicu.)
POLICAJAC (obraća se prvo u toki-voki "bazu"): Ne, ne treba još pojačanje. Javiću se kasnije. (Šaši) Kako će ti vjerovati, ženska glavo, ono što nije za vjerovanje?! Kako možeš biti i *nataknuta* i *netaknuta*?
ŠAŠA: A što ja znam? Mene su iskoristili. Što sam ja kriva? (Pokaže na Sima) On me napâ kad sam pala!
SIMO: Opet ona!

POLICAJAC: A kako to znate kad ste bili izvan sebe?
RAŠO: Ajde, objasni ti to nama lijepo, pa ćemo te puštit na mir.
ŠAŠA: A da ne panem ja odma u nesvijest, no mi se prvo muti u glavu, pa se sve vrti oko mene, i dokle padam, vidim ko me ščepâ!
POLICAJAC (zamišljen): Moguće.
SIMO: Ma kako "moguće"! Laže, druže vaspitni, laže! Kâ pas! To jes, kâ kučka!
POLICAJAC: Čekajte, mi smo nešto zaboravili. To je bilo, kako piše, prije dva mjeseca. Jeste li vi, Simo, dolazili tada na ovu plažu?
SIMO: A je li to zabranjeno? Ovo je slobodna zemlja. Smijem li ja poć feribotom u Bari? U Napulj? Smijem. A ne smijem na plažu?!
POLICAJAC (vitla pendrekom): A da nije zebranjeno kretanje no silovanje!
SIMO: Ma nemoj! A otkad je to zabranjeno? Evo ona siluje mene pola ure! A onaj, da ga ne pominjemo, silovô je cijeli narod! Istina, poslali su ga u Hag, ali za njime se plače. Evo, talasi siluju plaže. Sve se ređaju jedan za drugim, kâ huligani kad ufate neku u portun, pa ih niko ne kažnjava!
POLICAJAC: Ama, puštite vi more i talase i kamenje! Jeste li vi dolazili ovđe prije dva mjeseca?
SIMO: Može bit. Ali to nema veze, kad ona ima potvrdu da je netaknuta! Mislite da je moj alat tako tanak, da može da se uvuče i izvuče a da joj ne povrijedi ... hi?
POLICAJAC: Kakvi hi?
RAŠO: Himen, Simo.
SIMO: A što sam ja rekâ?

RAŠO: Nije važno. (Policajcu) Ona je netaknuta, i to je tehnički neizvodljivo.
POLICAJAC: Nijesam ni ja čujâ da to može bit.
SIMO: Ona se sprda s nama!
POLICAJAC: Mada ima novijeh tehnika.
RAŠO: Ima za ovce. Dođe veterinar sa špricom u selo i za jedan dan pojebe sve ovce. Mislim, ošemeni.
POLICAJAC: Možda je ona žrtva eksperimenta. (Simu) Ili ste vi to uradili a da je ne povrijedite?!
SIMO (Šaši): Ličim li ja tebi, Jošana, na komarca, da te ubodem a da ti se ne vidi?
ŠAŠA (nervozno): Ne pominjite mi komarce! Od njih mi izađu plikovi po cijelome tijelu!
SIMO: Znači, kad te komarac peči, izađu ti plikovi po tijelu, da svako vidi, a kad te ja ubodem, ne vidi se ništa?! Ja sam onda ka Duh sveti, bože mi oprosti...(Prekrsti se.) Ulazim i izlazim bez pitanja, neopažen! Onda ja mogu da pljačkam banke, da idem u Bari u kupovinu bez karte, bez pasoša, bez para. Onda ja mogu da glasam po deset putâ, kâ nekizi što nijesu nevidljivi ali jesu povjerljivi! Ili oni te ovđe glasaju na vozačku dozvolu a u Beograd i Čačak na ličnu kartu.
RAŠO (Policajcu): Da se nešto prokonsultujemo. (Povlače se u ugao.)
SIMO (Šaši): Sve si ovo ti zamutila za sprdnju.
ŠAŠA: Nemojte me ostavljati s njim!
POLICAJAC: A da ne boj se, situacija je pod kontrolom. Čuješ li helikopter nad nama? (Stigne Raša.)
RAŠO: Šefe, na kraju će oni Simo skinuti gaće da joj pokaže svoj alat! Da dokaže kako ne može uć'

i izać' neopaženo! Nema ni ona tunjel na ono mjesto.
POLICAJAC: Pa što predlažete?
RAŠO: Ona je ili lažno trudna, a stvarno netaknuta, ili lažno trudna, ali netaknuta... To jest obrnuto... A mogla je juče da bude cijela, a danas razbucana! Ali, ako je nevina, onda je nevin i Simo!
POLICAJAC: A što ćemo s papirima?
RAŠO: Pa baš papiri dokazuju da je Simo nije takâ. A ta trudnoća je neka anomalija. Može bit ... tumor! Ne daj bože!
POLICAJAC: Njoj su dani odbrojani!!!
RAŠO: Rekoh, ne daj bože. Jer ja bi više volio da Simo ide u aps dva mjeseca, nô da ona umre za dva mjeseca. I on bi se s time složio.
(Vraćaju se do Šaše i Sima. Sada mijenjaju ton prema Šaši.)
POLICAJAC (Šaši) : Da li vi osećate česove bolove u drob?
ŠAŠA: A da rano je za to.
POLICAJAC: A jesu li vas snimali na rengele, na ultra zvuk?
ŠAŠA: Jesu, kako nijesu.
POLICAJAC: A je li dijete živo?
SIMO: Gica li se?
ŠAŠA: A da rano je za to gicanje. A zašto ne bi bilo živo?
POLICAJAC: Zato što to u drob možda nije dijete!
ŠAŠA: No klupko pređe!
POLICAJAC: Možda - nešto ozbiljnije! Mome bratu su rekli, da se na snimak vidi tumor u bešiku, a to je bio ugrušak krvi od ciste. I kad su

ga džarnuli kroz kanal, raspa se. Ne on no taj ugrušak. Za po ure sve su očistili. Četvrti dan je pošâ doma. Dešavaju se greške.
ŠAŠA: Pa što mislite da je meni u drob? Da imam ... rak? Aaa, opet mi se vrti u glavu. Utopićemo se...
POLICAJAC: Opružite se, drugarice! Pumpaj, Simo!
(Šaša legne.)
SIMO: Ako ću, ja se pomamio.
POLICAJAC (skida kapu i veli Rašu): Trči po vodu.
(Rašo trči po vodu.)
SIMO (Policajcu): Evo ti pa ti pumpaj.
POLICAJAC: Znate li vi da je odbijanje da se pruži pomoć - krivično djelo!?
SIMO: Malo sam pretrpio što sam do sad pomagâ! Od sad ću da činim samo zlo, i da uživam, kao i drugi zlikovci. Svi imaju i vile i mercedese ili - spomenike! Nije više ni Simo Mijov lud!
(Policajac vadi notes i upisuje prezime: Mijov)
SIMO (za sebe): On misli da sam ja Mijov! (Policajcu) Odo' ja da se kupam. A vi rabotajte, kad ste ludi. (Skida šorc i odlazi.)
RAŠO (donosi vode u kapu, prska Šašu, a ona se sporo tgrijezni)
POLICAJAC: Simo odbija saradnju.

Scena osma

POLICAJAC (Šaši): Je li vam lakše, drugarice?
RAŠO: I napadali smo ga mnogo, ni kriva ni dužna. (Šaši) Vrti li vam se još u glavu?

ŠAŠA: Što je ono bilo?
POLICAJAC: Ništa, drugarice, samo smo pričali o mome bratu.
ŠAŠA: Gica li mi se dijete? Pitali ste me, gica li se.
POLICAJAC: Radoznali smo. I zabrunuti. To je prirodno. I moj brat čeka prinovu ali taj njegov našljednik već se praćaka. Savićević. A taj vaš je još malecki. Dva mjeseca. I vi ne smijete da se nervirate. To sve utiče na nervni sistem ploda. I duvan i droga...
ŠAŠA: Kakav duvan?
RAŠO: Ne buni se za drogu.
POLICAJAC: A da, primjera radi, drugarice, primjera radi. I duvan, i droga i piće, i sekiracija, stres... sve to utiče na plod.
ŠAŠA: Što me boli glava!
RAŠO: Podignite malo noge, da vi siđe krv u glavu. Ništa se ne ustrčavajte.
POLICAJAC: Mi smo tu da vi pomažemo.
(Šaša podigne noge, kao u početku.)
ŠAŠA: Jesam li dugo bila presnijećena?
POLICAJAC: Malo, samo malo. Nije to ništa. A da se osvježite u more? I to je zdravo za plod.
ŠAŠA: Mene je stra', da se presnijetim i udavim.
RAŠO: A da mi smo tu. I Simo se kupa.
ŠAŠA: Ne smijem. Nijesam još dobro.
POLICAJAC: A da odspavate malo, u ladovinu, pod oni bor.
ŠAŠA: Baš mi se spava.
POLICAJAC: I to je zdravo za plod. San je – rekreacija.

(Pomognu joj da ustane, da ode pod onaj bor na kome se suše njeni leptirovi. Prostru onaj peškir. Ona legne. Oni se vrate.)

Scena deveta

SIMO (u kupaćim gaćicama, dolazi sa mora, priča sam sa sobom): A, ovo je divota. Čim se opereš od ljuckote, od dobročinstava, od ljubavi prema bližnjemu svome, sve postane lako. Može li savjest da te grize, ako je nemaš? Ne može, da jebe oca. Jesam li ja ovoj đevojčini metnuo taj tumor u drob?... Isto je greota, da ode tako mlada. O, Simeune, Simeune, kad ćeš se opametit! Eto, uživa sam nekoliko minuta, i ne da mi se da produžim.
(Prilazi Rašu i Policajcu.) Kako joj je?
RAŠO: Ona ne zna što je prije bilo! Eno spava kâ beba kad se nasisa.
SIMO: Dajte, ljudi, da je prebačimo u bolnicu!
POLICAJAC: Znači, vratili ste se među ljude!
SIMO: Ama, puštite priču! Ona je teški bolesnik!
RAŠO: Izgleda.
POLICAJAC: Zar mogu doktori tako da pogriješe?
RAŠO: Kad mogu da zaborave nožice u drob, mogu i da pogriješe dijagnozu. Eto, i vašemu bratu su kazali da ima tumor, a bio je ugrušak krvi!
POLICAJAC (razmišlja): Ako je ona netaknuta, onda je Simo nevin. Ali, ako je razbucana a trudna, onda on može da bude taj otac!
SIMO: Eto, čim sam postâ dobar, znavâ sam da će me neko zlo strefit. Odo ja opet da se kupam. (Viče) Ja sam zlikovac nad zlikovcima. Možete mi

slobodno spremat spomenik. I birat ulicu kojoj ćete dat moje ime. Kâ Nemanji. On je sve ôđe popalio. I zato je imâ cijelu obalu. Đe je Skupština, i Banka, i Pošta, i hotel "Crna Gora", da ne može bit crnja. I zvonik mu zidaju, s kojega će nama odzvonit! Da joj ja pumpam krv u glavu! Pa da đeca trče za mnom, da se sprdaju:"Pumpaj, Simo!" (Ode natrag prema moru.)
POLICAJAC: Što mu bi?
RAŠO: Kako "što mu bi"?! Opet smo ga okrivili! Nevinoga.
POLICAJAC: Ali mi to ne znamo.
RAŠO: Znaćemo kad je medig pregleda. Ako je netaknuta, a ima nečesovu guku u drob, onda je Simo čist, a ona će... umrijet od raka! Bože sobrani.

Scena deseta

RAŠO (Policajcu): A bismo li mi smjeli zavirit u onu njenu kesu, te je nosi za pâs a zovu je "pederuša"? Možda ona ima tamo još kakvu potvrdu. .. Sada, kad spava.
POLICAJAC: Ja ne smijem ulagat u to, da rizikujem posâ.
RAŠO: Pa evo ja ću da se žrtvujem, a vi okrenite glavu.
POLICAJAC: Ja za to ne znam!
RAŠO: Vi? Nemate vi o tome pojma.
(Rašo ode do Šaše koja spava, otvara polako onu "pederušu" i vadi iznutra nâkvi presavijeni papir pa se udaljuje ka Policajcu, a Policajac gleda u more i nebo i zvižduće.) Da čujete što piše?

POLICAJAC: A da ne znam ja za to.
RAŠO: Oh, oprosti. Zaboravio sam. (Odvija papir, čita.) Ovo je potvrda na četiri stotine eura!
POLICAJAC: Platila je pregled. Je li to ista ona privatna klinika?
RAŠO: Izgleda.
POLICAJAC (vadi iz džepa one ranije papire I dodaje Rašu iza leđa): Prokontrolišite.
RAŠO: Ista.
POLICAJAC: Vratite to nazad.
(Rašo odlazi do Šaše, stavlja papir u "pederušu" i zatvara rajsferšlus, pa se povlači.)
RAŠO: Eto, opet ne znamo ništa... Ma neđe sam ja čitâ...
POLICAJAC (sad se okrenu ka Rašu): Što?
RAŠO: Da nešto košta četiristo eura! Tamo đe popravljaju noseve, i klempave uši, i opuštene sise... I Julka je tamo išla da nešto popravlja... Osamsto maraka je prije bilo, četiristo eura... košta... da se VRATI NEVINOST! Eto što! (Udari dlanom u dlan.)
POLICAJAC: Nijesam čuja da se to pozajmljuje!
RAŠO: Ma ne pozajmljuje, no se zašije tamo đe je puklo! I to ti, to vi košta četiristo eura! Nju su zašili! Eto kako može da bude i *nataknuta* i *netaknuta*!
POLICAJAC: Stvarno! Ali onda je Simo otac!
RAŠO: A ona nema rak! Čaša meda - čaša žuči! ...Što učinje, crni Simo!
POLICAJAC: Simeune Mijov! Da nu de ovamo da te nešto priupitamo.

Scena jedanaesta

SIMO (dolazi): Koga to zovete?
POLICAJAC: Vas, gospodine Simo.
SIMO: Nijesam ja Mijov.
POLICAJAC: Nego?
SIMO (zamalo da se kaže, ali se zaustavi): To se vas ne tiče. Podaci o ličnosti su po Ustavu zaštićeni.
POLICAJAC: Ali ja mogu da ve privedem na saslušanje, zato što nemate lične isprave.
SIMO: A što ste radili do sad nô me saslušavali?
POLICAJAC: A, drugo je ovo, prijateljsko ubjeđivanje...A drugo je kad se razgovara službeno, iza brave... Slušajte, gospodine Simo. Ona tamo ležeća đevojčina je u drugome stanju. Srećom za nju - nema tumor, ali nesrećom za vas, ona ve tereti da ste joj učinili silu i da ste otac onoga đeteta u drob.
SIMO: Ma nemoj! A to što je netaknuta? Kako sam ja to uša i izaša neopaženo? Ka juha kroz pirun.
POLICAJAC: E, to ćemo nju da pitamo. Jošana, probudi se, Jošana, da i tebe nešto priupitamo. (Rašu) Privedite gospođicu na saslušanje.
(Rašo odlazi da probudi Šašu. Ona se prene. On je pridržava da dođe. Prostru joj peškir.)
ŠAŠA: Boli me glava.
RAŠO: Neka ona leži. Da ne trabunja svašta, bez krvi u glavu.
POLICAJAC: Lezite vi, drugarice Jošana. I slobodno dignite (pokazuje na noge). Nemojte se ustručavat.

RAŠO: Jeste li se namjestili?
POLICAJAC: E, sad vi lijepo nama ispričajte... Koliko ve je koštalo to što ste bili na kliniku? Ko vas je tamo poslâ?
ŠAŠA (uplakana): Kad me je ovaj razbučio...
SIMO: Eto ti ga na. Opet ona.
RAŠO: Što učinje, crni Simo!
POLICAJAC: "Kad ve je on razbučio..."
ŠAŠA: Kazali su mi da se to može zašit! Ali da košta četiristo eura. I ja sam skupila pare...
SIMO: Dižući (pokazuje na noge), nego kako...
POLICAJAC: Zaboga, čovječe, pa ona je buduća majka. Ne smije se nervirat! To sve utiče na plod. (Šaši) Skupili ste pare i pošli da ve zašiju...
ŠAŠA: Da.
POLICAJAC: A drugo stanje?
ŠAŠA (zaplače): Ja nijesam znala da sam trudna.
POLICAJAC: Naravna stvar, inače ne bi plaćala da je šiju. Pa kako ste to saznali?
ŠAŠA: Počela sam da povraćam. A moja mati veli: "Crna Joše, da ti nijesi što zakačila?" I onda su mi kazali da sam bređa!
POLICAJAC: Jasno! Sad je sve jasno! A kad vas je ovi ovđe Simo razbučio?
ŠAŠA: Prije... dva i po mjeseca.
RAŠO: U junu! Što učinje, crni Simo!
SIMO: Ne možete vi meni ništa. Ja sam zlikovac... Đe će mi bit ta ulica?
POLICAJAC (Rašu): On se zajebava.
SIMO: Ja ću da biram tu ulicu. Nećete vi mene turati u brdo, u Momišiće, u cik-cak sokače, kâ vladiku Danila. Oću centar! Centar! Centar!

RAŠO: Ti, Simeune Mijov, ne shvataš da ti se radi o glavi! Što blebećeš! Sutra ćeš bit otac! Sram te bilo. Obuci se.
SIMO (pokazuje na gaćice): Ovo je smoking za plažu, kao što je ovo službena uniforma (pokazuje na Policajca). Prava stvar na pravome mjestu. Niti se u uniformu ide u vodu, niti se u gaćice apsi narod.
POLICAJAC: Koga to ja hapsim?
SIMO: U principu, velim. Za hapšenje treba uniforma, strogi izraz lica... Sve ima svoje. Nećete doći smijući se: ha, ha, ha, ha, došâ sam da ve hapsim!
RAŠO: Simo, crni Simo, čeka te Spuž za silovanje a ti se zajebavaš!
SIMO: Ništa vi meni ne možete. Nijesam ja više dobričina, da joj pumpa krv u glavu. Da đeca viču za mnom: "Pumpaj, Simo!" Jok. Ja sam zlikovac, bre. Mene preklinju da dođem u Hag! Nude mi avion a ne da se truckam vozom. Ja tražim poštovanje! Rešpekt! Oću dramu o meni na "Sterijino pozorje", kâ Nedić! I knez Pavle! Što mislite vi?
RAŠO: Ona nema krvi u glavu a on nema mozga u glavu.
SIMO: O meni će đaci da uče! I ko me ne bude dobro naučio, dobiće jedinicu! (Ne obraća pažnju na njih no se okreće publici.)
Kralj je Milutin premišljã: kako da se posveti? Jer ovo na zemlji je sitno! I ako vladaš, kâ on, to je nekoliko godinah. A gore je evo već skoro sedamsto godinah. Gore je važna fotelja. I tako ti je on premišljâ, i mučio se, i nije mogâ da spava, dok

se nije šetio. Iskopa je oči svome sinu Dečanskome! I eno ga sad na oltar! Sveti kralj Milutin! A evo ga i u kalendar! (Vadi iz šorca mali crkveni kalendar.) Trideseti oktombar. (Za sebe) Ovđe piše - oktobar. (Obuče šorc.) Eto, kad se radi na prešu. Gaće mokre... (Pođe put njih.) Šta oćete vi od mene?
POLICAJAC: Pitamo vas potonji put: jeste li vi prije dva i po mjeseca, na ovoj plaži, razbučili ovđe prisutnu gospođicu Jošanu?
SIMO: Jesam, pa šta?
POLICAJAC: A ona se branila?
SIMO: Jok! Nego sam joj ja naredio da se brani! Pišam ti se ja na sliku bez tona! Ali kad se doda malo jakanja, pa "aj, aj, oh, uh"... To je prava jebačina. A ne ko da si pritiska pokojnica.
RAŠO: Priznaješ, dakle?
SIMO: A, jok, ništa ja ne priznajem ...
POLICAJAC: No?
SIMO: Izjavljujem u zapisnik! Kâ okoreli zlikovac.
POLICAJAC: On nas opet zavitlava.
SIMO: Eto, njima ništa ne valja.
POLICAJAC: Priznaješ da si je razbučio?
SIMO: Ako nije bila već razbucana. Ko je to zaviriva? Đe je ovđe na plažu lencun? Da se raširi i pokaže kako je mlada došla cipan-cijela!
RAŠO: A kako se to ona branila i ohćala ako se presnijetila?
SIMO: A, ne presnijeti se ona tada, no joj dođe krv i u glavu i u guzicu! No se stidi. A ja velim:"Što se stidiš, kad si za to rođena? Je li bog rekâ da se plodimo i razmnožavamo? Jesmo li mi ekološka država? Borimo li se mi za prirodu? A

što se radi u prirodu? Što rade mačke, i tice i divlja prasad? Postupaju po naređenju! (Pokazuje prstom na nebo.) Ne možemo se plodit preko mobilnoga telefona!
POLICAJAC (pogleda na Šašu): Ona se opet presnijetila. (Rašu) Trči po vodu. (Skida kapu. Rašo uzima kapu i trči po vodu.)
RAŠO (odlazeći): Pumpaj, Simo!
SIMO: Ako ću, ja se pomamio. Da je smijem pumpat, kâ što bog zapovijeda, ne bi se ona presnjećivala.

Scena dvanaesta

POLICAJAC: Slušajte, čovječe, sada smo sami, vama ne gine pet godina u Spuž za silovanje!
SIMO: Mislite da ne znam? Ali - svaka je reklama skupa.
POLICAJAC: Kakva reklama?
SIMO: Kad se prospe glas da je Simo muškarčina, prevrtač...
POLICAJAC: A što ćeš to prevrtat u zatvor? Krtole koje ćeš gulit?
SIMO: Sve je za ljude, pa i zatvor. Vidite li vi ove šefove država? Sve je to bilo u zatvor! I Pertini, i Valensa, i Dupček, i Imre Nađ,i Mandela...
POLICAJAC: I vi mislite postat šef države?

Scena trinaesta

(Rašo donosi vodu u policajčevoj kapi. Prskaju Šašu. Ona se prene, pljuje.)

POLICAJAC: Jeste li se odmorili, gospođice trudno-netaknuta?
ŠAŠA: Opet mi se vrti u glavu.
POLICAJAC: Jeste li čuli izjavu gospodina Sima?
ŠAŠA: Ne.
POLICAJAC: Još bolje. (Simu) Vaša izjava neće uticati na njenu. (Šaši) Sada vi nama lijepo ispripovijedajte kako je to bilo.
ŠAŠA: Što?
RAŠO: A da to kako ve razbučio.
ŠAŠA: Ko?
POLICAJAC: A da Simo, vaistinu.
ŠAŠA: Kad?
POLICAJAC: A da prije dva i po mjeseca! Samo se vi nemojte uzrujavat. Jer to se sve prenosi na plod. Polako.(Uzima notes da piše.)
ŠAŠA: Đe sam ja ovo?
RAŠO: Ovđe se ne zna ko koga zajebava.
POLICAJAC: Gospođice, vi ste izjavili da ve je Simo ščepa i razbučio.
ŠAŠA: Koji Simo?
POLICAJAC (iznerviran) : OVAJ! (Pa se pokaje.) Oprostite, samo se vi nemojte nervirat.
ŠAŠA (kao da tek tada dobro zagleda Sima, pa veli uplašeno): Aaaa, to je on! U pomoć!
SIMO: Dobro li me prepoznade!
POLICAJAC: Smirite se, drugarice, smirite se. Tu smo mi. Ništa vam on više ne može. (Uzima vode iz svoje kape i maže joj vrat. Ona se ježi.) Ajde, da čujemo kako je to bilo? Koliko ste vi bili svjesni toka događaja? Jeste li krenuli da bježite?
RAŠO: Prigovor! To je sugestija.
ŠAŠA: Kako da bježim kad me ščepâ?

POLICAJAC: A jeste li vikali?
ŠAŠA: Kako da vičem kad me ljubio?
RAŠO: A jeste li se praćakali nogama?
SIMO: Kako da se praćaka kad me zagrlila nogama?
POLICAJAC: Je li istina to što izjavljuje gospodin Simo, da ste ga zagrlili... tijem?
ŠAŠA: Da ga zadavim! Meni su ruke slabe.
SIMO: E, da bog da me tako davila svaka te mi padne šaka.
ŠAŠA (plačući) : Ja sam buduća majka.
POLICAJAC (Rašu): Ne smije se ona nervirat. To sve utiče na plod.
RAŠO: Odmaraj se ti, drugarice, odmaraj. (Simu) Da-nu dođi ovamo.(Odvede ga u stranu.) Razumiješ li ti, avetinjo, da ti ne gine pet godina u Spuž! Bolje da je vjenčaš, da se to zagladi! Ne moraš se ni mučit okô nje. Ona će to sama radit, zbog cirkulacije! Pa se razvedi poslije po godine.
SIMO: A, ne možete vi meni ništa. Đe su dokazi? Đe su svjedoci? (Policajcu) Đe su vi dokazi? Njena riječ? Od nje će svaki advokat napravit avetinju. Kako će pričat kad je bila presnijećena?
RAŠO: Ti reče da se branila, i ciktala.
SIMO: A, to ja neću reć na sud.
POLICAJAC: Nego što ćete reći?
SIMO: Da je ne poznajem. Niti sam je kad vidio, prije danas, niti sam je takâ... Sve vi ovo ne važi ništa. Izjave u istrazi! To sud ne zanima. Za sud važi ono što se ustanovi na pretres. Ja sam zlikovac, bre. Ne možete vi meni ništa. Jeste li viđeli one plakate:"Svi smo mi zlikovci za Hag".

POLICAJAC: Stvarno, dokaza nemamo. Svjedoka nema. Ona se čas seti,čas ne zna što je bilo.
RAŠO: Vala, Simeune, da te ko opanjka nevinoga, ja bi te branio zisto do potonje kapi krvi. Ali ovako, kad si sve to od mene tajio, i lagâ me da ne znaš za ovu plažu...(Policajcu) Svaki smo dan zajedno. Ako sam znavâ da je ovakva zlica, bog me ubio. (Simu) Ja ću tebe, Simeune Zlotočivi, prikucat na zid srama, kao ova nesrećnica one leptirove na bor.
SIMO: A čime ćeš me to prikucat... Pavle Pavloviću?
(Policajac je radoznao.)
RAŠO: Đetetom! Ovijem đetetom te je još u drob.
(Šaša kao da se prepade, da ne učine nešto njenome đetetu.)
ŠAŠA: Ne dirajte vi moje dijete!
POLICAJAC: Nemojte se vi nervirat, drugarice. To sve utiče na plod.
RAŠO: Jeste li vi čuli, Simeune Zlotočivi, za DeEnKa : dezoksiribonukleinske kiseline? Znate li vi da se i poslije trista godina može utvrdit ko je čiji sin?
SIMO: Ma nemoj.
RAŠO: Da, da, i poslije tri iljade godina.
SIMO: Pa ko vi smeta? Sačekajte trista godina pa utvrđujte.
RAŠO: A, ne,ne, no odma, čim se dijete rodi!
POLICAJAC: Tačno. I to smo učili...A sad?
RAŠO: A sad? (Simu) Dođi jopet da ti nešto poprišapnem.
(Izdvajaju se.)

RAŠO: I ti si, avetinjo, čuja za taj DeEnA. Novine pišu. Što ti bi da se prsiš ka da si priplodni bik? Da ispaneš muškarčina. Misliš, čim se taj glas o tebi prospe, navaliće cure na tebe kâ muve na govno. Znaš li ti da je bila jedna velika anketa u Ameriku, za petnes iljada ispitanika baška muških, baška ženskijeh. Pitali su žene što najviše cijene u muškarca, a muškarce: što oni misle - da žene u njih najviše cijene? I muškarci su mislili da žene najviše cijene *muškost*, a žene su kazale da najviše cijene - *nježnost*! Muškost je dar prirode. Takav si kako te bog stvorio. Što bi se one u to miješale? One traže da vide što ti znaš i umiješ, a ne je li te bog okratio ili produžio! Zato, slušaj me dobro, nemoj se zajebavat nô je prosi i vjenčaj, da se to zagladi! I zbog bratstva! To bi bila sramota za junačku kuću te je davala barjaktare! Svako bi usta na tebe! Svako bi se od tebe odrekâ! Svi bi kazali:"Nijesmo se mi junačili na đevojčine no na ljute junačine, zejbeke i janjičare!"
SIMO: A ako ona neće?
RAŠO: Nije važno. Vjenčaćemo je kad se presnijeti.
(Vraćaju se ka Policajcu i Šaši.)
RAŠO (Policajcu): Da se prokonsultujemo.
(Policajac i Rašo se izdvajaju.:
RAŠO: Ja sam njega skuvã da je vjenča. Sad ti skuvaj nju. Kud će ona s kopiljanom? Od nje se svako odrekâ. Vidiš da luta kâ šugava ovca.
(Pruži ruku.Policajac,zadovoljanm prihvata ruku. Vraćaju se.)

POLICAJAC (Šaši): Kud ćete vi s tim đetetom? Zar ne bi bilo pametnije da se vjenčate? No da se od vas odriču preko novina. Da vaše dugove ne priznaju.
ŠAŠA (uplakana): Ko će mene uzet?
POLICAJAC: A što ti fali? Pola ovijeh novijeh đevojčina ne može da rađa! Ištete se abortusima, duvanom, drogom, pa im ostane kuća prazna na kâ pećina, pa se tuku i razvode. Na čudo je od njih i rodbina i komšilak. I mi dolazimo te ih rastavljamo. A ti imaš potvrdu da si ispravna, rađalica, kâ što je bog zapovidio. Mlada si, šesna. Ja bi te prosio, da nijesam oženjen. Ali ako ne mogu ja, može Simo! Nije on na tebe navalio po naređenju, no mu je bio gušt. Još ako si malo zaciktala, ne boj se - tvoj je. On ti posebno pazi na tonske efekte. Važi?
(Ona potvrdi pokretom glave.)
RAŠO (shvati po Policajcu i Šaši da je sve u redu): Ha, sa srećom, da to isprobamo, da ne fulamo u Opštinu. (Simu) Simeune, stani tu. (Šaši) Šaša, stani tu. (Policajcu) Vi ste kao kapetan broda. Kapetan, kâ što znate, može da vjenčava.. Izvolite.
POLICAJAC(Simu): Da li vi, ovđe prisutni Simeune Mijov, uzimate svojom voljom za zakonitu ženu ovđe prisutnu Jošanu Jošanović, da je pazite i čuvate u dobru i u zlu, dok ve smrt ne rastavi?
SIMO: Što vi šće to pominjanje smrti?
RAŠO: To je protokol, Simeune. Ne miješaj se.
POLICAJAC: Recite:”Da”.
SIMO: Da.

POLICAJAC (Šaši): Da li vi ovđe prisutni Miško Božiću (Šaša skida periku, bluzu i "sise", ali to nije samo grudnjak nego cijele prsi, pa su se zato Simo i Rašo prevarili) uzimate za svojega zakonitoga supruga...
(Šaša = Miško prsne u smijeh i stane da se savija. Simo i Rašo iskolačili oči. Policajac je sve to, kao što se vidi, znao.)
ŠAŠA = MIŠKO: Popišah se u gaće.
(Pobjegne s plaže, držeći ruku među noge.)
SIMO (se uhvati za glavu i zaleleka): Leleeee,lele mene u dom... Ja sam njega pumpa!
RAŠO: A što učinje, crni Simo?! Sve si ono lagâ!
ODNEKUD GLAS: Stop.
(Sa onoga bora spušta se televizijski snimatelj s kamerom.)
SNIMATELJ: Sve je snimljeno. (Rašu, Simu i Policajcu) Bili ste sjajni.
SIMO: Što je ovo?
SNIMATELJ: Serija: S k r i v e n a k a m e r a.
RAŠO (klikne Simu) : Bićemo na ekran!
SIMO: A, jok, da se sprdaju s nama. Da đeca viču:" Pumpaj, Simo!"
SNIMATELJ: Mi se, prvo, izvinjavamo što smo ve snimali bez pitanja, ali da smo ve pitali, to ne bi bila skrivena kamera. Ovako se radi svuda u svijet... Ali, ali, mi ne smijemo emitovati ništa što vi ne odobrite. Sad ćemo pregledat materijal.
RAŠO: Bićemo na ekran! A kad je to?
SNIMATELJ: U subotu..
SIMO: Ja se ne slažem.
RAŠO: Dobro je što nijesmo kazali kako se zovemo.

SIMO: A viđeće nas na ekran! Leleee (leleče Simo odlazeći).

(Neko od glumaca pokupi onu žicu sa mrežicom za hvatanje leptirova, izvadi onoga leptira iz bora, dohvati one “sise” i periku i peškir... Šaša – Miško dolazi, “crkavajući od smijeha”, držeći ruku među noge, tako da ne može ni da hoda, no ga dvojica nose.)

Z a v j e s a

SVECI U ČEKAONICI

ŠALJIVA TRAGEDIJA SA EPILOGOM

LICA:
Sveti Petar
Mićan, profesor, u ulozi Mrca, 60 god.
Mike, njegova žena, 30 god.
Anđelčić
Staisti:Čistilištarci (desetina);
Mićanova đeca;
Mićanovi roditelji
Glas Svetoga duha
Glas Alaha
Glas Trumana
Glas Joanikija Lipovca
Glas Ćàne
Glasovi đece
Glasovi iz Čekaonice Pakla
Jauci iz Pakla...

(Pretsoblje u jednoj kući, sa troja običnih vrata, kojijema su na gornjem pragu nalijepljeni ćirilički natpisi, očigledno rukom đece. Piše:

T

ПАКАО ЧИСТИЛИШЕ РАЈ

Riječ Čistilište napisano je bez T pa je to dodato iznad i između slova III i E, sa V oznakom, đe to T spada. Ispred vrata «Čistilišta» je obična baštenska stolica na rasklapanje. Sveti Petar, sa dugom, sijedom bradom, proćelav, odjeven kao na freskama, dolazi umorno iz "Raja" da šedne u ligeštul. Čuje se odnekud žagor. I zveket njegovijeh ključeva, kad pokrene ruku. O ligeštul objesi jedan prutić sa omčom za vješanje, pa ga ponekad skine, da bi nešto pokazao. Na sceni je i jedan, što veći, globus.)

Scena prva

PETAR (sam sa sobom, zbori "književno"): He, sad kad se i Svevišnji odmara pred veliko suđenje svêcima prìspjelim odozdo (pokazuje na globus), optuženim za zlòčinstva i opàčine, da se i ja malo òpružim i razònodim. Svèvišnjega mi, nema ljepšega trona od ovoga šezlona. Em sjèdiš, em lèžiš. I niko ti na njemu ne zâvidi, da ti ga pòtkreše, da ljusneš na leđa. He, što ćemo sad. (Zovne blagijem glasom): Anđelčiću...

Scena druga

ANĐElČIĆ (sav u bijelo, sa papučama kao baletan, a ima i krila, ulazi): Slušam, Vaša Svetosti.
PETAR: Vidim da tamo čeka na raspored jedan sa crnògorskom kapom!
Oni su nekada lijepo pričali, ako nijesu zabòravili. Zar nije Njegoš napisao:"Ako nije zemlja za

življenje, a ono je zemlja za pričanje". Pošlji mi ga ovamo.
ANĐELČIĆ: Slušam, Vaša Svetosti. (Ode.)

Scena treća

MIĆAN (ulazi, skida crnogorsku kapu. Lijepo je obučen u narodnu nošnju, kao mrtac.): Pomaga Bog.
PETAR: Bog ti pomogâ. Okle dóđe? (Publici: Znam ja sve nô ga provjeravam!)
MIĆAN: Ja sam ti, Sveti Petre, na 'vi čas – iz pakla!
(Priđe i ljubi ruku Svetome Petru.)
PETAR (i dalje šedi): Pa kako izađe?
MIĆAN: A ne iz ovòga tvoga, Vašega, Sveti Petre, slava ti i fala, no iz onoga dolje.
PETAR ("zanosi" po crnogorski): A, sa Zemljè! E, ima dolje ratovah, zemljotresah, tajfunah, cunamijah, čumah, tičijih gripah, sídé, izborah ... I neka to što ve príjeròda opomìnje i kažnjàva, i prorjeđùje, jer vas je mnogo, brate mili, i sve vam je to malo nô i sami među sobom ratite, oko žena; oko vjera; tuđije' zemaljà...
(Povjerljivo) Nemo' se ti čudit što ja zanòsim kâ i vi. Ja znam sve jezìke, jadan. Takav mi je posâ. Sa Francuzom zborim francuski, sa Turčinom – turski, Mađarom - mađarski: *Kerem sepem*. Bi' li ja mogâ obavljat ovu fúnkciju da ne znam jezike? *Jok*! (Tresne ključevima.)
Eto, vidiš da znam i turski, i srpski i bošnjački.
MIĆAN: Čujâ sam, bogomi.
PETAR: Pa đe bi ti stio da te smjestim?

MIĆAN: A ja u Raj, sveti Petre. Dosta sam bio u paklu.
PETAR: Može - ali da potpišeš izjavu.

MIĆAN: A sporadi česa?
PETAR: Ovi se vaši i u raju bune!
MIĆAN: Ma je li, imena ti božijega! A sporadi česa?
PETAR: Vele: kakav je ovo raj kad nemamo s kim da se bijemo!
MIĆAN: A zar nema?
PETAR: Ené, i ti si kâ i oni. Umijete li vi sklopiti ruke da živite u mir?
MIĆAN: Umijemo, - kad umremo.
PETAR: Pa eto, sad si mrtav.
MIĆAN: Nekako se nijesam još privikâ. Pa što ćemo radit tamo kad nemamo s kime da se bijemo?
PETAR: O, što me nađe s vama! Stoj tu i razmišljaj.
(Pritisne dugme na mobilnome, koji mu je u lijevome džepu.): Ćana, daj, dušo, tijem tvojim umiljatim glasićem zamoli Alaha da me nazòve, ... kad ne bude u prešu.
(Preko mobilnog čuje se nešto kao: "Sad ću ja". A Sv. Petar "puknu" prstima. Javi se duboki muški glas na zvučniku.)

Scena četvrta

ALAH: Đe s' Petre! (Alah govori "književno", samo što po bosanski skrati neku riječ.)

PETAR (kao da je malo streknuo, valjda zbog brzine; ustane; zveknu ključevi): Selam, Alláhu. (Nakloni se.)
ALAH: Ajd, bolan, znamo se heftu vjekova.

PETAR: Ali, red je red. No znam da si u prešu kâ i mi âmo. Vi ste, barem, uspjeli u rat protiv alkohola i droge, ali sad se tamo, neđe u Avganistan, u Tvoje uzvišeno ime - sadi heroin. Vele: heroin je za heroje, da bi se finansirâ sveti rat = đžihad.
ALAH: E, i u naše i u vaše ime, moj Petre, rade dženabeti...
PETAR (Mićanu): Nevaljalci.
ALAH:... čine razne opàčine. Eno one male zemlje u Karibe. Žive od droge. A iznad glave im je vel'ka sila. Mogla bi je zdrobit, kao Aljendea! I cijeli svijet se, tobož, bori protivu toga, ali niko da udari sankcije onome te proizvodi heroin, kokain! Jerbo jedni žive od proizvodnje, drugi od prodaje, treći od fatanja trgovine i dilera, četvrti od liječenja nji'ova ludila.... Svima fino. A nama se prepunjaju ovi kazani.
PETAR: Svaka ti je sveta, moj Alláhu. No mi reci što ste uradili s onijem "erojima", gazijama te su zaždili one eroplane u Svjetski Trgovački Centar u Navijork!
ALAH: Kakve, bolan, gazije! To su dženabeti, ajvani .
PETAR (prevodi Mićanu): Gazije su junaci. A ovi drugi su: nevaljalci, životinje.
ALAH: Usijane glave, ko i oni vaši. Nema toga u *Kur'anu*. Mu'amed je napisao: *Ja imam svoju vjeru, ti imaš svoju vjeru. Ne moramo se zbog* toga

svađati. U onim av'jonima same žene i djeca, turisti i poslovni ljudi... Evo po našoj evidenc'ji (nekome:"Dodaj mi to!"), ni u jednome od tri av'jona nije bilo vojnih lica koja su služila u Aziji. A u onim oborenim kulama (ja ne znam kako ono čudo pade) trinaest iljada insana da argatuju, sa telefonima, računarima, ap'ratima za kahvu; onijema spravama za jačanje mišića; za mršavljenje; onim ateljeima za projektovanje kuća i prodavnica. A zamisli, bolan, one te su stojali po sedam sahata da usluže mušterije. Ili vozili one liftove. Svi su oni rintali da 'rane svoje familije. Što s' oni Meni skrivili?

PETAR: Ja mnim – ništa.

ALAH: Svaka ti je sveta, moj Petre. Ali neka. Čekam ja one te me tamo brukaju 'amo da se krčkaju...

PETAR: A i ja povazdan dočekujem ove moje "gazije", pa s njima u kazan! A imamo i svece, proglašene dolje, punu čekaonicu. Čitao si "Politiku" od...Ćana, bači mi onu "Politiku" o devet novih svetaca...

(Anđelčić odozgo na konopu spušta jedan list "Politike". Petar čita):Ovo ti je 22 maj 2000. Evo, tu je devet imena novijeh svetacah i već su im napravljene ikone. (Presavija list pa ga odlaže.) A za njima došâ glas da su zlikovci, a mi ne možemo da bačimo svéca u kazàn, prije no ispitamo, je li mu to, što se priča, prišiveno dolje, jerbo Vaša Svetost zna kako dolje znaju prišit čovjeku svašta, a nekmoli neće svecu kome zavide, a ne možemo ni da ga propuštimo u Raj, a da se poslije otkrije da je zlikovac! U Raj idu mučenici...

ALAH: Šehiti...
PETAR (Mićanu) ... a ne oni te su mučili druge.
ALAH: A vidim one navijače na Marakani u Beogradu, pa svašta protiv nas, a uzeli tursko ime: "Delije"!
PETAR: E, da što znaju, moj Alahu, druge bi pjesme pjevali.
ALAH: O, sve li je isto i kod nas i kod vas, Sveti Petre! Fala ti, kâ čéku, što bi rekao taj sa kapom.
PETAR (Mićanu, na uvo: "On te vidi".) Vi ste se dosta tukli ali...
ALAH: E, i sultani su ratili u moje ime! Ma su oni te su druge nabijali na kolac, sada na kočevima, jašta, bolan ... Ali oni neznaveni insani te su napadali ili se branili: tukli su se kâ junaci. To ti je, moj Petre, kao pesničenje, što vele: boks. Gurnu te, bolan, međ' one konope da s' tučeš, da bi na tebi zaradili, jašta, i ti se tučeš, ili, bolje reć – braniš od onoga drugoga nesrećnika, koji se brani od tebe, a kad se sve svrši, onako razbijenih noseva i rasječenih arkada, krvavi i oznojani, zagrlite se, jašta. Jerbo ste obojica – stradalnici!
PETAR: Mašala! Pa, fala ti, Sveti Alláhu.
ALAH: Fala i tebi, Sveti Petre. Selam.
PETAR: Selam, Alláhu! (Krene da "pukne" prstima, ali se začu oni isti glas.)
ALAH: E, umalo da se presevtim. Jeste li što odlučili za Kijamet, biva - Strašni sud?
PETAR: Ne, bogomi. (Uzdahne.) Jedni članovi Komisije vele, ja mnim s pravom: "Mnogo je, bre, onoga bezakonja onamo dolje." (Pokazuje onim

prutićem na globus. Zveknu ključevi.) Da mi to prekinemo. Da ih pokažnjavamo!"
ALAH: Aferim.
PETAR: E, ali drugi vele:" Što da se mi mučimo oko nji' kad će se oni Istrijebiti sami."
MIĆAN: Ali u rat stradaju žene i đeca!
PETAR:. Strada narod, jašta. A ko je molio u Judeju da Pilat pušti iz apsane Barabu, drumskoga razbojnika, a ne Isusa? Narod, Mićane. A ko je doveo Hitlera na vlast? Narod ga je izglasa. Isti su Talijani dali i Kročea i Dučea. A kome su više aplaudirali? Dučeu. A *kroče* je: krst. (Publci) Svi su se diktatori novijega doba uzdigli na rukama obožavalaca! I onda je lako reć: kriv je taj i taj a narod, koji ga uzdigao – čist... kao suza. (opet publici) A kako bi on radio to što je radio da mu narod nije aplaudirâ? Ono, istina je da narod prvo viče "Ura", pa poslije, kad sve krene nizbrdo, viče "Ua", da se distancira, da spere sa sebe prljavštinu. Ali zato pravednike čekaju âmo Rajski vrtovi, rajsko voće, a onamo Dženet sa hurijama! A onda vele u Komisiju da će se led na Ševerni pol otopit, more će porast, i potopit barem one kockarnice, i javne kuće u lúkàma. Ne samo u Veneciju, koja je i sad do koljena u vodu no i u Amsterdam, London i Floridu... Ni na Jaz kod Budve neće više biti onija koncerata! Zar oni sami dolje ne prave Strašne sudove?"
ALAH: Jašta.
PETAR:"U Afriku (pokazuje prutićem na globusu; opet zveče ključevi) komarci ubiju godišnje meleon ljudi. Jerbo komarci prenose malariju. E, ovo sam slagâ, nehotice. Ne bode komarac nâko ko-

marica. Ali me dezinformišu ovi sa Zemlje. Alláhu, ti znaš da cijeli svijet zbori o nâkvom turskom polumjesecu! A je li ono polovina ili čejrek? Čejrek. Polovina od polovine!

ALAH: Aferim.
PETAR: Pa tičji grip. A tice lete bez viza: sa Śevera na Jug, sa Juga na Śever. Sa Istoka na Zapad! (Opet pokazuje na globusu.) Pa cunami. Viđeli smo kako oni talas iz daleke Azije ide ka Africi (Petar pokazuje na globusu đe je bio potres pod morem a đe je Afrika.), pazi koliko je to daleko, i odavde kad se gleda, pa niko da javi narodu da bježi sa plaža! A kad su prenosili što je ona Monika radila Klintonu, svi su to gledali. “
ALAH: Jašta, bolan. Iblizi nadjačali... Sve ću ja nji’ u džehenem.
PETAR (Mićanu): Ibliz ti je đavo. Džehenem ti je pakào. (Na uho: Vidiš kako ja sve to znam!)
MIĆAN (povjerljivo): A imâli ste kad naučit, Vaša Svetosti. Za meleon godina bi i neki moj bratanić završio fakultet.
PETAR (Alahu): A što veli Vaš Medžlis, Sveti Alláhu?
ALAH: Mi bi da Kijamet, ‘oću reć – Strašni sud bude jedanak. Inače bi vaši kauri i đauri, ćafiri...
PETAR (Mićanu na uvo): Nevjernici...
ALAH:... prebjegli kod nas! A ako mi budemo prvi, onda bi ovi naši karanđolozi i kahpije sve butum k vama!
PETAR: Svaka ti je sveta. Alláhu ekber.

PETAR (razmišlja): Karanđolozi, karanđolozi… (Pritisne dugme): Ćana, što 'no bjehu karanđolozi?
ĆANA (preko zvučnika): Zli dusi.
PETAR: Eto, na vr' mi je jezika bilo. (Ćani: Fala, dušo.) A kahpije su…
ĆANA (ugrabi prije no se on šeti): Kurve. Isto što i dizlije. A čengija je kafanska plesačica. Po njoj je dobio prezime oni Smail-aga te su ga pošekli na Mljetičak.
PETAR (kao da streknu od toga glasa): E, to sam znavâ. (Pritisne dugme. Mićanu, povjerljivo) Eto, kad zaboravim da je isključim! (Pritisne dugme na mobilnom.)… Vidiš kako je potrebno da se surađuje. (Opet prilazi globusu.) Jer, što bismo uradili kad bi Strašni sud bio u Afriku, a ne bi bio u Evropu? Svi bi oni goli i bosi navalili k vama. A i ovako ih stiže krijumčarskim brodovima svaki dan barem iljadu. I – što da radiš? To je sirotinja, dala je zadnju paru da se prebači! Da ih vrćeš? Bolje da ih udaviš. A ako ih ne vrneš, udaviće oni tebe, proseći, ležeći i "oslobađajući se" (diskretno pokazuje na dupe) po ulicah… To je nekad bio problem i u Dubrovnik. Napune se one ulice i poljane (oni trg zovu: poljana) izbjeglicah. Pa je jedna šednica Gradskoga vijeća počela dramatičnim saopštenjem: "Grad je posran!" Naravno, oni nijesu zborili službeno naški, pa je to na latinskom zvučalo malo manje prosto:"Civitas inhalata est!"
MIĆAN: Muka velja!
PETAR: Pa, Sveti Alláhu, najbolje da Strašni sud, 'oću reć Kijamet – sinhronizujemo.

ALAH: Aferim. E, da 'oće oni dolje da sarađuju kao mi gore!
PETAR: Neka ih još malo, Sveti Alláhu. Ionako će svi doći 'amo. U mene ima praznijeh kazana, a vatra gori... Ne trošimo racionalno ove resurse.
ALAH: Au, ta ti je dobra, dina mi. I u mene ima zaludnijeh vatara. Selam.
PETAR: Selam alejkum. ("Pukne" prstima i tako se isključi veza.)

Scena peta

MIĆAN: Što ti znači to puckanje prstima?
PETAR: Sad je isključeno cijelo vanjsko ozvučenje oko nas.. A kad 'oću da vidim i čujem što se dolje radi (pokazuje na globus), onda puknem, ali ovako spuštene ruke. (Spusti ruku i "pukne" prstima. Začuju se neki nejasni šumovi. I neko ritmičko lupetanje. Petar Mićanu:) Čuješ li ti ovo bobonjanje?
MIĆAN: Ne ja.
PETAR (sijeda u naslonjač, okači oni prutić): E, blago tebi, moj Mićane. Niti što vidiš, niti što čuješ, nâko ovo ovđe, što ja ozvučim, kâ policija. A da znaš što ono bobonja: bup, bup, bup... Ćana, spušti jedne slušalice za Mićana. (Odozgo se spuste na špag slušalice. Mićan ih stavi na uši pa skide. Još je ona uzica na njima. Slušalice vise i ljuljaju se.)
MIĆAN: Što j' ovo?
PETAR: To su ti, moj Mićane, drobilice za kamen. (Pokazuje na globusu.) I u vas se drobi...

MIĆAN: U nas! U nas se drobi na sve strane. I u Skupštinu. Sve mimo dnevnoga reda. A oni mučenik, te vodi šednicu, ne smije im oduzet riječ, jer će odma' nastat vika: "Ovo je privatna država..."
PETAR: U vas dolje ne smije se ništa zabranit. Pa i naša vjera, da nije bila zabranjena, da se nijesmo skrivali po katakombama – misliš da bi se razvilo hrišćanstvo? Da nije Amerika zabranila alkohol, ne bi bilo mafije. Ali ima u vas i sloge, Mićane.. Nije sve tako crno.
MIĆAN: A đe je nađe, đe je nađoste, Vaša Svetosti?
PETAR: Daje meni Ćana jedne vaše novine. Na prvoj strani napadaju nekoga iz vlasti. Vele da je dobio nečesovo priznanje, kao i Havel i Gligorov i Mandela, ali sad traže od njega nâkvi 'otel. Biva - da im vrati uslugu! I to je naslov preko cijele strane. Kâ da je 'otel – upaljač, pa ga izvadiš iz špaga i – na. No dobro. To su vaša posla i besposlice. Listam dalje: vidim one golišave žene te se nude. "Ja 'oću ako ćeš ti!" Te ti ja bači one novine, koje bje'u latinicom ispisane. Pruži mi Ćana jedne na ćirilici. Listam, listam, kad tamo: one iste slike golišavija ženetinah... Bači ja i te i velim:"Ćana, daj mi opet nešto na latinici". Listam ja, listam, kad: i tu one iste slike. A što je to nâko sloga, Mićane!? Čim je kurvarluk u pitanje: svi ste u slogu! Novine uzmu pare za oglas, Pošta i one dijele dobit od telefoniranja; svakome fino! No, ja počeh o ... drobljenju kamena. Evo, ni mi se ne držimo dnevnoga reda. Eno, svuda se zidaju kuće, probijaju ceste i tunjeli; u Kotor ve-

le: tunio, penao... (Mićanu na uvo: Vidiš da sve znam.) Pa se prave bazeni za brčkanje, brane za struju... I svima treba pijesak. Za beton.I one teške mašine drobe kamen. (Ustane, teško, priđe globusu.) A ovo ovđe (pokazuje na Saharu), ovo ti se na arapskom zove Sahara, biva – pustinja. A nije no prašina, sitni pijesak. Odatle kod Rusa *sahar*, sitni šećer, a u vas *cukar*, od talijanskoga: *zucchero*!

MIĆAN: Pa mi nemamo ništa naše!

PETAR: Imate, Mićane, ali Talijani kažu:"Tutto il Mondo – un paese", cijeli svijet je jedno selo. (Pokazuje na jednu slušalicu.) Je li ovo slušalica, Mićane?

MIĆAN: Jes.

PETAR: E tako bi i Inglez kazâ. I u njih " jes" (*yes)* znači "da".

MIĆAN: Ma neka!

PETAR: I " it" (*eat*) – jesti. "Šećer iju i rakiju piju!" No opet smo skrenuli s dnevnoga reda. I – dok cijeli ostali svijet misli što će bez pijeska, Afrika ne zna što će sa pijeskom! I onda vascijeli svijet bača tamo u Afriku vreće brašna, mlijeka u prah, cukra, meso u konzerve... umjesto da Afrika izvozi pijesak i za te pare kupi sve što joj fali!

MIĆAN: Leleee... Pa kako se niko dolje nije toga šetio?

PETAR: Zato, velju, što se dolje smatra da je najteži posâ – razmišljanje. Jer da se razmišlja, drukčije bi se i glasalo, postupalo. Zar bi dvadeset godina poslije prvoga svjeckoga rata buknuo drugi? Kako to da su meleoni ljudih ratovali u oba rata!? Zar ih oni prvi nije ničemu naučio!?

Prvo, da će morat' da se gine, a oni te prežive, da će ostat bez ruke, noge, familije, kuće i kućišta, i da će poslije svega, jopet, sve to morat' da se završi? I da se plaća. Niko ne misli da će morati doć 'amo na preciznu vagu, koja će i tebi, Mićane, mjeriti grijehe, i one koje si zaboravio!
MIĆAN: Uuu, a što sam ja to zgriješio, Sveti Petre?
PETAR: Prvi grijeh je, Mićane - poricanje grijeha. Umjesto da kažeš lijepo: "Vaša Svetosti, ja sam došâ da platim što sam dužan, a onda malo da se odmorim u Raj na one klupe!" A ti ne, nô odma: "Nijesam kriv!" A kako si umaro, Mićane?
MIĆAN: Ne znam. Nešto je u meni puklo i kvrc...
PETAR: A ne znaš što je puklo?
MIĆAN: Ne ja.
PETAR: A znaš li na koju je stranu puklo?
MIĆAN: Ja mnim (razmišlja) ... na lijevu.
PETAR: Eto, a Inglez bi kazao:"Aj min!" *(I mean.*) a Švaba: "Ih maine" (*Ich meine*). A što si imâ na lijevu stranu?
MIĆAN: Biće... srce.
PETAR (čudi se): Pogodi, časti mi! A zašto je puklo?
MIĆAN: Vi to znate, Vaša Svetosti, bolje no ja.
PETAR: Śeo si u razred na pribadaču, rajhsneglu... I, em te je zaboljèlo, em te je bilo sramota pred đacima što si naśeo!
MIĆAN: E, to znam.
PETAR: Pa kako to znaš?
MIĆAN: Onda sam bio živ.
(Ona se slušalica i dalje ljulja, pa je oni, prolazeći, samo pomaknu.)

PETAR: Tačno, šedi, evo ti: pet. Pa onda znaš i potlja što si radio? Došâ si umoran doma. A žena skuvala lijepu i obilnu večeru. Jer tamo u vas vele:"Ljubav ide kroz drob!" Pa si se nabapa, prvo: onija bajlaga pršuta, pa supe, što će ti supa poslije pršuta?, pa jagnjeće pečenje. Pa ste onda pošli odma u postelju, ali ne da se odmarate, da se ono čudo što si pojeo – svari, no da ti platiš a ona naplati - večeru! Kâ da si večera u "Splendid"! Pa si se preznojio.
MIĆAN: E, bilo je, što bi rekâ moj otac, lijepa posla.
PETAR: Bilo, bilo. I ondak si pošâ i puštio toplu vodu u kadu. I uvalio se unutra. I srce ti je puklo. Umjesto da dođeš ranije, večeraš poslije dnevnika. Pa legneš u ponoć. Dotle bi se i večera svarila. Pa da onda nešto raduckate, bez preše. Neće žena pobjeć, sem ako je našla nešto bolje.
MIĆAN: Zar nije i Bog, slava mu i fala (krsti se), napisâ: "Plodite se i razmnožavajte..."
MIĆAN: Vele da je tako kazâ. Ali On nije ništa pisâ no su to potlja ljudi pisali, što je neko kaževâ da je Svevišnji kaževâ. Ali niko ne veli da je kaževâ: prvo, napuni drob, pa onda napuni ženu, pa onda napuni kadu! Ima li toga, Mićane, u *Sveto pismo?*
MIĆAN: Ne, da ja znam.
PETAR: Tačno, šedni, evo ti pet.
MIĆAN: A na što ću da šednem, Vaša Svetosti. Zar ovđe nema nikakvoga mobilja?
PETAR: Dobro, Mićane. Pošto ćeš se načekat one klupe u Raj (pritisne dugme): Ćana, spušti jednu karijegu ovome Mićanu.

(Spušta se stolica, opet na debljemu špagu. Mićan fata stolicu i razvezuje oni čvor. Špag visi. On sijeda.)

MIĆAN (odahne): Ha, vazda ti fala kâ čêku. Stajanje je opuč pri šeđenju. Ma i šeđenje je opuč pri ležanju.
PETAR: Neka, de. Da ne bi sad i da prilegneš?... Reci mi, je li istina da vi držite stolicu kraj postelje, da se odmorite kad ustanete?
MIĆAN: To pričaju oni te su spavali četiristo godina, dok smo mi halakali i skakali sa kamen na kamen i šekli neprijatelje. Može li malo lijenijeh Crnogoracah da pobijedi mnogo 'itrijeh zejbeka i janjičara? Ne može da je... Oprosti. Eto, pa ti sam skontaj ko je lijen.
PETAR: Znam ja to, jadan, no to ne znaju mnozina tvojijeh dolje.
MIĆAN (ne shvati odmah đe je to "dolje" pa se priśeti, gledajući u globus): A, dolje. Dolje ti je, moje Petre, da ne može bit gore.
PETAR: A niko od onijeh dolje ne misli na to da će, kad-tad, doći gore.
MIĆAN: Ne misli ni na ono što ga čeka iza krivine, pa pritisne gas i pretiče, a otud – drugi auto...
PETAR: E, moj Mićane! Nijesi ni ti mislio navrijeme na budućnoist. Četrdeset godinah si oklijevâ da se ženiš. A Mocart je od dvanajest godina komponova – operu! (Hoda i razmišlja.) Vi Crnogorci, i kad ste bili mladi, i kad ste snijevali, nijeste snijevali Dženifer Lopez ili onu ... Šeron Stoun, te razmiče...

MIĆAN: Koljena! To su prikaževali na ekran!
PETAR (publici): Eto što je zapamtio! Istina, onda su žene bile zabulane od glave do pete. No ste snijevali da ste poginuli, i to junački! Pa onako, puni ranah, ležite u oni lijes, mrtvi, a slušate kako bratstvenici, plemenici, dolaze na kapiju i zovu... "O Mićane Pajov? Što ni se jutros ne odzivaš? Lele nama jutros zadovijek, leleeee. Lele ratniče, junače, tečniče (nekad i : četniče), dočekniče, leleee. Lele snago vitka, sabljo britka, knjigo čitka..." Ima li još što? (pita Petar Mićana).
MIĆAN: Ne znam. Zbunio si, ste me. Biva – sad dolje leleču za mnom!
PETAR: E ne znam. Nijesam obraća pažnju. I – to je izašlo iz mode u grad. No, što se ne oženi za sebe, no za selo, pa da ti sa'raniš nju a ne ona tebe? Pa češ ti sad pod ploču a ona pod - komšiju!
MIĆAN: Đúra? Što veliš?
PETAR: 'Oćeš li da vidiš kako ti je kuća?
MIĆAN: Kako?
PETAR: A ne pitaj mene: kako?, Mićane! Ja sve vidim, sve znam, sve mogu. Zanima li te tvoja kuća? Bilo je kišah i vjetrovah. Da nije koja tigla poremećena?
MIĆAN (plašljivo): Ja bi' da vidim.
PETAR (pritisne dugme): Ćana, spušti jedne crvene oćale za Mićana.
(Spuštaju se velike crvene oćale, kao za motociklistu, i ostaju vezane, ali visoko. Petar Ćani): Popušti malo. (Popušta se onaj kanap, a slušalice i dalje vise i ljuljaju se. Mićan namiješta oćale.)
MIĆAN (strekne): Ode kamion!

PETAR: A đe to gledaš, Mićane, jadan? To ti je Bagdad! Ćer ‘amo preko Kavkaza pa preko Turske…
MIĆAN: Nijesam čuo eksploziju.
PETAR (okreće globus): Kako ćeš čut kad si skinuo slušalice?
MIĆAN (zbog okretanja): A nemo’ tako brzo, zavrće mi se svijest.
PETAR: Skini oćale, pa stavi slušalice, a preko nji’ oćale.
MIĆAN (“postupa po naređenju”): Uh, što ovo bruji.
PETAR: To ti je avion prošiša pored uva, Mićane.
MIĆAN: Leleee… A da me udario?
PETAR: Lele meni s tobom a ne tebi… Vi ste Zemljani stvarno avetinje. Kako da te udari kad si mrtàv, Mićane?
MIĆAN: Au, ja zaboràvio. Pa meni oni dolje ne mogu više ništa!
PETAR: Mogu, mogu. Prerano si se obradovâ. Zar ne mogu da te olajavaju? I komšije, i đaci…
MIĆAN: Au, ja sam i to zaboravio.
PETAR: Nađe li kuću?
MIĆAN: Ne.
PETAR: Naravna stvar, kad je tražiš u Solun! Miči malo ‘amo… Nađe li Jezero?
MIĆAN: A, evo ga.
PETAR: Pa sad malo uzgor.
MIĆAN: Evo opet eroplan!
PETAR: Ama pušti eroplane, Mićane. To su Golubovci. Traži Blok osam.
MIĆAN: A, evo je Morača! Bogomi je nadošla. Požućela od zemlje.

PETAR: Sad malo nalijevo.
MIĆAN: E, sada znam kudijen ću.... Ene, evo mi kuća. Jedna se tigla pomjerila. Ne vidim je li pukla. Nema ko da je namjesti.
PETAR: A ona đeca pred kućom. Zar si ih toliko ostavio?
MIĆAN: Jok, bre. No tu su i tuđa. U mene je malo šire dvorište. Ne mogu ti se oslobodit želje za prirodom!
PETAR: Pa što s' navro u grad? Ka ostali... A vladari Amerike i Rusije – svi žive na selo. Samo što jedni vele da je to *farma* a drugi da je to *dača*. Znaš li kako izgleda stan direktora BiBiSi-ja u London? Ima jedan kauč, jednu malu stalaža od tri neoblanjane daske, za koju knjigu i materijal. Ima frižider, televizior, telefon...
MIĆAN: A sporadi česa?
PETAR: To mu je da se odmori uru – dvije između sastanaka. A živi na selo!
MIĆAN: A ja sam morâ u grad. Po selima se škole zatvaraju kad spanu na jednoga učenika... Jetinije je svaki dan vozit toga učenika u školu nego držat učitelja u selo.
PETAR: I đeca igraju kolo. "Ringe, ringe, raja, puna korpa jaja..." Fino. A vidiš li đe ženu?
MIĆAN: Ne.
PETAR: Da je nije komšinica pozvala na kavu?
MIĆAN: Nije se Đuro još oženio. Inače bi one dvije prevrtale šolje...
PETAR: Anu, pogledaj bolje što se tamo prevrće.
MIĆAN: Uuu, oca mu očina...
PETAR: Mićane, ovamo nema da se psuje.
MIĆAN: Ni da se puši!

PETAR: Ni sa dimom ni bez dima. A što bí?

MIĆAN: Ja mu zajmio kòsu da pokosi travu i nije mi je vrnuo.
PETAR: Danu viđi da ti nije još što uzeo.
MIĆAN (razgleda): Eno i onija kliješta za reckanje živice…
PETAR: Da nijesu njegova? (Publici: Ja sve znam no ga provjeravam.)
MIĆAN: Uuu, kakva je ono životinja sa četiri noge?!
PETAR: Malo ih imà! Prase, magare, muž i žena…
MIĆAN: Bogomi je navalio na neku…
PETAR: Anu, pogleda', Mićane, prsten na njenu ruku. Je li to oni što si ga ti kupio ?
MIĆAN: Što veliš, jezik pregrizo… Oprostite, Vaša Svetosti… Prsten? Slabo ga viđu e se miče ona ruka. Grebe ga po leđima. Pa taman da se smiri a ona – u kosu. U zaklon.
PETAR: A ti pričekaj. To neće dugo trajat.
MIĆAN: Ne smijem ja to gledat. (Hoće da skine naočale.)
PETAR: A ne može ti jopet puknut srce.
PETAR: A prepoznade li glas?
MIĆAN: Au, ja zaludu slušam a ne znam što slušam. A i nema ništa nâko "Uh" i "Ah". I čujem kako ona đeca pjevaju u moje dvorište. A, evo ga, on se diže. Još je zaklanja. Ne mogu ja ovo gledat! (Skida oćale.)
PETAR: I bolje je, jerbo ćeš mi stalno tražiti te oćale. Te "je li namještena ona tigla?", te "je li vrnuo ona kliješta?", te "je li ti je prevrnuo"… Ona je plakala za tobom, da znaš, jer nijesi vidio

kao ja, čim bi neko naišâ da ti se pokloni. Pa kad su te iznosili iz kuće. Pa na groblje,e, tu je već - rídàla, jer tu je najviše svijeta, sve dok te nijesu spuštili, Mićane. I potrošila to što je bilo suza... Što ćeš sad? Da i dalje plače? A đeca joj pjevaju pred kućom! Ti si, Mićane, sad za ono dvoje đece – fotografija! A što ih prije ne napravi? Ne biraju se za krov grede od izbišaloga drveta. U stara oca bolesna đeca.
MITAR: Ma neka!
PETAR: Neće bit ako se umetnu na majku. Ona je u dobru formu.
MITAR (povjerljivo): Je li ono bila tamo ona?
PETAR: Takve informacije ne dajemo... Čuješ li onu huku?
MIĆAN: Ne ja.
PETAR: A metni te slušalice, avetinjo.
MIĆAN (metne jednu slušalicu na uvo pa je odbaci, i ona se ljulja): Što j' ovo?
PETAR: Imamo mi i ovdena nesvrstanija...
MIĆAN: Ma neka!
PETAR: Dolje (pokazuje na globus) ima zemaljah u kojima zlikovce proglašavaju ne samo erojima no i - svecima! A mi sve moramo da provjerimo. Nije da ne vjerujemo onijema sudovima dolje. Pogode oni često, što 'no vele: "u sridu". Ali se i ogriješe. Što je to porota ? Dvanaest zlikovaca koji još nijesu otkriveni. I oni treba da odluče: je li oni optuženi kriv ili nije. I, kupiš jednoga, i dosta. Porota mora da bude jednoglasna. Ako je jedan protiv, porota se raspušta. Pa onda, tamo đe nema električne stolice, osúde čêka, to jest optuženoga na: vječitu robiju, plus pedeset godina za-

tvora! Ili na pet vječitijeh robijah. A znaju da niko nema pet životah! A ovi tobožnji eroji i sveci, oni se ne proglašavaju u mirski sud, no na šednicama partijah i sinodah. A mi to moramo da provjerimo. Ne može koljač u Raj! Niti svetac u kazan, ako sve nije ispitano! (Pritisne dugme.) Ćana, daj mi onu Radojevu knjigu o Đurišiću. (Odozgo se spušta knjiga u najlon kesi.)
MIĆAN: Zar ovđe još nijesu zabranjene najlon kese?
PETAR: Jesu, vjere mi. Okle ti ovo, Ćana? (Uzima knjigu iz kese. Kesa se povlači gore.)
ĆANA (glas): Papirna kesa bi pukla.
PETAR: A da nađi tvrđi papir.
ĆANA (glas): Naručiću.
PETAR: Evo što ti je svojom rukom potpisa Pavle Đurišić u pismu Draži. Danu ti ovo pročitaj. (Daje knjigu Mićanu.)
MIĆAN (uzima knjigu i čita đe mu je onom žilom pokazano): Ovo je deseti januar četrdeset treće.
"Štab limskih sandžačkih četničkih odreda..."
PETAR: Pušti to, ajde na 1 i 2.
MIĆAN: "Jedan. Potpuno su uništena sljedeća", nije no "sledeća muslimanska sela: Voljevac, Golubovača, Radijelja, Ušanovići, Presečnik, Baturiće, Donji Vlah (sekcija Plevlje), Mirovići, Šolja, Radojeva Glava... Uuu...
PETAR: Ne uhći no čitaj.
MIĆAN: Mediše, Pobretiće, Donja Kostenica, Stublo, Vrh, Zminjac, Šipoviće, Negobratina, Osmanbegovo selo, Dupljaci, Jasen, Kostiće, Kaševar, Ivanje, Godijevo, Žilići, Gornja Crnča, Gornji Radulići, Vrba, Crhalja (što je to?)...

PETAR: Poslije je bilo svakako: Crkalja.
MIĆAN: Kradenik, Sipanje, Ličine (sekcija Sjenica-Peć). Ukupno 33 sela. Dva. Žrtve: Muslimana boraca oko četiri stotine; žena i đece", nije no "dece, oko 1000. Naše žrtve: 14 mrtvih i 26 ranjenih..."
PETAR: I njemu ste pjevali po ulicah (imitira rašireći ruke): "Đurišiću, mlad majore, komandante Crne Go-re". A on nije bio komandant no komadant. On vas je raskomadâ na partije!
MIĆAN: Ali to nijesmo pjevali mi no tamo oni. I među njima je bio jedan kamiondžija.
PETAR (glumi): *O yes* – što bi kazali Inglezi. Pa ste se prepali da ve ne pregazi ka ovaj juče Ćanu! Ali, "sve je dobro što se dobro svrši", veli Šekspir. Lijepo ste ih i žestoko - pokažnjavali...
MIĆAN: Kako, Sveti Petre, kad su oni bili i iznad nas i iznad vlasti!
PETAR: Pa ste poslije puštili da mu se podiže spomenik!... Jes' da je bio nesreća. Prije rata se žalio da mu srpska komanda ne dâ da napreduje, zato što je Crnogorac. Pa je stigâ samo do kapetana. A da ga zadovolje kao Crnogorca, dali su mu prvu klasu! Pa je u rat zaključio: da će napredovat uz Talijane i uz Dražu. I posta je major i potpukovnik. Pa je bio i u logor, kad su se Švabe plašile iskrcavanja Saveznika u Grčku. Pa ga je otud izvukâ Nedić i obezbijedio mu Hitlerov željezni krst! I kad se viđelo da je i Kralj u London otpisâ Dražu i priklonio se Titu, Pavle je bio zamislio da bježi preko Grčke, kudijen i Vlada na početku rata. Ali Draža nije davâ da on ide separatno, no ga je pozvâ u Rudo, na vijećanje. I tu

su se grdno posvađali. Organizovâ je i atentat na Pavla, ma nije uspio. Došâ Pavle u Posavinu. Tamo nema četnika, ali ima ustaša. Sad se on opet šetio da je Crnogorac, a zaboravio da je drža govor: da "neki izmišljaju nekakvu crnogorsku naciju", pa se složio sa Drljevićem, da se od četnika stvori: crnogorska vojska! Ali kako je Draža imâ svoje ljude kod ustaša, tačno im je javio đe je Pavle, i oni su ga ufatili i zaklali u Jasenovac!
MIĆAN: Meni je njega, ponekad – žâ!
PETAR: I meni, bogomi. Ali mi je žalije onija sela što je popalio, i sirotinje što je poklâ. Pa smo ga i mi morali turiti u kazan. A vi se mučili godinu danah da mu razrušite ono postolje spomenika. A što nijeste sad ugrabili da unesete u Ustav: "Ne mogu se podizati spomenici niti davati imena ulicah, mostovah, ustanovah, stadionah ratnim zločincima, okupatorima i njihovim slugama!"
MIĆAN: Ne znam, Sveti Petre. Nijesam u Skupštinu.
PETAR: Ali ja znam. Misliš: ne bi prošlo zbog ovoga "mostovah, ustanovah"? Jok, more. No zato što bi onda otpâ i Nemanja! Iako se kod vas rodio, od oca koji je prebjegâ tamo u vas, iz Raške, da spasi glavu. Spalio je sve što je moglo da gori. A to ne piše u "Crnogorski književni list" no to piše njegov sin, faleći ga. Veli da je njegov uzvišeni Otac spalio i "grad slavni Niš", Skoplje, Prizren, Skadar, "slavni grad Bar". Vidiš, on je znavâ da je Bar prije nji' bio slavan a vi to nijeste znali sve dok vam to nijesu pokazali oni te ste ih zvali: "amateri, separatisti". No, opet smo skrenuli s dnevnoga reda. Pogleda' ovo pismo. (Poka-

zuje mu u knjizi faksimil. Pritisne dugme): Ćana, spušti mi oni ekran. (Spušta se odozgo ekran.) Daj mi dokumenat Dražinoga štaba od 15. aprila četrdesetpete. (Na ekranu se pojavljuje faksimil. Gore lijevo je masno napisano rukom: VK-X-111. Pismo je pisano latinicom. Na dnu je potpis: Đeneral Drag. M. Mihailović.
MIĆAN (se odmakne): Što j' ovo?
PETAR: To je pismo đenerala Draže advokatu iz Beograda Brašiću koji je pregovarâ sa Pavelićem. Pavelić se krije pod terminom: Ekselencija. (Pokazuje onim prutićem.) Vidiš da Ekselencija, dakle: Pavelić, pozivâ Dražu da pośeti Zagreb. A on se zahvaljuje ali veli da se nije nikad odvajâ od svoje vojske. Inače, da ne bi brinuo za bezbjednost u Zagreb. E sad ja tebe pitam, Mićane: pominje li se ovđe Jasenovac?
MIĆAN: Zar ne pominje? (Mrmlja čitajući red po red); " rezultatu Vaših razgovora sa Ekselencijom, u cilju vođenja zajedničke borbe protiv partizana..."
PETAR: Dalje.
MIĆAN (čita) "Ja sam apsolutno uveren da bi mi Ekselencija, na svom području, pružila bezuslovnu sigurnost i obezbeđenje..."! Jakako. Vrana vrani oči ne vadi! "Saopštavajući sadržinu ovoga pisma Ekselenciji, molim Vas da Mu (veliko M) izvolite izraziti moje poštovanje..." Stvarno - nema Jasenovca!
PETAR: Eto vidiš! Sarađivali su sa Švabama a Švabe su im strijeljale one kragujevačke đake! Uime zajedničke borbe protiv boljševizma oprostili su Paveliću – sva klanja naroda u čije su ime,

tobože, ratovali! I u znak zahvalnosti što su oni tamo zaklali Pavla! I Ante im je poklonio hiljadu, nije no tisuću ampula vakcine protiv tifusa, iako oni, u svojim selima, nijesu obolijevali od tifusa, a crnogorski četnici, na putu ka Zapadu, - jesu, ali nijesu dobili ampule. (Šeta, zveče ključevi.)
A znaš đe se misli na Jasenovac, mada se ne pominje? Ćana, daj ono pismo Draže Njegovoj Preuzvišenosti...(Na ekranu se samo malo pomjeri slika. Mićanu, pokazuje onim prutićem): Čitaj!
"Bez obzira na sve one momente i okolnosti, koji su nas ili koji bi nas mogli deliti, ja smatram za svoju dužnost, da zamolim i Vašu Preuzvišenost, da uložite sav svoj uticaj..."
PETAR: Dosta. Eto, pod "one okolnosti i momente koji su ih ili koji bi ih mogli deliti" – on podrazumijeva: Jasenovac! Zamisli da sada neki Hrvat iz Vukovara ili Musliman iz Srebrenice napiše Mládìću:" Iako imamo nekih zamjerki na vaše ponašànje, ipak vas pozivamo u diplomatski lov...!" (Šeta i zvecka ključevima, bije sebe onim prutićem. Daje znak da se ekran digne. Ekran se diže.) A znaš što smo mi uradili? Jednoglasno!
MIĆAN: Što?
PETAR: Oćeš da zaviriš malo... Samo se odmàkni od vrata, jer će te ona apa iznutra ošamutit. (Idu ka vratima Pakla. Petar otključava ona lijeva vrata. Odmiču se. Iznutra para. Jauci.) Vidiš li ih?
MIĆA (gleda, primičući se i razgoneći onu maglu od pare): Eno Draže. A ko je ono s njime u kazan?
PETAR: Ante, a da ko. Zajedno su i sarađivali i surađivali u rat, pa se zajedno krčkaju, kâ Ja-

panci. (Zatvara vrata, zaključava ih pa ide ka svome ligeštulu, ali ne sijeda. Pričaju hodajući, između onoga što visi.)
MIĆAN: Petre, ali oni su se borili protiv komunista, a komunisti su zborili protiv Vas!
PETAR: Tačno. Ali to je verbalni delikt, Mićane. Ima li đe sad onija komesara te su zborili da nema Boga?
MIĆAN: Jok.
PETAR: A ima li Boga?
MIĆAN: Ima.
PETAR: Eto. Vidio si kako se oni predšednik Rusije krsti u crkvu! Što se nas tiče što je neko pričâ! U Kijevu, iznad ulaza u Pečersku lavru, stajâ je natpis: RELIGIJA JE OPIJUM MASA. Ali, svakoga bogovetnoga dana, i dok je Brko bio živ, narod je čekâ u red da uđe unutra, da vidi one ćelije isposnika. Znači, ono gore piše i svak to čita, ali ipak ulazi. I na kutiji cigara piše:"Duvan ubija", ali narod – puši! Nije isto pričati da nema Boga, koga ne zanima što ko o njemu priča, ili tvrditi da Neptun nije planeta, kako se dosad mislilo, ili vikati, pisati: "Srbe na vrbe", ili: "Ubi, zakolji, da Hrvat ne postoji" ili:"Ko će drugi, ja ću prvi, da pijemo turske krvi!" Sve su to riječi, ali za ovijem riječima slijede: gasne komore, klanja, paljevine, silovanja... Ima riječih koje ne znače ništa. Je li se što promijenilo na Neptun zato što se promijenilo mišljenje o Neptunu? Jok, more, što bi rekli Srbi. *Jo valo*, što bi rekli Albanci.. Ali zločin je zločin, Mićane. I Crkva je spaljivala... To je papa Vojtila priznâ. Au, zaboravio sam, a ne bi

se ni viđelo od one pare, mislim, ti ne bi vidio, jer ja viđu odavde kako ko cvili u Pakao.
(Publici) Postoji samo jedan način da se izbjegne zločin u rat, a to je – da se izbjegne rat! Što je zborio vaš veliki vojvoda Mirko:"I pilići, kad zarate, fataju se za vratove!" Evo, recimo, oni su, nacisti, navrijeme spakovali i skrajnuli one umjetnine iz Drezdenske galerije, koju je Čerčil bombardovâ, i srušio građevinu. Dakle, nije mu bilo stalo do tija svjeckija, probranija umjetninah! Pa je i one ostale njemačke gradove, i tvoju Podgoricu, gađa iz visine, pa bomba đe pane. U Podgoricu su na jednoga ubijenoga njemačkoga vojnika ubijena 532 civila! Je li to zločin? Jašta, bolan. Pa je japanski car objavio rat Americi, i nagrdio ih nenadno u Perl Harbur. A znaš li što to znači na ingleškome? Biserna luka. Ma je toga jutra bila krvava. Bladi harbor (Bloody harbour). Pa je potlja Truman naredio da se bače bombe ne civile u Hirošimu i Nagasaki. A Staljin, kad je podijelio Poljsku sa Hitlerom, naredio je da se postrijeljaju u Katinsku šumu svi poljski oficiri, 12.000. To sve spada pod komandnu odgovornost. Ali nji' nije bilo na onijem klupama optuženijeh u Nirnberg!
MIĆAN: To sam primijetio. A sporadi česa?
PETAR: Oni su formirali Sud, Mićane! A još se u vrijeme moje mladosti zborilo: *Vae victis*, teško pobijeđenijema!
MIĆAN: A Vi, Vaša Svetosti, što ste učinjeli po tome pitanju?
PETAR: Kad je Truman došâ, mi smo ga pitali (poslušaj):

(Oni obojica slušaju.)
GLAS SV. PETRA: “Mister President, zašto ste bačali atomske bombe na onu sirotinju u Hirošimu i Nagasaki?”
GLAS TRUMANA: “Tako smo ih preplašili. Okončali smo rat i spasili hiljade američkih života, koji bi pali da je rat još potrajâ!”
GLAS SV. PETRA: “Fajn, džast fajn, ali, zašto nijeste pravili manje bombe pa ih bâčali na ratnu flotu, aerodrome, fabrike oružja...”
GLAS TRUMANA: “Ovo je bilo mast spektakjuleri”.
(Nema više Trumanovoga glasa.)
PETAR: Spektakularnije. Tačno, opet mi pofermasmo. I zato odlučismo, jednoglasno, da se on i japanski car kuvaju spektakularno - u isti kazan! Kad im to rekosmo, stadoše da viču. Car kâ da mjauče, prevodilac veli: žali se da ne zna ingleški, Truman da ne zna japanski. Kako će meleon godina zajedno, a ne znaju da pričaju? “Nou problem, nou problem”, rekoh ja, “jaukaćete na istome jeziku!”
MIĆAN: Svaka ti je sveta, moj Petre. A Čerčil?
PETAR: A š njime je bilo lako. Uzeli smo mu viski i one kubanske cigare, i njemu ne treba ništa strašnije! Nije ni u kazan, jerbo je gromoradan, no luta okolo i gleda: da nema đe sakrivena koja cigara! Zamisli onu grdosiju kako ide pognut i viri po ćoškova! (Imitira Čerčila)
MIĆAN: A Brko?
PETAR: Staljin? On je sve one te su mislili drukčije ili strijeljâ ili poslâ u Sibir. Zato smo njegov kazan napunili kockama sibirskoga leda koji se

ne može otopit. I on sada zavidi onijema te se kuvaju i pekù! Juče sam išâ u vizitu. Svi su mu se zubi ištetili od cvokotanja!
MIĆAN: A što reče, što rekoste za neke naše svece?
PETAR: A ovi crkveni jadosveci... Evo ti u čekaonicu onoga Nikolaja, te ga je Hitler odlikova željeznijem krstom! Istina, bio je on i u logor, ali je tamo ima karijegu i sto i pisa protiv Jevreja! A njegova Crkva veli: da je taj krst dobio zato što je uredio njemačko groblje neđe u Makedoniju! Kâ da mi ne znamo da je tada Hitler bio kaplar a ne Firer! Pa Joanikije, te je bio na čelo vaše Crkve za vrijeme rata!
MIĆAN: Nije ono bila naša Crkva. Naša je ukinuta dvadesete.
PETAR: E, pravo. Ali nije bilo druge da štiti pravoslavno stado. (Pritisne dugme na mobilnome) Ćana, dodaj mi onu knjigu o Joanikiju... Ali nemo' u najlon-kesu.
ĆANA (glas): Da je bačim?
PETAR: Taman. Ionako je za bačanje. (Sklone se. Padne knjiga. Pritrča anđelčić s krilima je podigne.) Evo, ovđe ti je neki jâdo sabrâ Joanikijeve govore, misleći da ga time rehabilituje.[4] Možda je Joanikije, na osnovu ove knjige, i proglašen svecem! Iako ga baš ovo optužuje. On u svakome govoru slavi okupatora Pircija Birolija, koji je aprila četrdeset druge uputio proglas za svoju vojsku:"Danas je fašizam – Italija. Ko mrzi fašizam,

[4] U pitanju je Džomićeva knjiga o Joanikiju.

mrzi Italiju." A Joanikije ga blagosilja u manastiru Ostrogu! Slušaj:

GLAS JOANIKIJA (na koji se Mićan trže, jer ima knjigu u ruci):
"Vaša pobožna i herojska duša osjetila je pràvo da se ovdje u ovoj našoj najvećoj svetinji zajednički pomolimo Bogu za vječni pokoj i rajsko naselje u borbama protiv partizana zajednički poginulih italijanskih i naših boraca,... i da se pomolimo da i dalje vlada među nama međusobno poštovanje i sloga..."
PETAR: Eto, to ti je 18. oktobar četrdeset druge. Biroli naređuje strijeljanje 100 civila za ubijenoga u boju italijanskoga oficira (jerbo ne može pofatat borce partizane, pa pokupi civile, nji'ovu rodbinu) a duhovni pastir ovoga naroda zahvaljuje se ubicama!
MIĆAN: Ružno, brate, bogomi. Ali – zar to nije verbalni delikt?
PETAR: Jeste, Mićane, to je govor... A znaš što sada piše u njemački zakon: "Svaka priča o tome da u hitlerovome Rajhu nije bilo gasnih komora, tretiraće se kao opravdanje zločina i kazniće se..." Zar i ta priča da nije bilo gasnih komora nije verbalni delikt? Jašta, bolan. To je priča ali i odobravanje toga čina, koje bi moglo dovesti do ponavljanja toga čina, odnosno zločina! (Pritisne dugme) Ćana, danu viđi što vele rječnici i enciklopedije za riječ: delikt.
ĆANA (glas): Na engleskome je *delict* = kršenje zakona; na talijanskome: *delitto* = zločin...
PETAR: A šta veli enciklopedija?

ĆANA (glas): Evo:"U širem smislu nedozvoljen čin, postupanje protivno prâvu, koje povlači bilo obavezu naknade štete (v. građanska odgovornost), bilo kaznu (v. krivična odgovornost), bilo i jedno i drugo..."
PETAR: Fala ti. (Pritisne dugme.) Dakle, verbalni delikt znači ovo: ako nekoga zakolješ nožem, to je klasični delikt; a ako pričaš za nekoga da je lopov, kurvar, mafijaš, a to ne dokažeš – to je ranjavanje ili klanje riječima! Ali vi velite – ako se to pričanje kažnjava, onda se ukida sloboda misli, a to je ljudsko pravo. Aferim. Ali zar nema nikakva prava oni te je oklevetan? Drajfus je osuđen zato što je oklevetan. Tuhačevski je strijeljan kao njemački špijun, a nije bio špijun, no je Staljinu tačno kazâ kako će Hitler da napada: duž glavnih saobraćajnica. Ali je oklevetan, što je tamo na manevre išâ on a ne neko stariji! A kad je Hitler napâ Rusiju, Staljin je vidio da je Tuhačevski zborio istinu. Staljin rasporedio... Anđelčiću. (Pojavljuje se onaj mladi, bijeli anđelčić sa krilima.) Danu izvedi mi jednu desetinu ovija čistilištaraca. Me nemoj mi one te jauču zbog šibikanja... Evo ti ključevi. Anđelčić (otključava Čistilište, ulazi i tamo bira: Ti, ti, ti... Oni izlaze u pidžamama i postrojavaju se uza zid kao za strijeljanje a Petar odmakne onu stolicu pa se on i Mićan pomjere ka publici. Anđeo stoji po strani. Drži one ključeve. Vrata od Čistilišta su otvorena. Iznutra se čuje: bičevanje.)
PETAR: Evo, ovako je Staljin rasporedio vojsku, u vrstu, kako se kaže vojnički, da brane cijelu granicu. A granica duga dva meleona metara. Znači,

treba ti dva meleona ljudi da staviš po jednoga na metar granice. Ako ćeš da napraviš još jednu vrstu iza nje, to su četiri meleona. A još jednu: šest meleona vojnika. A kad udariš ovako klinom u nji, nema ih pred tobom nâko trojica! Tako je pukla granica, duž glavnih saobraćajnica, ka Kijevu i Kavkazu, ka Moskvi i ka Lenjingradu. A ono između Hitler nije ni dirâ. I da ne bi ustanka u Jugoslaviju, prije zime bi uša u Moskvu. E, ondak je Brko zaleleka, kâ Crnogorac:

GLAS STALJINA: Uvы! Mi pogubili эtogo kotorый nam skazal чto Gitler budet napast nas klinom (Petar rukama objašnjava napad klinom) proni-kaя v glubinù, a mы verili Gitleru a ne Tuhaчev-skamu! Gore mne!

PETAR: (Daje znak Anđelučiću da čistilištarce vrne unutra. Anđeo ih ćera unutra, pa zaključava Čistilište i vraća ključeve Petru. A onda se udalji.) Tako je ono malo vojske, što je čuvalo puteve i željezničke pruge ubijeno a ono što je ćekalo Švabe po šumama i gorama – zarobljeno. I od njih, pod komandom generala Vlasova, napravljena armija protiv Crvene armije. A sporadi česa, Mićane? Sporadi klevete da je Tuhačevski Hitlerov špijun. Zaviđeli su mu stariji generali što napreduje. I zato je stradâ! Ali zato sada šedì na klupu u Raj. Vježba borbene poretke s anđelima. Pa sam mislio: da povedem jednom ovoga Brka samo da proviri sa ovija vrata u Raj, da vidi Tuhačevskoga... Ali to je u nas zabranjeno. Ne smiješ poželjet drugome ono što ne bi da drugi poželi

tebi! A Svevišnji, koji sve zna i vidi, mnogo me je karao zbog ove griješne misli.
MIĆAN: Ispravno, nema šta.
PETAR (ljut): Ispravno! Ti si mi za to nadležan!

MIĆAN (preplašen): Oprostite, Vaša Svetosti. Omaklo mi se. Pa što mislite činit sa ovijem jadosvecìma?
PETAR: Sve će se ispitat. Neki će proći sa šibikanjem... Ovi se Joanikije branio, kad smo ga sprovodili u čekaonicu, da je na njegovu molbu Pircio Biroili odustâ da strijelja jednu ženu! I da je puštio neke iz logora. A logora ja u Italiju bilo 195! Kâ da je ta jedna domaćica predstavljala za Pircija opasnost! I kâ da za one oslobođene, za koje je OVRA ustanovila da nijesu značajni, nije posla tamo duplo više novija! Vidiš da to nije karakter, kad se tako bani, a 'oće da bude – svetac! 'Oće da bude kâ Sveti Petar Cetinjski, na čiji je tron "nepravo uzeti" – šedio!
Sve mi to vagamo, moj Mićane. I ustaški krvolok Mile Budak je na sudu kazâ da je spasio za hrvatsku kulturu jednu takvu ličnost kakav je Krleža, a sudija mu je na to odgovorio:" Hvala vam za to, gospodine Budak, ali Vaga Pravde ima dva tasa. Pa kad na jedan stavimo Krležu a na drugi Jasenovac, i na našu i na vašu žalost - Jasenovac preteže! Čemu inače služi Vaga?"
MIĆAN: Ima i na Zemlju pravija sudija.
PETAR: E, ali sad su i tome Budaku pokušali podić spomenik! Pa kad im je to porušeno, oni su se osvetili i srušili spomenik Titu u Komrovec.
MIĆAN: A što ste s njime učinili, Vaša Svetosti?

PETAR: I to se još proučava. Ovamo nema vozova pa niko ne može ni da žuri na voz. Za svetu Ozanu se vijećalo od 1565, kad je umrla do 1927. kad je zaključeno da je – sveta... Ti si išâ na Titov grob!
MIĆAN (uplašen): Zar se i to zna?
PETAR: Misliš da je ovđe na Nebo kâ kod vas na Zemlju, đe muž i policija potonji saznaju ono što selo zna! Pa kad si tamo bio, jesi li zapazio nešto čudno?
MIĆAN: Ne ja, bogomi, no onako sa društvom...
PETAR: Opet se pravdaš, Mićane! Nijesi vidio, ono što mi znamo, da je to bila njegova potonja želja: na njegovome grobu nema – petokrake!
MIĆAN: Zar nema?
PETAR: Ada ti si tamo bio, Mićane! I imaš fotografije, u onu drvenu kutijicu bez katanca. Ali ih nijesi razgledâ! Eto kakvi ste vi Zemljani. Ne vidite ono što vidite, ali - svi ste viđeli ono što nijeste viđeli! Vi savršeno znate samo onò o čemu nemate pojma!
(Trepnu svjetlo!)
MIĆAN: Što ovo bi? Kako se vi snabdijevate strujom? Koristite sunčane baterije?
PETAR: Sunce? A, pamtim kad sam bio mali, Sunce! Sol, solis, soli, solem, sol, sole. Znaš li ti, Mićane, da je to vaše Sunce samo jedna bijela tačka u kosmos?
MIĆAN: A što ovo grmi?
PETAR (začuđen) : Nije grmjelo dosad!
MIĆAN: A što je On odusta od petokrake?
PETAR: A ko veli?
MIĆAN: Pa sam si rekâ...

PETAR: Na grob bi bio samo crtež! A petokraka bez crvene boje može se nać na svaki kantun. Eno je u grb Brazila, jedna velja i pet malijeh, jerbo su i to “stados unidos” (vidiš da znam i španski), sjedinjene države. pa onda ove veće Sjedinjene države, u njihovu zastavu ima pedeset petokrakah!
MIĆAN: Možda se pokajâ?
PETAR: Ne znam. To se proučava. Ne žurimo na voz.
MIĆAN: Stvarno, Petre, što ovo grmi i sijeva? Ja mnim da Nebo pada na Zemlju.
PETAR (zabrinut): Anđelčiću, danu probudi Svevišnjega. Nešto se poremetilo.
(Anđelčić shvata hitnost, pa i ne odgovara nego okrenut publici - da se ne bi viđelo da je zakačen-, diže se gore i nestaje. Čuje se grmljavina, sijevanje munja.)
MIĆAN: Petre, ja padam.
(Ugasi se svjetlo.)

E p i l o g

(Dok traje mrak od nestanka struje čuju se glasovi, ali i grmljavina i pljusak. Prvi je glas Mike, koju dosad nijesmo čuli.)
MIKE: Mićane, Mićane, đe si? Da nijesi pâ s postelje?
MIĆAN: Leleee....
MIKE: Što je, Mićane? Đe si to?
MIĆAN: Ja sam slijep! Ja sam slijep!

MIKE: Nijesi slijep no je nestala struja, Mićane. Đe to ideš? Panućeš!
(Pali se svjetlo i vidimo isti onaj prostor, sa troja vrata, sa tri natpisa nad njima. Mićan u pidžami tetura od vrata "Raja" do one stolice za rasklapanje. Sijeda u onu stolicu Svetoga Petra, opipava rukom, kucka zglobom prsta onaj naslon za ruke. Gleda okolo sebe. Sluša. Sve je isto. Tu je i globus. Samo što nema Svetoga Petra sa ključevima. Ulazi Mike iz "Raja". I ona u pidžami.)
MIKE (također u pižami): Mićane! O, Mićane!
MIĆAN (bunovan): Aaa...
MIKE: Taman si ustâ, a panuo si u ta' ligeštul kâ da si dosad kopâ!
MIĆAN: Aaa, a zašto se meće stolica kraj postelje?
MIKE: Za svijeću, za ljekove...
MIĆAN: Ne, no da se odmorimo kad ustanemo!
MIKE:: Misliš li se ti umivat, brijat, oblačit...
MIĆAN: A sporadi česa?
MIKE: Ti si, bogomi, zaboravio da je Ćana juče pregažena, i da idemo na saučešće.
MIĆAN (i dalje zbunjen): A zar ona ne radi...
MIKE (prilazi mu, začuđena): Đe radi, Mićane?
MIĆAN: Dođi bliže.
MIKE (prilazi; on je bode prstom u bok): A što me nijesi ubo đe je Bog zapovidio, no me sad bodeš u zdravo meso?
MIĆAN: Nešto sam ružno snijevâ.
MIKE: A što?
MIĆAN: Da sam umaro...
MIKE: Pa to nije ružno no lijepo, Mićane. Produžuje ti se život. A nije...

MIĆAN: Zar mi se ne produžuje život?
MIKE: Produžuje. No si ti vidio ovo što su đeca napisala!
MIĆAN: A što su napisala?
MIKE: A da vidi. Ili si stvarno oćorio. Tamo đe se đed i baba svađaju, zalijepili su da je Pakao; tamo đe oni dobijaju šibe, stavili su Čistilište a tamo đe smo ja i ti – tobože Raj!
MIĆAN: Ma neka! (Okreće se da vidi.) A ja snijeva da ona Ćana radi kod Svetoga Petra, kâ nečesova sekretarica. A nijesam je vidio, ma sam je sluša đe cvrkuće.
MIKE: To si snijevâ! Juče se Ćana, kao nezaposlena, vrtala iz Biroa rada, pa je kamion pregazio na trotoar, a ti veliš da je naćas već bila zaposlena... Svašta.
MIĆAN (ide za snom a ne za ženinom pričom): Pa mi je Ćana, po nalogu Svetoga Petra, spuštila odozgo nečesove velje crvene oćale, ka za motocikliste...
MIKE:I?
MIĆAN: Pogledâ sam krov. (Pokazuje uvis.)
MIKE: Po onome mraku i oblaku... Doduše, sijevalo je. Evo još nije prestalo. I?
MIĆAN: Jedna tigla je pomaknuta.
MIKE:I?
MIĆAN: Vidio sam da je Đuro pokosio travu.
MIKE: Jes'. I?
MIĆAN: Nije mi vrnuo onu kosu!
MIKE: Jes', bogomi, vrnuo, kako nije. Stio je da mi je doda preko ograde. A ti znaš kako je mene stra' od kose. Ona duga oštrica, na onoj dugoj motki. Da đe zakaćim, mogu nekome oči isprkat!

Rekla sam: “Đuro, ti znaš da ja to u svoje ruke ne dovitam. No je donesi i okači đe si je i uzeo.”
MIĆAN: I?
MIKE: Eno je, okačena.
MIĆAN: A mogu li je viđet?
MIKE: Možeš, što ne možeš. Ovo je tvoja kuća, Mićane. Izvadi se iz te stolice u koju si upâ kâ u kâdu...
MIĆAN (satrekne kad se pomenu kada): Kâdu!
MIKE: E, jedva viriš iz nje. Ako ti se gleda, a ti ponesi tu stolicu pod nju, pa je gleda’. Ali prvo moramo na saučešće.
MIĆAN: Po ovome nevremenu! Kome?
MIKE: A da nesrećnoj Ćani! O, pomagaj sveti Vasilije Ostroški!
MIĆAN: Uuu. A znaš što sam još snijevâ?
MIKE: Što?
MIĆAN: Da mi Đuro nije vrnuo ona kliješta za reckanje živice.
MIKE: Eto o čemu on misli, a idemo na saučešće.
MIĆAN: A je li ih vrnuo?
MIKE: A da jes’, Mićane. No si ti kasno doša, i lega.
MIĆAN: A mogu li da ih vidim?
MIKE: Možeš, kao i kosu. Ustani pa gledaj.
MIĆAN: Znači, vrnuo je... A znaš što sam još snijeva?
MIKE: Što, Mićane? Misliš li se ti brijat?
MIĆAN: Snijeva sam da mi je i tebe uzeo!
MIKE (premišlja): E, nije dosàd ali bi mogâ posàd!
MIĆAN: A što? Zašto, Mikača moja zlatna.

MIKE: Zato što si ti i dan i noć u školu, te redovna nastava, te prekovremeni, te nakvi kurs.. I kad liježeš pipaš da ti đaci nijesu metnuli u krevet česovi šiljak da te ubode u guzicu... I kad ustanoviš da šiljka nema, legneš srećan što te nijesu uboli u guzicu, umjesto da ubodeš mene. Nijesam ja krava, Mićane, da se bodem jednom godišnje!
MIĆAN: E, pravo zboriš, bogomi sam ti dužan. Ali sve zbog posla, Mikača. ... Danu dođi.
MIKE: Idemo li na saučešće?
MIĆAN: A da neće Ćana pobjeć, sva je u komate. Dođi.
MIKE (premišlja): Ti si, ja mnim, nešto tvrdo odlučio!
MIĆAN: Tvrdo, kâ kost!
MIKE (približava mu se sprijeda, pa se nasadi na nj u ligeštulu): Da vidimo i to čudo. (Spusti se na nj i onaj naslonjač se slomi. Čuje se tonski efekat kao da je neko skršio naramak trsaka. Kad se stolica sruši, otvore se ona vrata "Čistilišta" i iznutra izađu ono dvoje njihove đece, u pidžamama, začuđene što im rade roditelji. A kroz vrata "Pakla" pojave se njegovi roditelji, u pidžamama, takođe začuđeni što to rade Mićan i Mike na patosu!)

Z a v j e s a

(Kad se zavjesa ponovo otvori, svi pomažu da se ono dvoje dignu sa poda i poklone publici.)

Z a v j e s a

“JOŠ SAMO JEDAN ZAPIS POTONJI”

Sedam dramskih tekstova sabranih u ovoj knjizi nosi zajednički naslov *Teatar bez kuće,*zato što teatar nije pokazao interesovanje za njih. A objavljuju se zato što autor smatra da se nije dovoljno trudio da se oni izvedu na scenu. Naime, tu je čak i jedan tekst, prvi po redu o knjazu Danilu, nagrađen na konkursu CNP, a nije igran zato što se Knjaz zamjerio precima upravnika teatra, a pošto je upravnik bio živ a Knjaz mrtav, iako bi bilo bolje da je obrnuto, na tekst se zaboravilo. Nô nije upravnik (ravnatelj) jedini krivac. I autor je imao naviku da čim završi jedan tekst piše drugi, ne brinući što će biti sa onim prvim.A teatar nije primijetio ovu dramu ni kada je štampana (1974).

Naime, autor ovih tekstova, još kao mladi pisac, 1954, pobijedio je na konkursu za dramu, tekstom *Četvrti ugao,* o vođama pobune mornara u Boki 1918. Drama je izvedena u Crnogotrskom narodnom pozorištu. februara 1957, na godišnjicu pobune, a objavljena 1959. u istoj knjizi sa dramom Friedricha Wolfa *Kotorski mornari.* U pogovoru je teatrolog Ognjenka Milićević naglasila

da Rotkovićeva drama počinje upravio tamo đe Wolfova završava. Wolf je, naime, napravio hroniku pobune u 6 činova dok je Rotković usmjerio svojku pažnju na trojicu vođa pobune.Četvrti ugao (kut) u ćeliji je prazan, jer je jedan od njih, Dubrovčanin Sesan, poletio avionom za Italiju, da dovede pomoć. Pošto pomoć nije stizala, postavljalo se pitanje: da li je on tražio spas za sebe ili za njih?

Ova je drama uvrštena u antologiju jugoslovenske drame na francuskom jeziku (*Le Drame Yougoslave d' aujourd'hui.* 1962) prof. V. Petrića, i tu se Rotković našao zajedno sa Krležom, Marinkovićem, Smoleom, Kozakom, Hristićem i drugim. Ali to ga nije vezalo za teatar, zato što nije bilo inicijative iz teatra.

A autor ove knjige imao je i drugih preokupacija. Smatrao je da je važnije da otkrije pradomovinu Crnogoraca (*Odakle su došli preci Crnogoraca,*1995); da objavi u prijevodu izvore i legende o prvoj crnogorskoj međunarodno priznatoj državi već 1077, 140 godina prije Srbije (*Najstarija crnogorska država, Kraljevina Vojislavljevića*, 1999); da objasni zablude o istoriji Crne Gore (*Crna Gora i Dušanovo Carstvo,*1997;*Velika zavjera protiv Crne Gore,*2001); da objasni italijanskome čitaocu sudbinu Crne Gore (*Il Montenegro in Europa,*2008) I, pored ostaloga, da napiše *Istoriju crnogorske književnosti do 1852* (u štampi), pa je razumljivo da se u takvoj stisci s vremenom, među četrdesetak knjiga izgubila drama.

Zato su ostali dramski tekstovi sabrani u ovoj knjizi nastajali u pauzama a briga o njima se gasila sa početkom rada na novoj knjizi.

Podgorička skupština, objavljena u Zagrebu (1998) I Podgorici (2000), sa predgovorom Jevrema Brkovića, imala je tri čina, pa je i to jedan od razloga što nije igrana. A kada je sažeta na dva čina, nije nuđena nikom, jer je rečeno da je previše jaka, oštra, iako je ispod svake replike stajao dokumenat. Vele: ne treba inmsistirati na onome što je među nama bilo ružno. Ali – onda se to ponavlja!

Prosci i finance je tekst, kao što stoji u uvodu, inspirisan pisanjem nikšićke "Slobodne misli" 1923. Pošto je Crna Gora okupirana, izbio je tzv. Božićni ustanak. Država nije imala novca da finansira ugušivanje ustanka, nego je dizala kredite! Zato je bila gruba u naplati poreza. A za Opštinu Planinopivsku razrezan je pored od 50.000 dinara, jednako i za pašnjak i za kamenjar. Pivljani su uložili žalbu koja je bila logična, da se razdvoji što je pašnjak, što je obradiva zemlja, što šuma, štzo kamenjar, ali Država nije mogla da čeka. Zato su financi, sa žandarmioma, vojskom i gradskim ološem poplijenili svu stoku na Pivskoj planini, da je prodaju u pola cijene i da tako naplate porez. Ali, tada se pojavio narod za koji se tvrdilo da ne postoji. *Obraz* Crnogorcima nije dopuštrao da kupuju ono što je oteto pivskoj sirotinji, i ništa od te stoke nije prodato! Nešto su poklali i pojeli goniči, nešto je i crklo, nešto se izgubilo. Ovo je idealna materija za jedan bulajićevski film.

Čudno je da CNP nije za ovu epopeju imalo sluha.

U CNP se smatralo da je veoma interesantan dramaturški sklop tragične komedije *Nas neko sanja!*, jer se na sceni pojavljuju lica koja na kraju shvate da ih neko sanja i da zato ne mogu da umaknu sa scene. No u CNP su tada bila dva reditelja, pa su obojica željela da režiraju taj komad, i tako ga nije režirao niko. A kad su oni otišli u penziju, teatar se nije šetio da ima taj tekst.

Skandal na plaži je TV drama za ciklus *Skrivena kamera.* Jedan reditelj se bio zagrijao da taj tekst izvede ljeti, u prirodnom ambijentu, no te godine je zakasnio sa pripremama, a za narednu godinu imao je druge planove. Tekst je uzalud slat na konkurs CNP.

Sveci u čekaonici su bili polsati na konkurs CNP, i uzimani su u razmatranje, ali je na kraju odlučeno:"Nećemo komediju!" U stvari razlog je drugi. Izvođenje toga teksta pratili bi brojni protesti od onijeh kojima se taj tekst na sviđa, jer žigoše njihove zločine. A za onu malobrojnu publiku koja nije zagađena opačinama, ne isplati se trošiti toliki novac.

Tako je došlo do pedesetogodišnjeg razlaza teatra i autora ove knjige. Za svo to vrijeme od pola vijeka on nije dobio od CNP niti jedno pismo, kao običnu potvrdu da je tekst primljen.

A sada će čitaoci biti porota koja će utvrditi ko je za to kriv.

Radoslav Rotković

Sadržaj

Knjaz i njegov pobratim..... 5
Podgorička skupštima..... 63
Prosci i financi..... 107
Nas neko sanja!..... 153
Skandal na plaži..... 193
Sveci u čekaonici..... 233
“Još samo jedan zapis potonji”..... 275

O AUTORU

Književnik, lingvist, povjesničar, politolog, akademik dr. Radoslav Rotković (1928), studirao je slavistiku u Zagrebu (1948-53), đe je 28. II 1979. i postao "doktor humanističkih znanosti iz oblasti filologije", odbranivši tezu "Oblici i dometi bokokotorskih prikazanja", pred Komisijom kojoj je predsjedavao prof. dr. Rafo Bogišić. Ujedno je, u vrijeme studija, završio i jednogodišnji Studio za glumu i režiju "Jadran filma" kao reditelj. Redovno je surađivao u zagrebačkim časopisima "Izvor" i "Krugovi", te u "Studentskom listu" i "Zagrebačkom tjedniku". Bio je član Kluba mladih pisaca, zajedno sa V. Pavletićem, S. Novakom, S. Mihalićem, S. Jurišom, Z. Berkovićem, M. Slavičekom, Z. Tomičićem, J. Pupačićem, M. S. Mađerom, D. R. Suvinom, A. Šoljanom, I, Slamnigom, Č. Pricom, S. Škrinjarić, S. Verešom i dr. Bio je redovni suradnik "Enciklopedije" JLZ i član savjeta Supekove "Enciklopedije moderne". Od Crnogoraca poslije rata najviše se bavio Krležom, pa je njemu pripala čast da predstavi M. Krležu na večeri Krležine poezije, povodom dodjele Njegoševe nagrade Krleži 1966. Na svečanoj večeri poslije toga Krleža je pitao: "A gdje je Rotković? Otkud on mene poznaje tako dobro?" A onda se prisjetio: "Zapravo, on je bio kod mene u jednoj delegaciji studenata koji su me nagovarali da im govorim o sukobu na književnoj ljevici, a ja sam to izbjegao jer bih morao da objašnjavam: s kime sam bio u sukobu, a moji oponenti su bili Đilas i Zogović. Kome bi to tada koristilo?"

Za vrijeme studija u Zagrebu Rotković je napisao svoj prvi roman "Lađa tone", o pobuni mornara u Boki 1918. U devetom po redu romanu, "Srećni čovjek"(2010) obradio je bratske odnose Novljana i Konavljana u drugom svjetskom ratu. Ovaj bi roman bio zanimljiv za čitaoce u toj regiji. A ovih dana izašao je iz

tiska njegov deseti roman "Ja, Tolstoj i Hitler", o sudbini unuka St. M, Ljubiše, Ljuba von Hentschela – Perazića, koji je usred Beograda, 1942. odbacio njemačko prezime, jer je inače bio porijeklom Francuz, a posinio ga je dr Božidar Perazić, lični ljekar kralja Nikole. Njegova supruga bila je Katica Jedrlinić, Splićanka.

U izdanju Nacionalne zajednice Crnogoraca u Hrvatskoj u pripremi za tisak je zbornik "Njegoš i Hrvati", sa uvodnom Rotkovićevom studijom.

Rotković je bio počasni predsjednik Liberalnoga saveza Crne Gore, koji je javno demonstrirao protiv napada na Dubrovnik, a o tome je Rotković besjedio i u Parlamentu, kao zastupnik.

Rotković je član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti, Crnogorskog PEN centra, Crnogorskoga društva nezavisnih književnika, Matice crnogorske i Instituta za crnogorski jezik i književnost.

Kao dramski pisac Rotković se pojavio 1954. nagrađenom dramom "Četvrti ugao", o vođama pobune mornara 1918, i ova je drama uvršćena u antologiju jugoslovenske drame na francuskom jeziku,1962. Ostali njegovi dramski tekstovi, koji nijesu izvođeni na sceni sabrani su u ovoj knjizi.

Dr. sc. Radomir Pavićević